

MÜSİAD

Araştırma Raporları

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

GÜVEN EKONOMİSİNDE

BÜYÜMENİN FİNANSMANI

2013
TÜRKİYE
EKONOMİSİ
RAPORU

201
TÜRKİYE
EKONOMİSİ
RA

alBaraka

akyapı

kiler
holding

kiler
Kazançlı Alışveriş

kilerGYO
KILER GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI

BISKON
YAPI

TUREX

İSTANBUL **SAPPHIRE**

GÜVEN EKONOMİSİNDE BÜYÜMENİN FİNANSMANI

2013 TÜRKİYE EKONOMİSİ RAPORU

MÜSİAD

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No: 28 34445 Beyoğlu-İstanbul
Tel: +90 212 222 04 06 Faks: +90 212 210 50 82
www.musiad.org.tr | musiad@musiad.org.tr

MÜSİAD Araştırma Raporları: 83

**2013 TÜRKİYE EKONOMİSİ RAPORU
GÜVEN EKONOMİSİNDE BÜYÜMENİN FİNANSMANI**

Yayın Kurulu

Prof. Dr. İsa Sağbaş

Prof. Dr. Murat Yülek

Doç. Dr. Mustafa Çelen

Yard. Doç. Dr. Cenk C. Karahan

Yard. Doç. Dr. Halil Tunalı

Hikmet Baydar

İsmail Ciğerci

Ahmet Akif Demirbaş

ve

MÜSİAD Ekonomi Danışma Kurulu

Baskı ve Cilt

Mavi Ofset

İkitelli O.S.B. Eskoop Sanayi Sitesi

C1 Blok No: 25 Başakşehir-İSTANBUL

Tel: (0212) 549 25 30 Fax: (0212) 549 26 84

www.maviofset.com

Sertifika No: 12346

Tasarım

Mehmet Kaman

Serdar Canlı

Basım Yeri ve Tarihi

İstanbul, Haziran 2013

ISBN 978-605-4383-30-6

© 2013

Her türlü yayın hakkı MÜSİAD'a aittir. MÜSİAD'dan izin almak veya MÜSİAD kaynak gösterilmek suretiyle telif mevzuatı çerçevesinde alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
BİRİNCİ BÖLÜM: DÜNYA EKONOMİSİ	13
1.1. SON GELİŞMELER	13
1.2. DÜNYA EKONOMİSİNDE GENEL GÖRÜNÜM	19
1.2.1. BÜYÜME	19
1.2.2. YATIRIMLAR	21
1.2.3. TİCARET	22
1.2.4. CARİ DENGE	24
1.2.5. ENFLASYON	25
1.2.6. İŞSİZLİK	26
İKİNCİ BÖLÜM: MİLLİ GELİR, BÜYÜME VE İSTİHDAM	29
2.1. MİLLİ GELİR VE BÜYÜME	29
2.2. ÜRETİM VE SEKTÖREL BÜYÜME EĞİMLERİ	35
2.3. TALEP UNSURUNDAKİ GELİŞMELER	39
2.4. İŞGÜCÜ, İSTİHDAM VE GELİR DAĞILIMINDAKİ GELİŞMELER	42
2.4.1. İŞGÜCÜ VE EMEK PİYASASININ GELİŞİMİ	42
2.4.2. GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GELİŞİMİ	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KAMU MALİYESİ	47
3.1. 2012'DE KAMU MALİYESİ POLİTİKALARININ GELİŞİMİ:	
GENEL BİR BAKIŞ	47
3.2. KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ	52
3.3. KAMU GELİRLERİNİN GELİŞİMİ	55
3.4. BORÇ YÖNETİMİNDE GELİŞMELER	57
3.5. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ENFLASYON VE PARA & KUR POLİTİKASI	63
4.1. ENFLASYON	63
4.2. PARA VE KUR POLİTİKASI	68
4.2.1. PARA POLİTİKASI	68
4.2.1.1. Faiz Koridoru	69
4.2.1.2. Rezerv Opsiyon Mekanizması	69
4.2.1.3. Uygulanan Yeni Politikaların Sonuçları	69
4.2.2. DÖVİZ KURU POLİTİKASI	72
4.2.2.1. Faiz ve Likidite Politikası	74
4.2.2.2. Bankacılık Sektörüne Yönelik Politikalar	75
BEŞİNCİ BÖLÜM: ÖDEMELER DENGESİ	77
5.1. ÖDEMELER DENGESİNDEKİ GELİŞMELER	77
5.2. DIŞ TİCARET DENGESİ	78
5.3. HİZMET VE GELİR DENGESİ	81
5.4. CARİ AÇIK VE FİNANSMANI	83
5.4.1. CARİ AÇIĞIN FİNANSMANINDA YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİ	84
ALTINCI BÖLÜM: BÜYÜMENİN FİNANSMANI	87
6.1. İÇ VE DIŞ FİNANSMAN KAYNAKLARI	88
6.1.1. GÜVEN EKONOMİSİ VE FİNANSMAN MALİYETLERİ	88
6.1.2. GÜVEN EKONOMİSİ: YETERSİZ TASARRUF ORANLARI	90
6.2. SINIRLI FİNANSMAN KAYNAKLARININ KULLANIMI	91
6.2.1. İŞLETMELER VE FİNANSMANA ERİŞİM	93
6.2.2. GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİM FİNANSMANI	96
6.3. ÖNERİLER	101
6.3.1. FİNANSMAN KAYNAKLARI OLUŞTURULMASI	101
6.3.2. FİRMALAR VE PROJE FİNANSMANI	102
6.3.3. BANKACILIĞIN TEMİNATA KREDİ VEREN SİSTEMDEN PROJEYE DE KREDİ VEREN SİSTEME GEÇMESİ	104
6.3.4. FİNANSE EDİLEBİLİR KAMU PROJELERİ	105
6.3.5. YENİ BİR YAPIYLA GİRİŞİM FİNANSMANI	105
6.3.6. BANKACILIK SİSTEMİNDE PROJE FİNANSMANININ TEŞVİK EDİLMESİ	106

6.3.7. KAMU BANKALARININ, MEVDUAT BANKACILIĞI KADAR YATIRIM BANKACILIĞI FAALİYETLERİNİN DE AĞIRLIK KAZANMASI	106
6.3.8. KAMU-ÖZEL SEKTÖR İŞBİRLİKLERİNİN DAHA FAZLA ETKİN KILINMASI	107
6.3.9. BÜYÜK ÖLÇEKLİ PROJELERİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİNDE TABANI GELİŞLETMEK	107
6.3.10. ENERJİ YATIRIMLARINDA ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELERİN DE ÖNÜNÜN AÇILMASI	108
6.3.11. BÜYÜK ÖLÇEKLİ PORTFÖY ÖZELLEŞTİRMELERİNDE KADEMELİ UYGULAMA	108
YEDİNCİ BÖLÜM: ÖNERİLER	109
7.1. MAKRO POLİTİKALAR	109
7.1.1. BASİRETLİ PARA POLİTİKASI	109
7.1.2. İHTİYATLI FİNANSAL REGÜLASYON	110
7.1.3. DİSİPLİNLİ MALİ POLİTİKA	111
7.2. MİKRO POLİTİKALAR	116
7.2.1. ÜRETİM POLİTİKASI	116
7.2.2. TEKNOLOJİ POLİTİKASI	118
7.2.3. İSTİHDAM POLİTİKASI	120
7.2.4. EĞİTİM POLİTİKASI	123
7.2.5. YATIRIM POLİTİKASI	125
7.2.6. TASARRUF POLİTİKASI	129
7.3. MEZO (SEKTÖREL) POLİTİKA ÖNERİLERİ	130
7.3.1. BASIM, YAYIN, AMBALAJ VE REKLAM SEKTÖRÜ	130
7.3.2. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ SEKTÖRÜ	131
7.3.3. DAYANIKLI TÜKETİM VE MOBİLYA SEKTÖRÜ	134
7.3.4. ENERJİ VE ÇEVRE SEKTÖRÜ	135
7.3.5. GIDA VE TARIM SEKTÖRÜ	139
7.3.6. İNŞAAT SEKTÖRÜ	140
7.3.7. LOJİSTİK VE TARIM SEKTÖRÜ	142
7.3.8. OTOMOTİV SEKTÖRÜ	142
7.3.9. SAĞLIK SEKTÖRÜ	143
7.3.10. TEKSTİL SEKTÖRÜ	145

Nail Olpak
Genel Başkan
MÜSİAD

SUNUŞ

Geçtiğimiz yıl Türkiye için makroekonomik göstergelerde bir yeniden dengelenme yılı olarak kayıtlara geçecektir. 2010-2011 yıllarındaki rekor hızda büyüme ve bunun yan etkisi olarak gelen büyüyen cari açıktan sonra, 2012 yılı bir frene basma ve riskleri kontrol altına alma yılı olarak görülebilir. Bu yavaşlamayı sağlayan politikalar, biz reel sektör oyuncularını için gerekenden fazla ihtiyatlı olarak nitelendirilebilirse de, bu kontrollü yumuşak iniş Türkiye için hem reel hem de sembolik değeri yüksek bazı ekonomik göstergelerin tasdiki ile taçlandırılmıştır. MÜSİAD olarak ümidimiz, bu kısa soluklanmadan sonra ekonomimizin sağlıklı büyümesine 2013 ve sonrasında kaldığı yerden devam edeceği yönündedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bazılarınca gelenekselin dışında, bazılarınca da yenilikçi olarak adlandırılan para politikalarının amacı, fiyat istikrarının yanı sıra kredi büyümesini, cari açığı ve Türk lirasının değerinin değişkenliğini kontrol altında tutmaktır. Zaman zaman eleştirilen bu politikalar, geriye dönüp bakıldığında, genel itibarıyla başarılı olmuştur. Bu parasal politikaların aynı zamanda ekonomide bir yumuşak iniş ve riskleri kontrol altına almayı amaçlamıştır. Ancak, Gayri Safi Milli Hasıla 2012'de yüzde 2,2 büyüyerek aslında pek de yumuşak sayılmayacak bir iniş gösterdi. Bu oranlar, her ne kadar Avrupa'daki yüzde 0,2'lik küçülme göz önüne alınırsa yüksek görünse de, Türkiye standartları için oldukça düşüktür. Bununla birlikte, büyüme oranıyla beraber, büyümenin bileşenlerinin de dikkatle irdelenmesi gerekmektedir. 2011'de yurtiçi talebin büyüme katkısı yüzde 10'a yakın olmuşken; yurtiçi

talep, 2012’de yüzde 1,9 düzeyinde küçülmüştür. Bu bağlamda, ekonomideki olası riskler kontrol altına alınırken, yurtiçi ve yurtdışı taleplerde dengeyi gözetilmesinin altı mutlaka çizilmelidir.

Türkiye ekonomisinde 2012’deki bu dramatik soğuma, riskleri kontrol altına alma amaçlıydı. Nitekim, ülkemiz için en büyük risk addedilen ödemeler dengesi 2012 yılında önemli eğilim değişiklikleri göstermiştir. Öncelikle cari denge, genel trendin aksine ilk defa küçülme eğilimine girmiş olup, 2011 yılındaki 77,2 milyar dolar seviyesinden 2012 yılında 48,9 milyar dolar seviyesine düşmüştür. Trenddeki bu tersine dönüşün kısa vadede sürdürebileceğini pek öngörmesek de orta ve uzun vadede gerekli yapısal reformlarla kontrol altına alınabilir.

Ekonomik riskleri kontrol altında tutmada ve kontrollü büyümedeki başarısı yanında bazı olumlu siyasi gelişmeler, 2012 yılında ve 2013 yılının ilk aylarında Türkiye ekonomisi adına uluslararası arenada prestij katan tasdiklerle taçlandırıldı. Ekonomik başarının onayları, 2012’nin son aylarında Fitch derecelendirme kuruluşundan gelen, son 20 yıldaki ilk yatırım yapılabilir seviye kredi notu ile başladı. Bunu takip eden aylarda ülkemizin sembolik bir törenle IMF’ye olan borcunun son taksidini ödemesi ve Moody’s tarafında ikinci yatırım yapılabilir kredi notu alması olumlu gelişmelerin devam edeceğinin birer işareti olmuştur. Bu momentum ülkemizde faizlerin düşmesi ve borsanın rekor seviyelere yükselmesini beraberinde getirmiştir. İki ana derecelendirme kuruluşundan alınan yatırım yapılabilir seviyedeki kredi notu, ülkemize yatırım çekmede ve büyümeyi arzu edilen seviyelere getirmede kolaylıklar sağlayacaktır demek çok da uzak bir öngörü sayılmayacaktır. Üstelik ekonomimiz, bu raporun yayına hazırlandığı günlerde son yıllarda yaşadığı en ciddi siyasi krizi zararsız atlatıp, eski kırılğan günlerinden çok uzak olduğunu bir kez daha kanıtlayarak güven vermiştir.

MÜSİAD olarak ülkemizin geleceğine olan inancımız sonsuzdur. Ancak son yıllardaki raporlarımızda da değindiğimiz üzere, Türkiye’nin yakın geçmişindeki ekonomik büyümesinin devamı ve ülkemizin gelişmiş ülkeler ligine girmesi ancak bazı yapısal reformları hayata geçirmesi ile mümkündür. Daha önceki raporlarımızda dikkat çektiğimiz ekonomide stratejik bir dönüşümün gerekliliği ve ancak bu şekilde orta gelir tuzağı olarak adlandırdığımız engeli aşabileceğimizi tekrar vurgulamak isterim. Geçmiş raporların tematik bir uzantısı olarak bu seneki raporumuzda daha mikro seviyede bir noktaya parmak basmak istedik ve MÜSİAD üyelerini de yakından ilgilendiren finansman konusunu irdelemeyi uygun gördük. Dünya Bankası tarafından yapılan bir çalışma, bizlerin de bizzat tecrübe ettiğimiz bir gerçeği, ülkemizde işletmelerin en önemli gördükleri sorunun finansman erişimi olduğunu ortaya koymuştur. Raporumuzun bu seneki teması ile, bu finansmana kaynak oluşturma problemi ve bu parasal kaynakları en verimli şekilde kullanacak işletmelere, projelere ve ülkemize sınıf atlatacak olan yenilikçi girişimlere yönlendirme konusu işlenmiştir.

Ülkemizde halka arz şeklinde özsermaye artırımını her ne kadar son yıllarda teşvik edilse de, hem yapısal hem de kültürel nedenlerle istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Şirketlerin ve ülkemizin finansal sisteminin orta vadede hisse satışına hazır hale gelmesini beklerken, ekonominin lokomotifini olan işletmelerin en önemli dış finansman kaynağı banka kredileridir. Ne yazık ki bu finansman kanalı da etkili ve verimli bir şekilde erişime açık değildir. Bu erişim engelleri ülkemizde finansman açığına meydan vermekte ve finansmanı hak eden projelerin atıl kalmasına sebep olmaktadır. Ekonomide bir verim düşüklüğüne sebep olan bu açık, ülkemizin potansiyeli altında yatırım yapıp büyüme fırsatını kaçırmaya sebep olmaktadır.

İşletmelerin kredi ve finansman erişimindeki eksiklikleri birçok faktörle açıklanabilir. Ama en önemlileri teminat, sözleşme ve iflas kanunlarının yetersiz ve süreçlerinin zorlu olması; finansal sistemimizin yapısal yetersizlikleri ve rekabet düşüklüğü; finansal kaynaklardaki kısıtlılık ve işletme ve banka çalışanlarının finansal eğitim seviyelerinin yetersiz oluşu şeklinde sayılabilir. Tabii bankalardan kaynaklı riskten kaçınma eğilimi de işletmeler için dezavantaj oluşturmaktadır. Bu problemlere çözüm olarak proje finansman modelinin özel işletmeler ve projeler seviyesinde hayata geçirilmesini önermekteyiz.

Proje finansmanı, ek bir teminat talep etmeden belli bir projenin yatırımlarını ve gelecekteki finansal getirilerini teminat kabul ederek kredi verilmesidir. Bu model büyük ölçekli kamu projelerinin finansmanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Diğer özel işletmeler de bu imkânlardan faydalanabilirse, kendileri için sınırlayıcı olan teminat gösterme sarmalından kurtulabilirler. Ticari bankalarımız proje değerlendirme ve risk analizi konusunda daha etkin bir rol alırlarsa, öncekine kıyasla değerlendirilememiş bir pazarda kendilerine yeni iş imkânları oluşturabilirler. Tabii bu süreçte şirketler de finansman açığı problemini aşmış, yatırımı hak eden projelerini hayata geçirebilirler. Bu önerinin hayata geçirilmesi devlet bankalarının özel sektörde proje finansmanına öncülük etmesi ile daha da kolaylaştırılabilir.

Finansal erişim problemleri ve proje finansmanının yanı sıra, ülkemiz ekonomisinde önemli bir yer edinen kamu projeleri ve ihalelerindeki finansman şartları ile ilgili önerilerimizi de kanun yapıcılarla paylaşmak istedik. Kamu ihalelerinin büyük ölçeklerde ve ağır finansal şartnamelerle yapılması, kamu ile iş yapma fırsatını az sayıda büyük işletme ile sınırlamaktadır. Bizim önerimiz kamu hizmet alımlarının mümkün olduğu kadar küçük alt projeler şeklinde ihale edilmesi ve daha küçük ölçekli şirketlerin bu ihalelere şartname olarak girebilmesidir. Böylece kamunun az sayıdaki işletmeye bağlı riski çeşitlendirilmiş olur. Aynı zamanda kamu ile iş yapma imkânı daha geniş bir yelpazedeki işletmelere de verilerek daha adil bir iş dağılımı sağlanır. Ama en önemlisi kamu projeleri daha kolay ve az maliyetle finanse edilebilir büyüklükte birer yatırım halini alabilir.

Ülkemizin kısa ve orta vadede büyümesi, var olan işletmeler tarafından desteklenecek olsa da, daha uzun vadede gelişimimiz yenilikçi girişimlerin çoğalması ile mümkündür. Özellikle teknolojik ürün ve hizmetlerin ticarileşmesi ile oluşan bu şirketlerin finansmanı, ticari kredilerden ziyade kendine özgü bir yatırım ortamında hisse satışı ile olmaktadır. Bu yenilikçi girişimlerin ve onları finanse eden girişim sermayesi (venture capital) yapılarının en başarılı olduğu ülke olması açısından Amerika Birleşik Devletleri incelenerek ülkemiz için bir model teşkil edilebilir.

Ülkemiz genç, girişimci nüfusu ve gittikçe artan eğitim seviyesi ile teknolojik girişimlerin filizlenmesi için çok uygun bir atmosfer oluşturmaktadır. Devlet eliyle desteklenen araştırma projeleri ve girişimcilik faaliyetleri de son yıllarda bu potansiyelin değerlendirilmesi yönünde atılan çok önemli adımlardan biridir. Bu alanda daha sağlıklı ve verimli bir gelişim, ancak özel sektörün fikirlerin hayata geçirilmesinde ve ticarileşmesinde rol oynamasıyla mümkündür. Ülkemizde de finansal piyasalar mevzuatı girişim sermayesinin yatırım ortaklıkları şeklinde organize olmasına imkân vermektedir.

Ülkemizdeki düşük ölçekli de olsa aktif olan girişim sermayesi yatırım ortaklıkları, 1960'larda ABD'de örnekleri görülen ve maalesef esnek olmayışları yüzünden başarısız olan yapıyla benzerlik göstermektedir. Ülkemizde ihtiyaç olan girişim fonları daha çok 90'lı yıllardan bu yana başarılı olan sınırlı sorumlu girişim sermayesi fonlarıdır. Bu fonların esnek yapısı, girişimlerin istenilen zamanda istenilen formatta finansmanında kolaylık sağlamaktadır. Bunun da ötesinde ülkemizde, girişimciler ve sermayedarlar için elzem olan, şirket kurma ve iflas sonrası kapatmanın hem kanuni hem de süreç yönetimi bakımından baştan yapılandırılması gerekmektedir. Ticari ve katılım bankaları, diğer işletmelerde olduğu gibi risk analizi ve değerlemede gelişim gösterip, yenilikçi girişimlerin finansmanında da rol oynayabilirler.

Bu girizgâh ile özetlemeye çalıştığım proje ve girişimcilik için finansman problemleri ve çözüm önerilerinin ayrıntıları elinizdeki Ekonomi Raporumuzun temasını oluşturmaktadır. 2013 yılı MÜSİAD Türkiye Ekonomisi Raporunun geri kalanında, 2012 yılına ait ekonomik verilerin ayrıntıları ve uzmanları tarafından yapılan değerlendirmeleri bulabilirsiniz. Her yıl olduğu gibi bu yıl da raporumuz, ekonominin nabzını tutan işadamlarının sektörler bazında önerileri ile son bulmaktadır.

Konusunun uzmanları akademisyenler tarafında büyük bir titizlikle hazırlanan analizler, değerlendirmeler ve önerilerimizin, kanun yapıcılara ve ekonominin diğer aktörlerine gelecek için yol göstermede faydalı olması ümidindeyiz. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı ve ötesi için belirlenen iddialı hedeflerimize ulaşmakta ortak bir akıl oluşturmak için düzenli olarak yayımlanan bu raporun hazırlanmasında emeği geçen editörlerimize, MÜSİAD Ekonomik Danışma Kurulu üyesi değerli akademisyenlere ve bütün çalışanlarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

TÜRKİYE'DE BAŞLICA MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER (2012)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1. MİLLİ GELİR VE BÜYÜME								
GSYH (Cari Fiyat, Milyar TL)	648,9	758,4	843,2	950,5	952,6	1098,8	1297,7	1416,8
GSYH (Cari Fiyat, Milyar \$)	482	526	649	742	617	732	774	786
Kişi Başı Milli Gelir (\$)	7.108	7.766	9.422	10.484	8.711	10.079	10.444	10.397
Büyüme Oranı (1998 bazlı, %)	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,8	2,2
İşsizlik Oranı (%)	10,6	10,2	10,3	11	14	11,9	9,8	9,2
2. MİLLİ GÖSTERGELER								
Faiz Dışı Fazla/GSYH (%)	5,8	5,4	4,2	3,5	0	0,7	1,9	1,4
Bütçe Dengesi / GSYH (%)	-1,3	-0,6	-1,6	-1,8	-5,5	-3,6	-1,4	-2
AB Tanımlı Borç Stoku/GSYH (%)	52,7	46,5	39,9	40	46,1	42,3	39,1	36,1
Yurtiçi Borçlanmanın Ortalama Vadesi (ay)	28	28	34	32	35	44	45	61
3. FAİZ GÖSTERGELERİ								
Gösterge Faiz Oranı (Nominal,%)	16	17,7	18	19	10,9	8,41	11,14	6,16
İç Borç reel Faiz Oranı (%)	8,28	8,05	9,61	8,94	4,37	2,01	0,69	0
Faiz Harcamaları/Vergi Gelirleri (%)	38,2	33,4	31,9	30,1	30,9	23	16,6	17,4
Faiz Harcamaları/GSYH (%)	7	6,1	5,8	5,3	5,6	4,4	3,3	3,4
4. ÖDEMELER DENGESİ								
Cari İşlemler Dengesi (Milyar \$)	-21	-32	-38	-40	-12	-45	-75	-48
Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)	-33	-41	-47	-53	-25	-56	-89	-65
Cari Denge/GSYH (%)	-4,5	-6,0	-5,8	-5,4	-2	-6,2	-9,7	-6,1
5. ENFLASYON								
TÜFE Yıl Sonu (%)	7,72	9,65	8,39	10,06	6,53	6,4	10,45	6,16
ÜFE Yıl Sonu (%)	2,66	11,58	5,94	8,11	5,93	8,87	13,33	2,45

MÜSİAD 2013 YILI TAHMİNLERİ

GSYH Büyüme	% 4
İşsizlik	% 9-9,5
Bütçe Açığı / GSYH	% 2
Cari Açık	60-65 Milyar \$
Cari Açık / GSYH	% 7,3-7,9
Enflasyon	% 6-6,5

Birinci Bölüm

DÜNYA EKONOMİSİ

1.1. SON GELİŞMELER

Uluslararası Para Fonu (IMF), 16 Nisan'da yayımladığı “Dünya Ekonomik Görünüm Raporu”nda ABD'deki harcama kesintileri ile Euro Bölgesi ekonomilerindeki zayıf seyri gerekçe göstererek 2013 yılına ilişkin küresel büyüme tahminini aşağı yönlü revize etti. Bu çerçevede, Ocak ayında yüzde 3,5 olarak açıklanan 2013 yılı küresel ekonomik büyüme tahmini yüzde 3,3'e düşürülmüştür. Tahminlerdeki aşağı yönlü revizyona rağmen IMF azalan finansal risklere bağlı olarak küresel ekonomik görünümün son dönemde iyileşme sürecine girdiğini belirtti. Nitekim IMF, otoritelerin geçtiğimiz altı aylık süreçte ABD'de mali uçurum ve Euro Bölgesi'nde dağılma olasılığı gibi iki önemli tehlikeyi bertaraf ettiklerini açıkladı.

Önümüzdeki dönemle ilgili olarak ise, küresel ekonomiye ilişkin risklerin kısa vadede İtalya'daki siyasi belirsizlikler ile Güney Kıbrıs'taki finansal sorunlardan kaynaklandığını belirten IMF, orta vadede dünya ekonomisi için başlıca risklerin Euro Bölgesi'nde süregelen durgunluk, bölgede reformların gecikmesi ve ABD ile Japonya'daki yüksek kamu borç stoku olduğunu vurguladı.

Diğer taraftan IMF, gelişmekte olan ülkelerde 2012 yılında ivme kaybeden ekonomik aktivitenin 2013 yılında bir miktar hızlanacağını belirtti. Bu çerçevede, orta vadede daha sıkı para politikalarının uygulanmasının uygun olabileceği ifade edilirken, finansal piyasalardaki aşırı oynaklığı dizginleyebilmek için söz konusu para politikalarının ihtiyatlı tedbirlerle de desteklenmesinin gerekliliği vurgulandı.

Raporda, küresel krizden bu yana gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı hızda gerçekleşen toparlanma eğiliminin bir miktar değişmeye başladığı da ifade edildi. Bu çerçevede IMF, gelişmekte olan ülkelere iktisadi faaliyetin görece güçlü seyrini koruduğunu, gelişmiş ülkelere bakıldığında ise ABD ile Euro Bölgesi ekonomilerinin performanslarının giderek farklılaştığını belirtti.

Nitekim, gelişmekte olan ülkelere 2013 yılında büyümenin yüzde 5,3, ABD’de de yüzde 1,9 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilirken, Euro Bölgesi ekonomisinin yüzde 0,3 oranında daralacağı öngörülmekteydi. Euro Bölgesi’ne ilişkin negatif büyüme beklentisinin sadece çevre ülkelerdeki değil aynı zamanda merkez ülkelerdeki zayıf görünümü de yansıttığını belirten IMF, bu durumun merkez ülkelerin çevre ülkelere destek olma yetisi üzerindeki endişeleri güçlendirdiğine dikkat çekmiştir. Japonya’nın 2013 yılı büyüme tahminini ise yüzde 1,2’den yüzde 1,6’ya yükselten IMF, yukarı yönlü revizyona gerekçe olarak yeni hükümetin parasal genişleme, mali teşvik, pozitif enflasyon hedefi ve yapısal reformlardan oluşan ekonomi politikasını göstermiştir.

Tablo 1.1. IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu Tahminleri

	Nisan Tahminleri			Ocak Tahmin Farkı	
	2012	2013	2014	2013	2014
Büyüme					
Dünya	3,2	3,3	4	-0,2	0
Gelişmiş Ülkeler	1,2	1,2	2,2	-0,1	0,1
ABD	2,2	1,9	3	-0,2	-0,1
Euro Bölgesi	-0,6	-0,3	1,1	-0,2	0
Japonya	2	1,6	1,4	0,4	0,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	5,1	5,3	0,7	-0,2	-0,1
Çin	7,8	8	8,2	-0,1	-0,3
Brezilya	0,9	3	4	-0,5	0,1
Türkiye	2,6	3,4	3,7	-0,1	-0,3
Enflasyon					
Gelişmiş Ülkeler	2	1,7	2	0,1	0,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	5,9	5,9	5,6	-0,1	0,1
Ticaret					
Dünya	2,5	3,6	5,3	-0,2	-0,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) özellikle Euro Bölgesi’ndeki resesyondan kaynaklı riskler nedeniyle 2013’e ilişkin dünya ticaret hacmindeki büyüme beklentisini yüzde 4,5’ten yüzde 3,3’e düşürdü. Söz konusu beklenti IMF’nin Nisan 2013 Dünya Ekonomik Görünüm Raporu’ndaki yüzde 3,6’lık öngörüsüyle de uyumludur. Ayrıca, WTO tarafından 2012 yılında yüzde 2’lik artışla küresel ticaretin, kayıtların tutulmaya başlandığı 1981’den bu yana en kötü dönemini geçirdiği ifade edilmiştir.

İMF, 17 Nisan'da yayımladığı "Finansal İstikrar Raporu"nda küresel finansal koşulların son altı ayda önemli ölçüde iyileştiğini belirtti. Otoritelerin atılacak adımlara ilişkin daha belirgin taahhütlerde bulunmasının, merkez bankalarının piyasalara sağladığı likidite desteğinin ve devam eden parasal genişleme sürecinin söz konusu koşullardaki iyileşmeye olanak verdiği ifade edildi. Bununla birlikte, küresel ekonomik görünümün zayıf seyrine karşın finansal koşullarda gözlenen iyileşmenin ancak ilave tedbirler aracılığıyla desteklenmesi durumunda sürdürülebilir kılınabileceği de vurgulandı. Kamu ve özel sektörde borç stokunun azaltılmasının finansal koşullardaki toparlanmanın devam etmesi açısından kilit önem arz ettiği belirtilirken, orta vadede bu durumun gerçekleşmemesinin finansal koşullarda yeniden bozulmaya yol açabileceği belirtildi.

Raporda ayrıca, Euro Bölgesi'nin çevre ülkelerinde reel sektörde faaliyet gösteren şirketlerin mevcut borçlarının oldukça yüksek düzeyde bulunduğu ve bu borçların yaklaşık yüzde 20 oranında azaltılması gerektiği ifade edildi. Bu çerçevede, söz konusu şirketlerin önümüzdeki dönemde varlık satışı yapmak ya da temettü ödemelerinde kesintiye gitmek zorunda kalabilecekleri belirtildi.

ABD Ekonomisi İlk Çeyrekte Yüzde 2,5 Büyüdü

2012 yılının son çeyreğinde yüzde 0,4 ile oldukça sınırlı bir büyüme kaydeden ABD ekonomisi 2013 yılının ilk çeyreğinde yüzde 2,5 oranında büyüdü. Yılbaşında uygulamaya konan harcama kesintilerinin ekonomi üzerinde baskı unsuru oluşturduğu ve buna bağlı olarak büyümenin beklentilerin bir miktar altında kaldığı anlaşıldı.

ABD'de Nisan ayında tarım dışı istihdam 165.000 kişi ile beklentilerin üzerinde artış kaydetti. Mart ayında 88.000 kişi olarak açıklanan tarım dışı istihdam artışı da 138.000 kişiye revize edildi. Nisan ayında, ABD Merkez Bankası'nın (FED) para politikası kararlarında gösterge niteliği taşıyan işsizlik oranı da 0,1 puanlık düşüşle yüzde 7,5 düzeyinde gerçekleşerek son 4 yılın en düşük seviyesine geriledi. Açıklanan veriler, Mart ayında yürürlüğe giren harcama kesintilerine rağmen işgücü piyasalarındaki toparlanmanın sürdüğüne işaret ederek ülke ekonomisine ilişkin iyimser beklentileri bir miktar güçlendirdi.

ABD Başkanı Barack Obama 10 Nisan'da, 2014 yılına ilişkin bütçe tasarısını Kongre'ye sundu. Söz konusu tasarı üst gelir grubunda bulunanlardan daha fazla vergi alınmasını ve bazı harcama kalemlerinde kesinti yapılmasını öngörmekteydi. Tasarının öngördüğü düzenlemeler çerçevesinde 2013 yılında GSYH'nin yüzde 5,3'üne ulaşacağı tahmin edilen bütçe açığının 2016 yılında GSYH'nin yüzde 2,8'ine düşürülmesi hedeflenmekteydi.

ABD’de en son açıklanan makroekonomik veriler, ekonomik aktivitenin olumlu bir görünüm sergilediğine işaret etti. Ülkede haftalık işsizlik maaşı başvuruları 340 bin kişi seviyesine gerileyerek beklentilerin altında gerçekleşirken, yeni konut satışları Nisan ayında öngörülerini aşarak 454 bin adede yükseldi. Mayıs ayına ilişkin imalat PMI verisi 51,9 ile eşik düzeyinin (50 seviyesinin) bir miktar üzerinde gerçekleşti. Dayanıklı mal siparişleri ise Nisan ayında yüzde 3,3 ile beklentilerin oldukça üzerinde artış kaydetti.

FED Ekonomiye Desteğini Sürdürüyor

FED 30 Nisan - 1 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirdiği para politikası toplantısının ardından yaptığı açıklamada son aylarda işgücü piyasalarında tedrici bir toparlanma gözlenirse de işsizlik oranının halen yüksek seviyesini koruduğunu ifade etti. Kamu maliyesi politikalarının ise ekonomik büyümeyi sınırlandırdığına dikkat çekti. Bu çerçevede, 85 milyar dolar tutarındaki mevcut tahvil alım programına devam edileceğini belirten FED, işgücü piyasaları ve enflasyonun görünümüne bağlı olarak önümüzdeki dönemde söz konusu alımların büyüklüğünün aşağı ya da yukarı yönlü revize edilebileceğini vurguladı.

FED’in politikasının geleceğine ilişkin tartışmalar piyasalarda belirsizlik yaratmaya devam ediyor. FED’in mevcut varlık alım programının tutarına ve zamanlamasına ilişkin verilere dayalı esnek bir politika izleyeceği düşünülüyor. ABD’de ekonomik aktivitede bir miktar toparlanma gözlenmekle birlikte henüz hedeflenen düzeylere ulaşamadığı göz önünde bulundurulduğunda, tedrici bir politikanın izleneceği tahmin ediliyor.

Euro Bölgesi’nde Ekonomik Görünüm

Euro Bölgesi’nde açıklanan veriler bölgede ekonomik aktivitenin baskı altında kalmaya devam ettiğine işaret etti. Bölgede imalat sanayi satın alma yöneticileri endeksi (PMI) Nisan ayında 46,7 düzeyinde gerçekleşerek 50 eşik değerinin altındaki seyrini sürdürdü. Ayrıca, imalat sektöründe daralmanın devam etmesinin yanı sıra bölgede işsizlik oranının da Mart ayında yüzde 12,1 seviyesine yükselmesi, Euro Bölgesi’nde ekonomik görünüme ilişkin endişelerin güçlenmesine neden olmuştur.

Euro Bölgesi’nde hizmet ve imalat sektörü Nisan ayı PMI verileri, önceki ay düzeylerinin hafif üzerinde ancak eşik düzeyinin (50 seviyesi) altında gerçekleşerek ekonomik aktivitenin önemli bir toparlanma göstermediğine işaret etti. Almanya’da açıklanan iş dünyası eğilim endeksi (Ifo) Mayıs ayında 105,7 ile beklentilerin üzerinde gerçekleşerek reel sektörün görünümüne ilişkin iyimser beklentileri güçlendirdi.

Diğer taraftan, krizin kamu bütçeleri üzerinde yarattığı olumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla Euro Alanı'nda yaygınlık kazanan kemer sıkma uygulamalarında, önümüzdeki dönemde gevşemeye gidilebileceği ifade edilmeye başlandı. İtalya'da yeni kurulan hükümetin Başbakanı Letta'nın bu konudaki tavrı bilinirken, Letta'nın yanı sıra Fransa Maliye Bakanı Pierre Moscovici'nin de benzer açıklamalarda bulunması, Bölge'de Eylül ayında yapılacak olan Almanya seçimlerinin ertesinde yeni bir politika dönemine girileceği beklentilerini desteklemektedir.

İtalya'da Siyasi Belirsizlik Sona Erdi

İtalya'da Şubat ayında gerçekleştirilen seçimlerin ardından hükümet kurma çabalarının çözümsüz kalması ülke ekonomisine ilişkin endişelerin artmasına neden olmuştu. İki aylık siyasi belirsizlik süreci, Cumhurbaşkanı'nın hükümeti kurmakla görevlendirdiği Demokrat Parti'den Enrico Letta'nın eski başbakan Silvio Berlusconi'nin partisi ile koalisyon kurması ile sona erdi. 29 Nisan itibarıyla yeni hükümet güvenoyu alarak göreve başladı. Yeni hükümetin göreve gelmesi ülkeye yönelik endişelerin bir miktar yatışmasına neden olmuştur. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody's İtalya'da yeni hükümetin kurulmasıyla kısa vadede kriz ihtimalinin giderildiğini ancak bu gelişmenin İtalya'nın önümüzdeki dönemde mali yardıma ihtiyaç duyma olasılığını ortadan kaldırmadığını belirtti.

Fitch İngiltere'nin Kredi Notunu Düşürdü

Şubat ayında İngiltere'nin kredi notunu bir kademe indiren uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody's'in ardından 19 Nisan'da Fitch de ülkenin "AAA" olan kredi notunu "AA+"ya düşürdü. Karara gerekçe olarak İngiltere'nin orta vadeli zayıf mali ve ekonomik görünümü gösterilirken, ülkeye yönelik 2013 büyüme tahminleri de aşağı yönlü revize edildi. Öte yandan, İngiltere ekonomisi 2013 yılının ilk çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre yüzde 0,3 büyüme kaydetti. Böylece, endişelerin aksine İngiltere ekonomisinin yeniden resesyona girmediği görüldü. Beklentilerin üzerinde kaydedilen büyüme bütçe açığını kontrol edebilmek amacıyla hükümetin sürdürdüğü kemer sıkma politikalarının devam edeceğine işaret etti.

ECB 10 Ayın Ardından İlk Kez Politika Faizini İndirdi

Avrupa Merkez Bankası (ECB) 2 Mayıs'ta gerçekleştirdiği para politikası toplantısında beklentilere paralel olarak politika faizini 25 baz puan indirerek yüzde 0,5 düzeyine düşürdü. ECB Başkanı Draghi toplantının ardından yaptığı açıklamada, zayıf ekonomik görünümün yılın ikinci çeyreğinde de devam ettiğini ve faiz indirim kararının orta vadeli enflasyon görünümü ile uyumlu olduğunu belirtti. Bu çerçevede, faiz indrimi kararının yılın kalan döneminde ekonomideki toparlanmayı destekleyeceğini ifade eden Draghi, ekonomik görünüme ilişkin risklerin halen aşağı yönlü olduğunu vurguladı.

BoJ'dan Agresif Parasal Genişleme Hamlesi

Japonya Merkez Bankası (BoJ) tarafından 4 Nisan'da gerçekleştirilen para politikası kurulu toplantısının ardından yapılan açıklamalardan, BoJ'un önümüzdeki dönemde para politikası uygulamalarında daha agresif bir tavır sergileyeceği anlaşıldı. Mevcut tahvil alım programının kapsamının genişletildiğini duyuran BoJ, yeni program çerçevesinde 40 yıl vadeli devlet tahvilleri dahil tüm vadelerde tahvil alımı gerçekleştireceğini belirtti. Bu çerçevede, para tabanının yıllık 70 trilyon Yen tutarında artırılması hedeflenmektedir. BoJ, deflasyonla mücadele kapsamında genişletilen program sonucunda 2013 yılında para tabanının 200 trilyon Yen, 2014 yılında da 270 trilyon Yen'e ulaşacağını öngörmüştür. Öte yandan, 26 Nisan'daki son toplantısında para politikasında herhangi bir değişiklik yapmayan BoJ, toplantının ardından yayımladığı raporda enflasyonun bu mali yılın sonunda (Mart 2014) yüzde 1,4, gelecek mali yılın sonunda ise yüzde 1,9 seviyesinde gerçekleşeceğinin tahmin edildiğini belirtmiştir.

Japonya Merkez Bankası (BoJ) Mayıs ayında 2 günlük toplantısında para politikasında bir değişikliğe gitmedi ve para tabanını yılda 70 trilyon Yen civarında artırma taahhüdünü yineledi. Japonya ekonomisine ilişkin değerlendirmelerini iyileştiren BoJ, ekonominin toparlanmaya başladığını ve enflasyonun önümüzdeki dönemde yeniden artış kaydedeceğini ifade etti.

Çin Ekonomisinde İvme Kaybı

Çin'de açıklanan dış ticaret verilerine göre Mart ayında ithalat yüzde 14,1 ile beklentilerin üzerinde artış kaydederken, küresel ekonomik aktivitenin zayıf seyrine bağlı olarak ihracat yüzde 10 oranında artarak beklentilerin bir miktar altında gerçekleşti. Ayrıca, Mart ayında sanayi üretimi yıllık bazda yüzde 8,9'a, perakende satışlardaki artış ise yüzde 12,6'ya gerileyerek ülkede ekonomik aktivitenin ivme kaybettiğine işaret etmiştir. Nitekim, Çin Ulusal İstatistik bürosu 2012 yılının son çeyreğinde yüzde 7,9 büyüyen Çin ekonomisinin 2013 yılının ilk çeyreğinde yüzde 7,7 büyüme kaydettiğini açıklamıştır. Piyasa beklentisi Çin ekonomisinin yüzde 8 büyüyeceği yönündeydi.

Çin'de beklentilerin altında açıklanan Mayıs ayına ilişkin imalat PMI verisi, son 7 aydan bu yana ilk kez daralmaya işaret etti. Bu durum, Çin ekonomisinin 2013 yılının ilk çeyreğinde olduğu gibi ikinci çeyreğinde de hedeflenen performansı sergileyemeyeceği yönündeki endişeleri artırdı.

EUR/USD Paritesi

İtalya'daki siyasi belirsizlikler ve Güney Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar nedeniyle Mart ayı sonunda 1,2818 düzeyinde gerçekleşen EUR/USD paritesi, Güney Kıbrıs soru-

nunda çözüm sürecine girilmesiyle Nisan ayının ilk haftasında 1,30 civarına yükselmiş ve ayın geri kalan bölümünde yatay bir seyir izlemiştir. 30 Nisan itibarıyla EUR/USD paritesi 1,3166 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Petrol ve Altın Fiyatlarında Düşüş

Nisan ayında açıklanan verilerin genel olarak zayıf bir ekonomik görünüme işaret etmesi petrol fiyatlarında düşüşe neden oldu. Nisan ayının ilk yarısında 96 USD/varil düzeyine kadar gerileyen petrol fiyatları ayın geri kalan bölümünde bir miktar yükselerek 30 Nisan itibarıyla 101 USD/varil seviyesinde gerçekleşti.

Güney Kıbrıs'ın elindeki 400 milyon euro değerindeki altın rezervlerini satabileceğine yönelik haberlerin gündeme gelmesi altın fiyatlarının 15 Nisan'da son 30 yılın en sert günlük düşüşünü kaydetmesine neden oldu. 12 ve 15 Nisan'da toplamda 208 USD/ons gerileyen altın fiyatlarının sert düşüşünde uluslararası fonların altın pozisyonlarını kapatmalarının da etkili olduğu düşünülmektedir. Ayın kalan kısmında ise düşük seviyeden gelen alımlarla toparlanan altın fiyatları 30 Nisan itibarıyla 1.477 USD/ons düzeyinde gerçekleşmiştir.

Güvenli Liman Arayışı

Kısacası piyasaların bundan sonraki en büyük derdi işsizliğin azaltılması ve merkez bankalarının bolca bastığı parayı ne zaman ve nasıl çekeceğidir. Para, piyasalara enjekte edilirken verdiği rahatlamamanın tersine, geri çekilme sürecinde faizlerin yükselmesine, emtia fiyatları ve borsaların düşmesine yol açabilir. Bu durum yeni bir global krizin kapısını aralayabilir.

Uluslararası sermayenin USD dışında güvenli liman arayışından nemalanan altın, merkez bankalarının sıkıştıkça satabileceği bir enstrüman olduğundan ciddi riskler taşımaya başlamıştır. Bunun yanında istikrarlı makro ekonomik verileri ve güven veren yönetimleriyle ön plana çıkan ülkeler bu krizi fırsata çevireceklerdir.

1.2 DÜNYA EKONOMİSİNDE GENEL GÖRÜNÜM

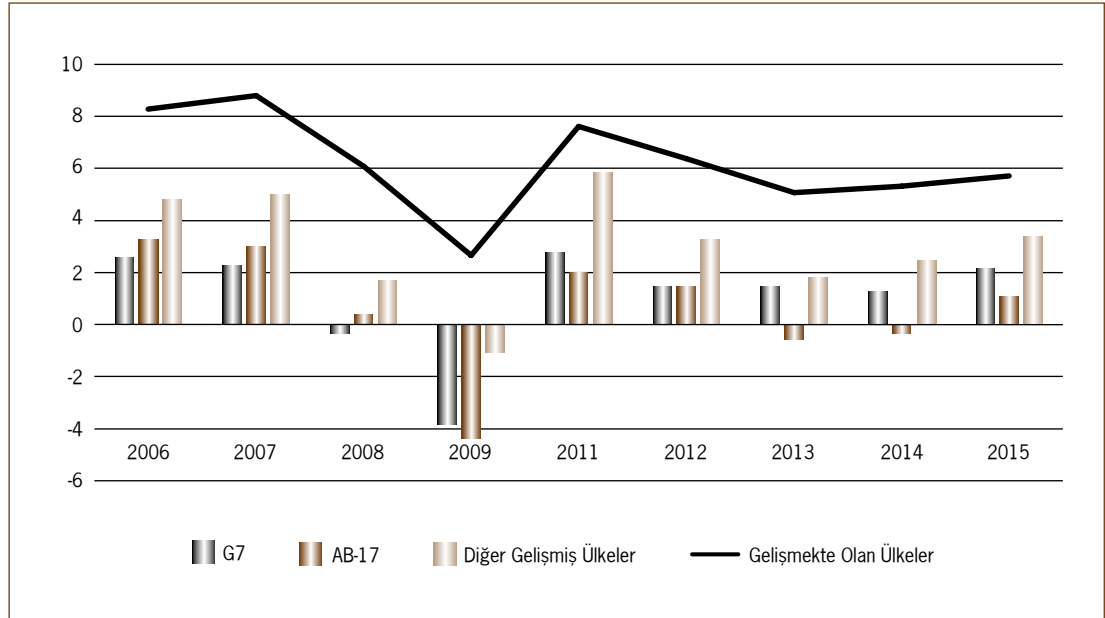
1.2.1. Büyüme

Küresel krizin en yoğun hissedildiği 2009 yılında dünya ekonomisi, yüzde 0,6 daralırken; 2010 ve 2011 yıllarında tekrar toparlanma eğilimine girdi. Küresel ekonomi, söz konusu yıllarda yüzde 5,2 ve yüzde 4 oranında büyürken, 2012 yılında bu oran göreceli bir yavaşlamayı tecrübe ederek yüzde 3,2'ye geriledi.

Toparlanmanın gelişmiş ülke ekonomilerinde yavaş seyretmesine karşılık, gelişmekte olan ülkelerin küresel büyümenin arkasındaki itici güç olduğu görülmektedir. 2010 yılında gelişmiş ülke ekonomileri toplamda yüzde 3 büyürken, gelişmekte olan ülke ekonomileri yüzde 7,6 oranında bir büyüme kaydetmişlerdir. 2011 ve 2012 yıllarında ise küresel büyümedeki yavaşlamaya paralel olarak hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme ivme kaybetmiş; büyüme oranı gelişmiş ekonomiler için sırasıyla yüzde 1,6 ve yüzde 1,2 olurken; gelişmekte olan ekonomiler için bu oran yüzde 6,4 ve yüzde 5,1 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1.1. GSYH Büyüme (%)

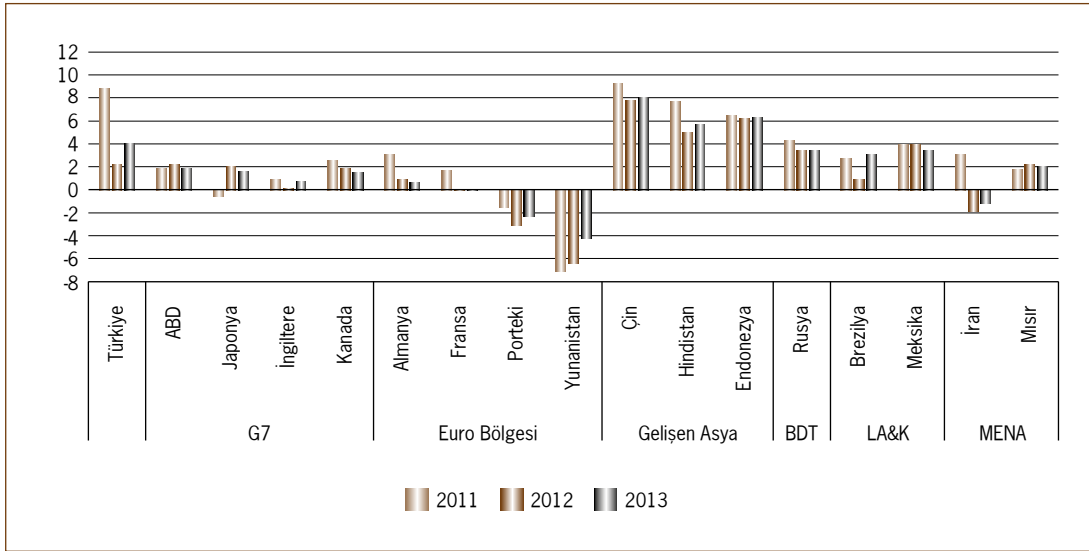
Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

2011 yılında Almanya ve Fransa'nın pozitif katkısıyla yüzde 1,4 büyüyen Euro Bölgesi'nin, 2012 yılında bölgenin büyük ekonomilerinin büyümeye katkılarının düşük olması ve İtalya, Portekiz ve Yunanistan gibi bölge ülkelerinin negatif büyümesinden dolayı, bölgenin 2013 yılında da negatif büyüyeceği tahmin edilmektedir. 2014 yılına yönelik öngörülere göre ise, euro bölgesinde büyümenin tekrar pozitif döneceği beklenmektedir.

G-7 ülkeleri 2009'da yüzde 3,8 küçülmüştür. 2010 ve 2011 yıllarında G-7 ülkelerinin ekonomileri bir nebze toparlansa da 2012 ve 2013'te büyüme hızlarının ivme kaybedeceği; fakat 2014 yılında tekrar büyümesinin normalleşeceği beklenmektedir. Japon ekonomisinin 2011'de küçülmesini takiben 2012 yılının ülke ekonomisi için bir toparlanma yılı olacağı düşünülmektedir. Takip eden süreçte Japonya'nın büyüme hızında ivme düşüşüyle birlikte büyümeye devam edeceği tahmin edilmektedir.

Gelişmekte olan ekonomilerde, Çin ve Hindistan belirleyici rol oynamaya devam etmektedir. Çin ekonomisi 2010 yılında yüzde 10,4 büyümüştür. 2011 ve 2012’de büyümesinde diğer birçok ülke ekonomisine paralel olarak ivme kaybetmiştir. Hindistan, 2010 yılındaki yüzde 11,2’lik rekor büyümesini sürdürmemiş ve yüzde 5 ile on yılın en düşük büyüme oranına 2012 yılında imza atmıştır.

Şekil 1.2. Seçilmiş Ülkelerde GSYH Büyümesi (%)

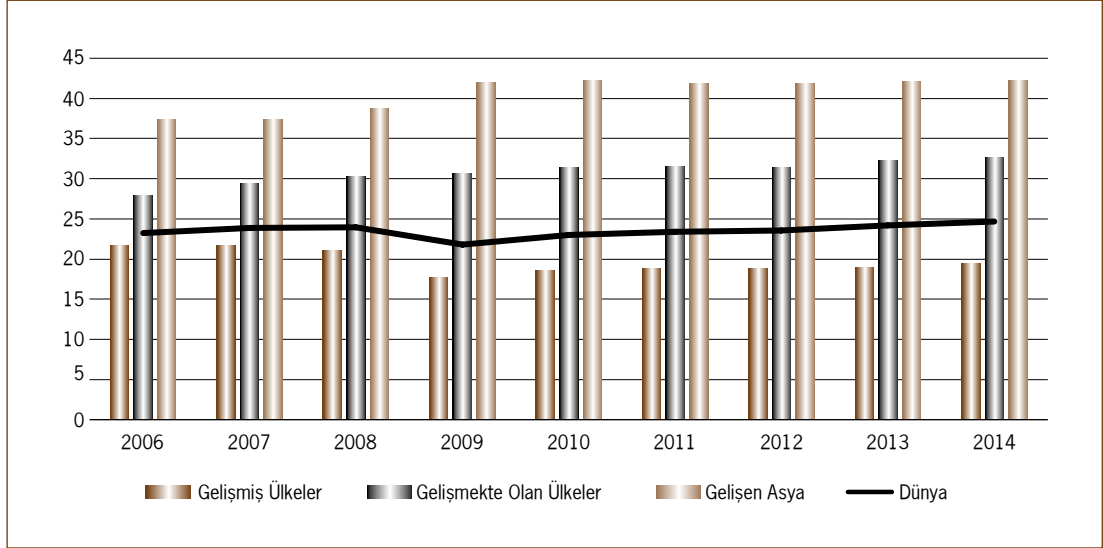
Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

1.2.2. Yatırımlar

Şekil 1.3, ülke gruplarına göre yatırım-GSYH oranını yüzde olarak gösteriyor. Buna göre, hemen kriz öncesinde yatırım-GSYH oranı, dünya genelinde yüzde 23,9 seviyesinde iken kriz yılında iki puan azalarak yüzde 21,8’e gerilemiştir. 2012 yılı itibarıyla, dünya genelinde yatırım-GSYH oranı kriz öncesi seviyesine ulaşamamış; fakat bu oranın kriz öncesi seviyesini 2013 yılında tekrar yakalayacağı beklenmektedir. Dünya genelinde yatırım-GSYH oranındaki bu söz konusu düşüşte, gelişmiş ekonomilerdeki yatırım harcamalarının tarihi düşüşleri büyük rol oynamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde yatırım harcamalarının kriz yılında bile artış göstermesine rağmen, gelişmiş ülkelerdeki rekor düşüşlerin telafi edilemediği görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerde yatırım-GSYH oranı 2008 yılında 21,1 iken, 2009 yılında 17,8 seviyesine gerilemiştir. Gelişmiş ülke grubunda GSYH’ye oranla yatırımların en fazla düştüğü ülke grubu Euro Bölgesi olmuştur. Euro Bölgesi ülkelerinde yatırım-GSYH oranı 2009 yılında kriz öncesi seviyesine kıyasla 3,4 puan gerilemiştir. 2010 ve 2011’de söz konusu oranda mütevazı artışlar gözlenirse de 2012 yılında bu oran tekrar düşerek 18,3 seviyesine gerilemiştir. 2013’e yönelik tahminlerde ise yatırım-GSYH oranının yüzde 18’in altına ineceği öngörülmektedir.

Şekil 1.3. Yatırım - GSYH Oranı (%)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

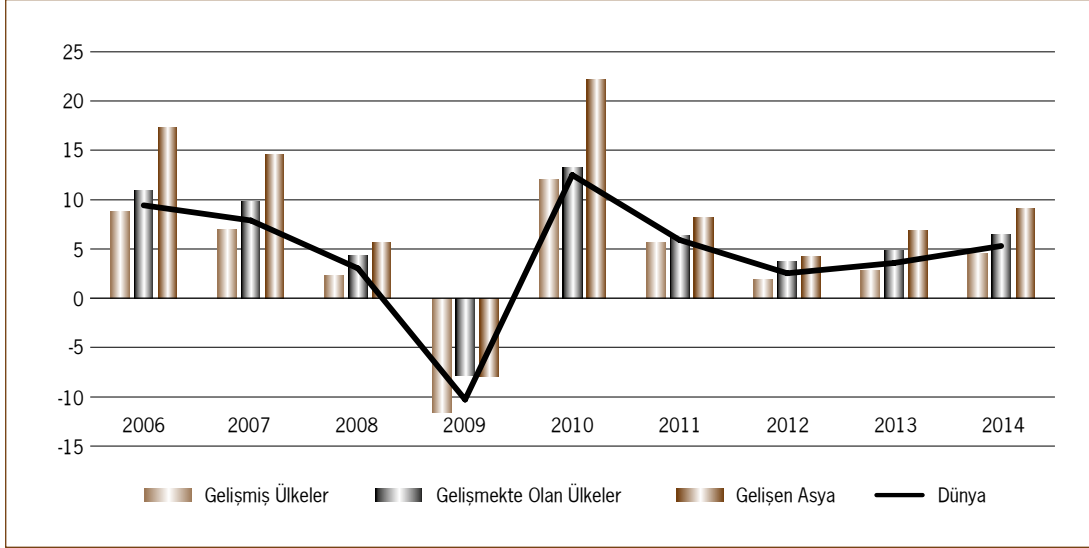
Sağlıklı büyümenin temeli sayılan yatırım göstergesinin gelişmiş ülkelerde inişli çıkışlı bir seyir izlemesine karşılık, gelişmekte olan ülkelerde yatırım-GSYH oranının kriz yılı dahil artış seyrine devam ettiği gözükmemektedir. Öyle ki, yatırım-GSYH oranı gelişmekte olan ülkeler genelinde 2008 yılından itibaren yüzde 30 seviyesinin altına inmedi ve önümüzdeki birkaç yılda bu oranın yüzde 33'ü aşacağı beklenmektedir. Gelişen Asya ülkelerinde durum farklı değildir. 2011 yılında söz konusu oranda ihmal edilebilir bir düşüş kaydedilse de, yatırım-GSYH oranı artış trendine devam etmektedir. 2012 itibariyle, bu oran gelişen Asya ülkeleri için yüzde 42 seviyelerindedir. 2013'e yönelik tahminler, yatırım-GSYH oranının yüzde 42'nin üzerine çıkacağı yönündedir.

1.2.3. Ticaret

Mal ve hizmetler ihracatı 2009 yılında dünya genelinde yüzde 10,3 oranında düşmüş; 2010 yılında yüzde 12,5 büyüyerek bir nevi kriz öncesi seviyesine geri dönmüştü. Mal ve hizmet ihracat hacmi 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla yüzde 5,9 ve yüzde 2,6 oranlarında artmasına rağmen; kriz öncesi dönemde tecrübe ettiği seviyeleri henüz yakalayamamıştır. 2013 ve sonrası döneme yönelik tahminler dünya mal ve hizmetler ticaretinin tekrar ivmeleneceği yönündedir.

Gelişmiş ekonomiler, büyüme rakamlarının işaret ettiği gibi, mal ve hizmetler ticaretinde de daralmalara şahit olmuştur. Kriz yılında gelişmiş ülkeler ihracat hacmi bir önceki yıla kıyasla yüzde 11,6 küçülürken; takip eden 2010 yılında yüzde 12 artış ile kaybını telafi etmiştir. Fakat sonraki iki yılda bu performansı gösterememiş ve 2012 yılında, ihracat hacmini sadece yüzde 1,9 arttırabilmiştir. 2013 ve 2014 yıllarına yönelik tahminler, gelişmiş ülke ihracatlarının ortalama yüzde 3 artacağı yönündedir.

Şekil 1.4. İhracat Hacmi Değişimi (%)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

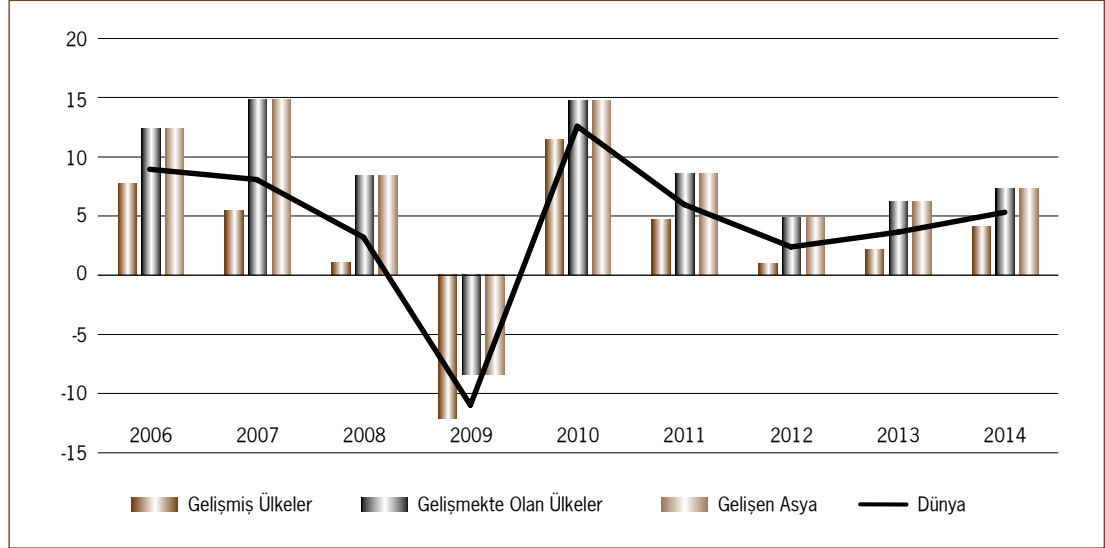
Gelişmiş ülkelerde görülen iç talep daralmaları, gelişmekte olan ülkelerin ihracat performanslarını etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkeler genelinde ihracat hacmi 2008'e kıyasla 2009 yılında yüzde 7,9 küçülürken, 2010 yılında yüzde 13,3 artışla kayıplar telafi edilmiştir. Gelişmiş ülkelerde büyümenin henüz rayına oturmamış olması ve geleceğe yönelik risk algıları iç talebin gelişmesini yavaşlatırken; gelişmekte olan ülkelerin ihracatı da bundan etkilenmiş 2011 ve 2012 yıllarında ihracat artışı düşük seyretmiştir. Bununla birlikte 2013 ve sonrası için iyileşme beklentileri, gelişmekte olan ülkelerin ihracat performans tahminlerini yukarı çekmiştir.

Dünya genelinde ithalat hacmi iç talepteki düşüşleri takip ederek kriz yılında yüzde 11 küçülmüştür. 2010 yılı diğer pek çok göstergenin de işaret ettiği üzere bir telafi yılı olarak geçmiştir. 2010'da ithalat hacmi dünya genelinde yüzde 12,6 artmış; fakat sonraki yıllarda bu performansı gösterememiştir. 2012 yılında ithalat hacmindeki artış yüzde 2,4 seviyelerine inmiştir.

Gelişmiş ülkelerde ithalat hacmindeki düşüşler iç açıcı olmasa da 2010 yılında yüzde 11,5 ve 2011 yılında yüzde 4,7 artış göstermiştir. 2012 yılında ise Euro Bölgesi'nde devam eden risk algısı iç talebi olumsuz etkilemiş ve ithalat hacmi önceki yıla kıyasla yüzde 1 seviyelerine düşmüştür. Devam eden para ve maliye politikalarının olumlu sonuçlanacağı beklentisiyle, 2013 ve 2014'te iç talebin tekrar canlanmaya başlayacağı öngörülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ithalat hacmi, ihracat hacmi ile aynı yolu izlemiştir. Buna göre, 2009 yılında yüzde 8,3 küçülen ithalat hacmi, 2010 yılında bir önceki yıla göre yüzde 14,8 artarak kaybını telafi etmiştir. İthalat hacmi gelişmekte olan ülke-

Şekil 1.5. İthalat Hacmi Değişimi (%)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

lerde 2011 ve 2012 yıllarında bu rekor artışı devam ettirememiş ve ancak sırasıyla yüzde 8,6 ve yüzde 4,9 oranlarında artmıştır. 2013 ve 2014'te dünya genelinde bir iyileşme beklentisiyle, gelişmekte olan ülkelerde de ithalat hacminde artış beklenmektedir.

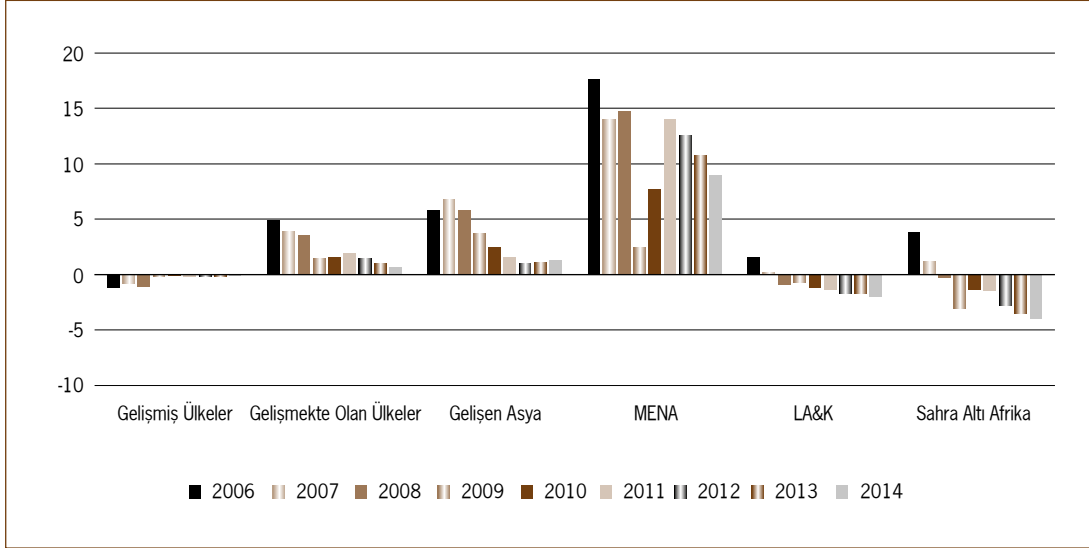
1.2.4. Cari Denge

Cari denge kriz yılında dünya genelinde bozulmuştur. Şekil 1.6 bölge ve ülke gruplarının yıllar itibariyle cari denge-GSYH oranını göstermektedir. Buna göre, gelişmiş ülkeler cari açık vermekte iken gelişmekte olan ülkeler, cari fazla vermeye devam etmekte. Bununla birlikte, kriz yılında her ülke grubunda dikkate değer bozulmalar göze çarparken bunun tek istisnası gelişen asya ülkeleridir.

Gelişmiş ülkeler 2010 yılında cari hesabında dengeyi yakalarken, takip eden yıllarda cari açık vermeye devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde kriz öncesi dönemde cari denge-GSYH oranı yüzde 4'ler düzeyinde iken kriz yılı ve sonrasında cari fazla-GSYH oranı yüzde 2'nin altına inmiştir. 2013'e yönelik tahminler ise fazlanın yüzde 1 düzeyinde olacağı yönündedir.

Cari denge-GSYH oranında dikkate değer en büyük düşüş, Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde görülmüştür. Kriz öncesi dönemde yüzde 15 seviyelerini gören cari fazla-GSYH oranı 2009 yılında yüzde 2,5 seviyesine düşmüştür. Bunda, petrol ihracatındaki sert düşüşler büyük rol oynamıştır. 2010 ve 2011 yıllarında, MENA bölgesinin cari fazlası tekrar artış trendine girmişse de, dünya ekonomisindeki toparlanmanın zamana yayılması nedeniyle kriz öncesi oranı henüz yakalayabilmiş değildir.

Şekil 1.6. Cari Denge - GSYH Oranı (%)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

Latin Amerika ve Karayipler bölgesi ile sahraaltı Afrika bölgesinde ise cari dengede bozulmalar devam etmektedir. Öyle ki, her iki ülke grubu da kriz öncesi dönemde cari fazla verirken; kriz sonrası dönemde cari dengeleri açık vermeye devam etmektedir. 2013'e yönelik tahminler, her iki ülke grubunda da cari açığın artacağı yönündedir.

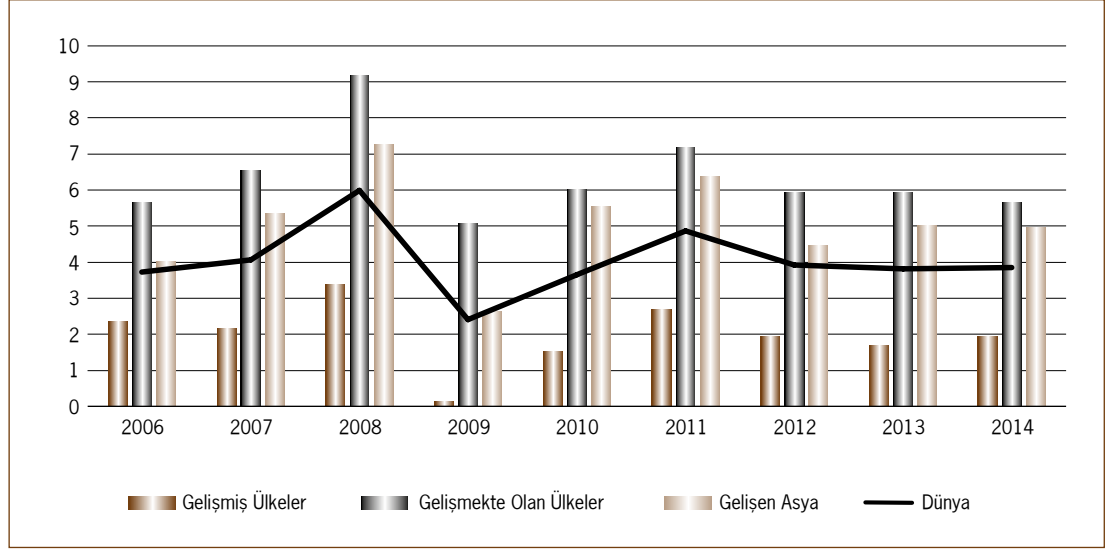
1.2.5. Enflasyon

Talebin dünya genelinde düşmesiyle birlikte, fiyatlar genel düzeyinde dikkate değer düşüşler gözlenmektedir. 2009'da dünya geneli ortalama fiyatları önceki yıla kıyasla yüzde 2,4 artış göstermiştir. Dünya genelinde uygulamaya konan genişletici para ve maliye politikaları sayesinde büyüme ile paralel olarak 2010 ve 2011'de enflasyon ivmelenerek sırasıyla yüzde 3,7 ve yüzde 4,9 olarak gerçekleşmişti. Fakat zayıf iç talep ve yüksek işsizlik oranları fiyatlar genel düzeyindeki artışı sınırlandırmaktadır. 2012 yılında bu sebeplerle dünya genelinde enflasyon oranı hız kesmiş ve fiyatlar genel düzeyi yüzde 3,9 artmıştır.

Gelişmiş ülkelere aynı yıllar için bakıldığında, kriz yılında fiyatlar genel düzeyinde neredeyse hiç artış gözlenmezken, 2010 ve 2011'de talep arttırıcı politikalarla enflasyonda yüzde 1,5 ve yüzde 2,7'lik artışlar kaydedilmiştir. 2012'de enflasyon tekrar düşme eğilimine girmiştir. 2013 ve 2014'e yönelik öngörüler enflasyonun gelişmiş ekonomilerde yatay seyredeceği yönündedir.

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyon 2009 yılında yüzde 5,1'e düşmüş, takip eden iki yılda genel toparlanmaya paralel olarak fiyatlar genel düzeyinde artışlar yaşan-

Şekil 1.7. Ülke Gruplarına Göre Enflasyon (%)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

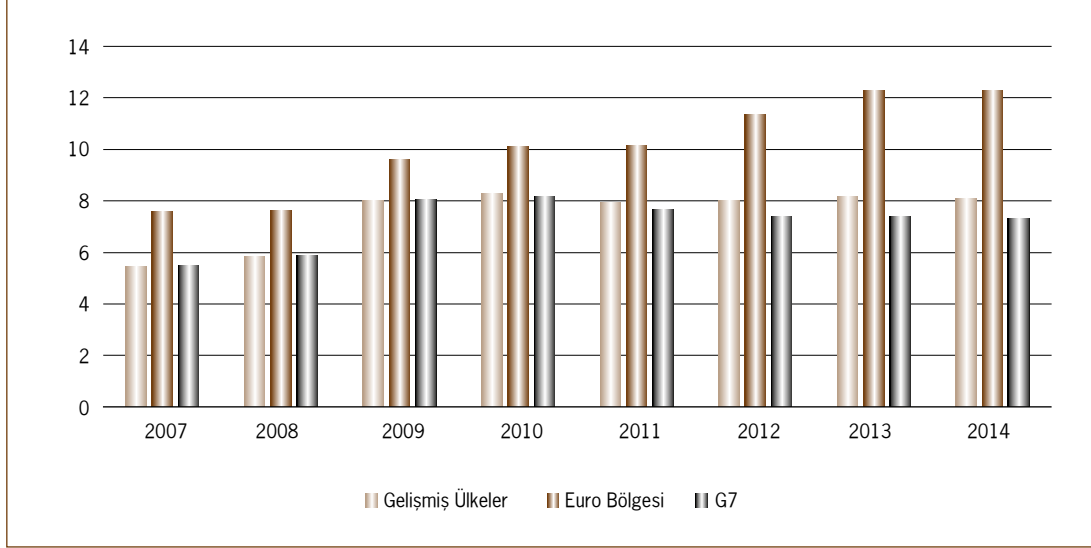
mıştır. Fakat 2012 yılında genel talep eksikliği fiyat artış hızını aşağıya çekmiştir. Bununla birlikte, 2013 ve 2014'e yönelik tahminler, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde de fiyatlar genel düzeyinin önceki yıllardaki artış ile benzerlik göstereceği yönündedir.

1.2.6. İşsizlik

Şekil 1.8, gelişmiş ülke gruplarına göre işsizlik oranlarını veriyor. Şekil 1.8'e göre, gelişmiş ülkelerde işsizlik oranı krizle birlikte 3 puan artış göstermiştir. 2011 yılındaki görece toparlanmanın etkisi ile işsizlik oranında mütevazı bir düşüş görülse de, 2012'de bu oran tekrar artmıştır. Büyüme beklentileri ile paralel olarak işsizlik oranında 2015 yılına kadar herhangi bir düzelleme beklenmemektedir.

İşsizlik oranı Euro Bölgesi'nde krizi takiben ilk defa 2010 yılında yüzde 10 sınırının üstüne çıkmış, 2012 yılında işsizlik oranında artış devam etmiştir. 2013 ve 2014'e yönelik tahminlere göre, işsizlik oranında artış devam edecek; ancak 2014 sonrasında tekrar düşme eğilimine döneceği öngörülmektedir.

G-7 ülkeleri, işsizlik oranında 2009 yılında tarihi bir sıçramayı tecrübe etmişler ve G-7 genelinde işsizlik oranı yüzde 8'in üzerine çıkmıştır. Takip eden süreçte işsizlik oranında kısmi düşüşler gözlemlense de, G-7 ülkeleri genelinde beklentiler işsizlik oranının yatay seyredeceği yönündedir.

Şekil 1.8. Ülke Gruplarına Göre İşsizlik

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2013

İkinci Bölüm

MİLLİ GELİR, BÜYÜME VE İSTİHDAM

2.1. MİLLİ GELİR VE BÜYÜME

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH); bir ekonomide yerleşik olan üretici birimlerin belli bir dönemde, yurtiçi faaliyetleri sonucu yaratmış oldukları tüm mal ve hizmetlerin değerleri toplamından bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu elde edilen değerdir. Diğer bir ifade ile GSYH, yurtiçinde yaratılan ekonomik anlamdaki katma değerlerin toplamını ifade etmektedir. Bu yönüyle en önemli makroekonomik veri olarak nitelendirilmektedir.

2012 yılında sabit fiyatlar ile GSYH yüzde 2,2 artış göstermiştir. Bu artış yüzde 4 olan resmi büyüme tahminlerinin¹ altında bir değere tekabül etmektedir. Ülkemizde büyüme oranının beklentiler altında gerçekleşmesinde dış konjonktür veri iken siyasi ve bürokratik iradenin (özellikle Merkez Bankası'nın) belirleyici olduğu söylenebilir. Normalde bir siyasi iradenin büyüme oranlarını baskılaması çok özel durumlar haricinde pek gözlenen bir durum değildir. Bu yönüyle 2012 yılının özel bir yıl olduğu söylenebilir.

1 2012 Orta Vadeli Program

Tablo 2.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Gelişimi (2002-2012)

	Cari Fiyatlarla GSYH	Gelişme Hızı	Cari fiyatlarla GSYH	Gelişme Hızı	Sabit Fiyatlarla GSYH	Gelişme Hızı
Yıllar	(Milyon TL)	%	(Milyon \$)	%	(Milyon TL)	%
2002	350.476	45,9	230.494	17,2	72.520	6,2
2003	454.781	29,8	304.901	32,3	76.338	5,3
2004	559.033	22,9	390.387	28	83.486	9,4
2005	648.932	16,1	481.497	23,3	90.500	8,4
2006	758.391	16,9	526.429	9,3	96.738	6,9
2007	843.178	11,2	658.786	25,1	101.255	4,7
2008	950.534	12,7	742.094	14,4	101.922	0,7
2009	952.559	0,2	616.703	-16,9	97.003	-4,8
2010	1.098.799	15,4	735.828	19,3	105.885	9,2
2011	1.297.713	18,1	773.980	5,8	115.175	8,8
2012	1.416.817	9,2	786.293	1,6	117.754	2,2

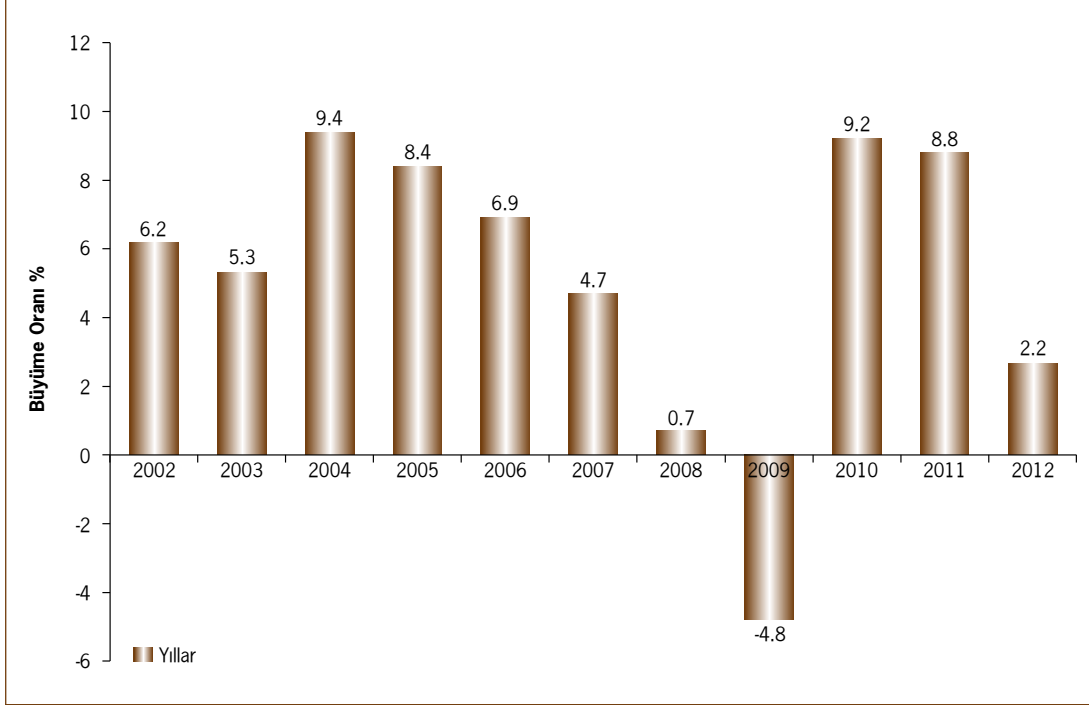
Kaynak: TÜİK

2012 yılındaki büyüme gerçekleştirmelerini 2010 ve 2011 yılındaki sürecin bir sonucu olarak da görmek mümkündür. Bu yıl dengelenme yılı olarak da adlandırılabilir. Özellikle önceki iki yılda ortalama yüzde 9'larda gerçekleşen büyüme hızlarının ve ekonomideki ısınmanın 2012 yılında soğutulması amaçlanmıştır. Ama bu soğutma işleminin hedeflenen düzeyin üzerine geçtiği gözlenmektedir.

Yaşanan bu konjonktürü küresel finansal krizin bir sonucu olarak da okumak mümkündür. 2008 yılında Lehman Brothers'ın iflası ile etkisini hızla hissettiren kriz öncelikle gelişmiş ekonomiler daha sonra ise, bizim gibi yükselen piyasa ekonomilerine yansıdı. Yansıma sürecinde ülkemizdeki etkilerini iki kanaldan hissedildi. Bu kanalın birincisi finansman ikincisi ise, dış ticaret kanalıdır.

Türkiye gibi ekonomik büyüme için tasarruf eksikliği duyan ve sürekli cari işlemler açığı veren ülkeler sermaye ihtiyaçlarını dış kaynaklardan karşıma yoluna giderler. Bu bağlamda Türkiye özellikle gelişmiş ülkelere finansman sağlayan ve üretim imkânlarını arttırmakta bu finansmandan yararlanan ülkeler sınıfındadır. Krizin ilk döneminde ABD finans sisteminin aktörleri, taşıdığı mortgage kredisi tabanlı menkul kıymetlerin değerlerinin düşmesi ve zehirli varlık haline gelmesi, buna karşılık yükümlülüklerinin değişmemesi sonucunda likidite sorunları ve iflas riski ile karşı karşıya kaldılar. Bu durum küresel finans sisteminin en önemli aktörlerinin uluslararası piyasalara sunduğu fonlama imkânlarının daralmasına da neden oldu. Bu daralma ülkemizin ihtiyaç duyduğu fon girişinin yavaşlamasına, faiz oranlarının ve kredi imkânlarının duraklamasına yol açtı. Özellikle 2008 yılının son çeyreğinden başlayarak 2010 yılının başına kadarki dönemde bunun ülkemiz ekonomisine yansımaları belirsizlik ve risk faktörlerinin çoğalması ve finansman maliyetlerinin artması şeklinde oldu. Fon girişinde yaşanan sorunlar ekonomik küçülme ve istihdam oranlarında azalma olarak karşımıza çıktı.

Şekil 2.1. Ekonominin Büyüme Eğilimleri (2002-2012)

Kaynak: TÜİK

Küresel finansal krizin Türkiye ekonomisine ikincil etki kanalı ise ihracattı. Ülkemizin en önemli ihracat pazarlarını Avrupa Birliği üyesi gelişmiş ülkeler oluşturmaktaydı. Euro Bölgesi'ne yapılan ihracat 2008 itibarıyla toplam ihracatımızın yüzde 60'ı civarındaydı. Finansal kriz nedeniyle genelde gelişmiş ülkeler, özelde ise Avrupa piyasasının duraklaması ve daralması ülkemizdeki dış piyasaya yönelik yapılan üretimin ilk planda olumsuz etkilenmesine ve GSYH'nin küçülmesine yol açtı. Mart 2009 itibarıyla işsizlik oranlarımız yüzde 16'lara ulaştı. Aynı dönemde yapılan yerel seçimlerde ekonomik daralma ve işsizliğin politik yansımaları da gözlemlenebildi.

2009 yılının son çeyreğinden itibaren Türkiye ekonomisinde görülen daralmanın etkileri aşılmaya başlandı. Bunda ilk aşamadaki krizin ülkemizi etkileme kanallarında gözlenen yeni koşullar belirleyici oldu. Bunlardan birincisi krizin ilk aşamasında görülen uluslararası fon akımlarının azalması süreci, başta Amerikan Merkez Bankası (FED) olmak üzere gelişmiş ülke merkez bankalarının finansal sistem içerisindeki zehirli varlıkları satın almaya başlaması ve zor durumdaki bankalara likidite desteği sunması ile tersine döndü. Bu da küresel likidite düzeyinin artması sonucunu doğurdu. 2008 yılının başında 2012 yılının sonuna kadar FED'in bilanço büyüklüğü yaklaşık üçe katlandı. Krizde batma noktasına gelen finansal sistemin para politikası ile desteklenmesi, negatif reel faiz uygulamaları küresel düzeyde iki sonucu meydana getirdi. Bunlardan birincisi yaşanan parasal genişleme sonucunda

Tablo 2.2. Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış GSYH (1998 fiyatları ile) (milyar TL), (2008-2012)

Dönem	Arındırılmamış GSYH	%	Mevsim ve Takvim Et. Arındırılmış GSYH	%	Takvim Et. Arındırılmış GSYH	%
1-2008	24,4	7	26,3	1,5	24,3	6,2
2-2008	25,2	2,6	25,8	-1,6	25,1	2,6
3-2008	28	0,9	25,7	-0,5	27,9	0,9
4-2008	24,2	-7	24,1	-6,1	24,6	-6,5
1-2009	20,8	-14,7	22,8	-5,6	20,8	-14,4
2-2009	23,3	-7,8	23,9	5,1	23,3	-7,4
3-2009	27,2	-2,8	24,9	4,1	27,2	-2,8
4-2009	25,7	5,9	25,3	1,3	25,8	4,6
1-2010	23,5	12,6	25,4	0,7	23,4	12,6
2-2010	25,7	10,4	26,3	3,6	25,7	10,4
3-2010	28,7	5,3	26,6	0,8	28,8	6
4-2010	28,1	9,3	27,7	4,4	28,3	9,7
1-2011	26,4	12,4	28,4	2,2	26,3	12,5
2-2011	28,1	9,3	28,6	0,9	28	8,9
3-2011	31,2	8,7	29	1,2	31,2	8,4
4-2011	29,5	5,3	29,1	0,5	29,6	4,9
1-2012	27,3	3,3	29,1	-0,2	27	2,6
2-2012	28,9	2,9	29,5	1,6	28,9	3,3
3-2012	31,7	1,6	29,6	0,1	31,8	1,9
4-2012	29,9	1,4	29,5	0	30	1,4

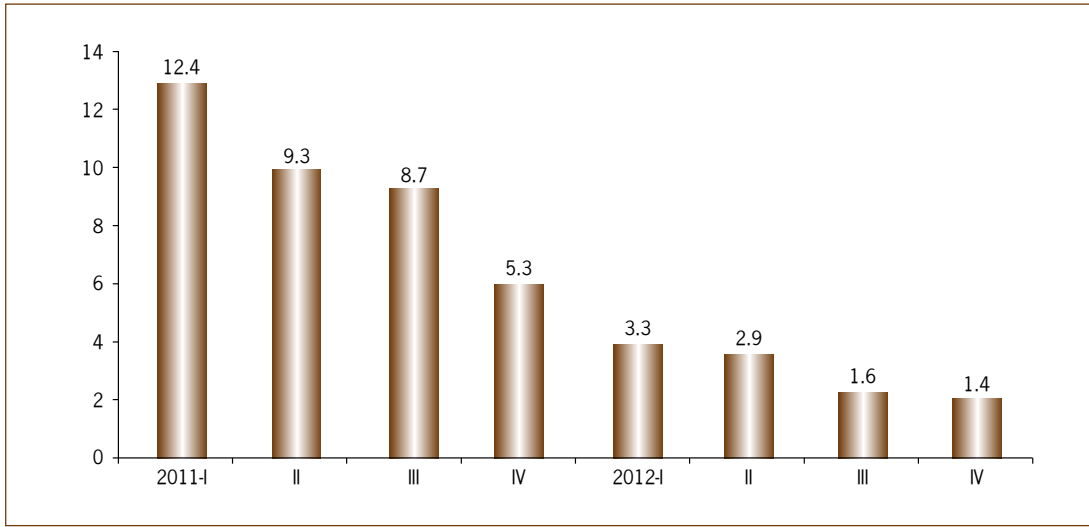
Kaynak: TÜİK

emtia ve altın fiyatlarında yukarı yönlü hareketler yaşandı. İkincisi ise, likiditenin artması küresel düzlemde faiz düşüşlerini beraberinde getirdi. Özellikle gelişmiş ülkelerde toplam talebi hareketlendirmek için uygulamaya konulan negatif reel faiz politikaları gelişmiş ülkelerdeki fonların tekrar küresel düzeyde yatırım fırsatları arasına yol açtı. Gelişmiş ülkeler krizinin tam atlatılmaması, fonları gelişmiş ülkelerin ilk çeperini oluşturan yükselen piyasa ekonomileri içerisinde mali yapısı sağlam, siyasi ve ekonomik istikrar sahibi ülkeleri ön plana çıkardı. Türkiye de bu ülkelerden biriydi. Krizin ilk döneminde ülkemizde çekilme eğilimi gösteren küresel sermaye, 2009 yılının sonundan itibaren bu sefer hızlı bir biçimde ve düşük maliyet ile gelmeye başladı. Böylelikle krizin en önemli ayağını oluşturan finansal kanalın olumsuz etkisi bertaraf edilmiş oldu.

Krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki ikinci etki kanalı olan ihracat daralması ise, pazar çeşitlendirmesi yoluyla aşıldı. Ülkemizdeki ihracatçıların 1990'lardan itibaren kriz yönetimi konusunda yaşadıkları tecrübeler, kazandıkları esneklikler gelişmiş ülkelere odaklanmış bir ihracat yapısını yeni pazarlara kaydırabilirdi. Özellikle Ortadoğu, Ortaasya ve Afrika ülkelerine yapılan siyasi ve kültürel açılımlar ile paralel olarak gelişmiş ülke pazarlarındaki talep eksikliği tazmin edilebilirdi. Hatta ihracat gelirleri TL'nin değerlenmesine nazaran arttırabilirdi. Sonuçta 2010 yılından itibaren popüler deyimle, kriz Türkiye'ye "teğet geçti".

Sonuçta 2010 ve 2011 yıllarında ülkemiz ortalama yüzde 9 ile tarihindeki en yüksek büyüme hızlarından birini yakaladı. Türkiye ekonomisinin potansiyel büyüme hızının yüzde 5’ler olduğu düşünüldüğünde bunun yurtiçi tasarruflar ile finanse edilip dengeli ve sürdürülebilir bir büyüme olabilmesi pek mümkün değildi. Ülkemizdeki yurtiçi tasarrufların yetersizliği göz önüne alındığında yüzde 9’lardaki GSYH artışı ancak dış tasarruflar ile sağlanabildi. Bunun sonucu olarak 2011 yılında cari işlemler açığı 77 milyar doları aştı.

Şekil 2.2. GSYH’nin Üçer Aylık Dönemler İtibarıyla Gelişimi, 2012-2013

Kaynak: TÜİK

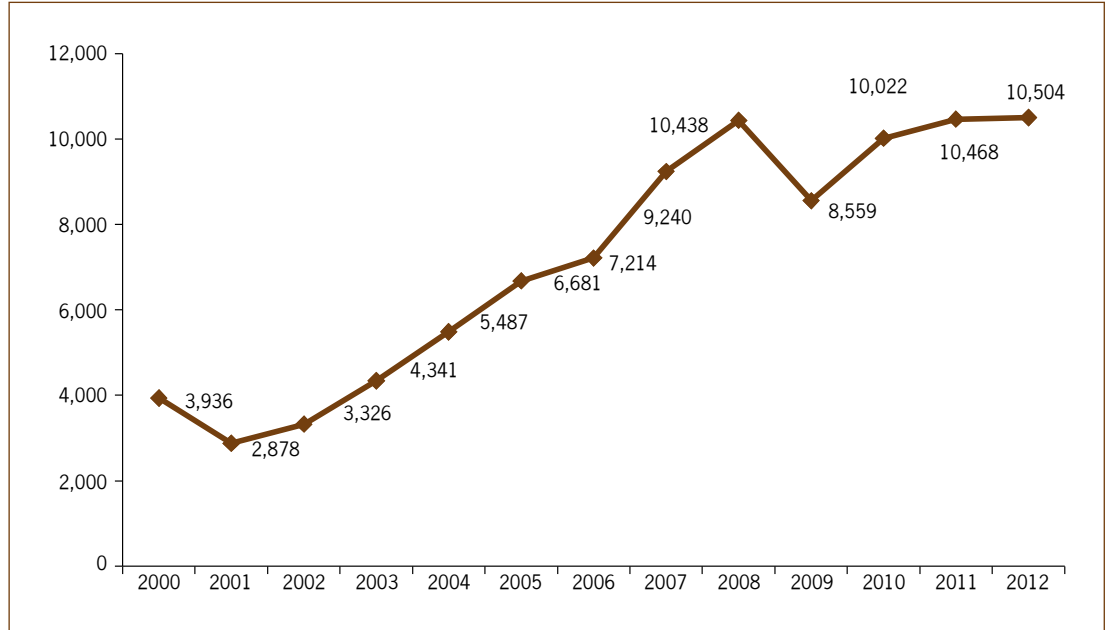
GSYH’nin yaklaşık yüzde 10’una karşılık gelen yüksek düzeyli cari işlemler açığı önemli bir risk faktörüydü. Bunun azaltılması için siyasi irade ve Merkez Bankası ekonomiyi soğutucu politikaları uygulamaya koydu. Diğer bir ifade ile “frene basıldı”. 2012 yılının ilk üç ayından itibaren faiz oranının ve mevduat munzam karşılıklarının arttırılması, koridor uygulaması vb. önlemler sonuç vermeye başladı ve 2011 yılının birinci çeyreğinde büyüme oranı yüzde 12,4 gibi rekor bir düzeyden yüzde 3,3’lere geriledi. Üçer aylık büyüme oranlarındaki düşüş sonraki dönemlerde de devam etti ve yılı yüzde 1,4’lük bir büyüme hızı ile kapattık.

Büyüme oranlarında bu denli hızlı bir yavaşlama cari işlemler açığını da, buna karşılık gelen/istenilen düzeyde olmasa bile, düşürdü. Ekonomide uygulanan dengeleyici politikaların büyüme hedeflerinin altında bir sonuç doğurması, 2012 yazının sonundan itibaren hissedilmeye başlaması “frenin sert olduğu endişesi” iç talebe yönelik genişletici politikaları, diğer bir ifade ile tekrardan gaza basmaya yönelik tercihleri tartışmaya açtı. Çünkü 2012 yılında büyümedeki düşüşe nazaran özel tüketim harcamalarındaki daralma daha sert ve keskin oldu. Dolayısıyla geniş halk kitleleri ve iş dünyası tarafından daha fazla hissedildi. Bunun siyasi yansımaları

olması ve kabine içerisinde tartışmaları beraberinde getirmesi kaçınılmazdı. Dengelleyici politikaların 2012 yılında uygulanması seçim takviminin bir sonucu olarak algılanabilir. Bu çerçevede siyaseten 2013 ve 2014 yılı büyüme hızlarının en az yüzde 4'ler seviyesinde gerçekleşmesi beklenmemektedir.

Gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde ve uluslararası karşılaştırmalarda genelde GSYH değil Kişi Başına GSYH kullanılmaktadır. Kişi Başına GSYH hesaplamalarında cari fiyatlarla tahmin edilen GSYH büyüklüğünün yıl ortası nüfus tahminine bölünmesi ile Türk Lirası olarak Kişi Başına GSYH sonucu elde edilecektir. Hesaplanan bu değerın ithalat ağırlıklı ortalama dolar kuruna bölünmesi ile dolar değeriyle Kişi Başına GSYH'ye ulaşılmaktadır. Böyle olunca üretim düzeyinin yanında dolar kuru da Kişi Başına GSYH hesaplarında önemli hale gelebilmektedir. TL değerlendirildiğinde dolar bazında Kişi Başına GSYH'mizin hızla arttığı, TL'deki değerlendirilme zayıflandığında ise Kişi Başına GSYH artış hızının düştüğü ifade edilebilir. Buna göre Türkiye'de Kişi Başına GSYH'nin gelişimi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2.3. Kişi Başına Düşen GSYH'nin Gelişimi (2000-2012) (ABD Doları)

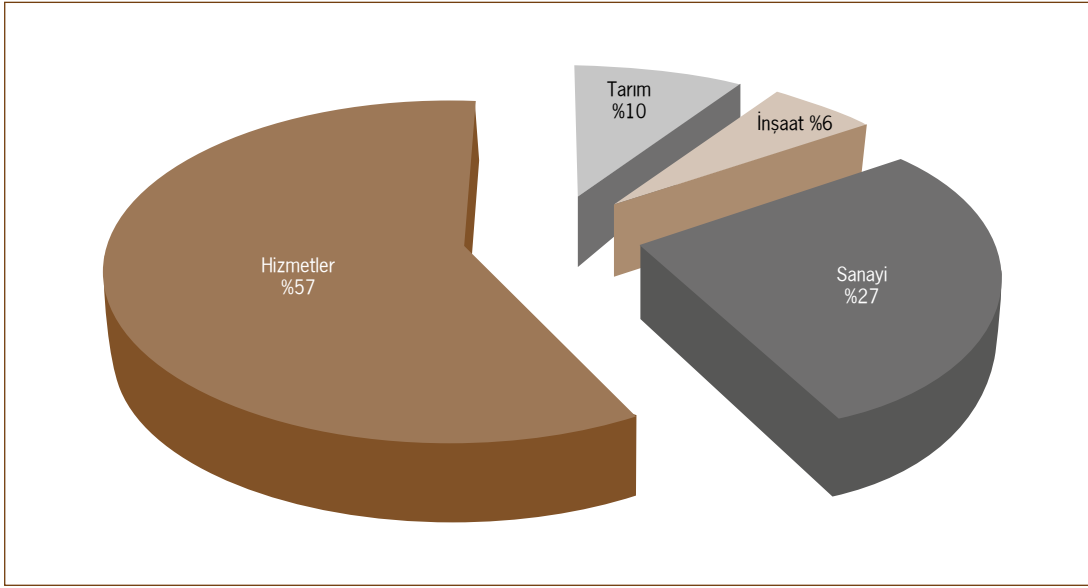
Kaynak: TÜİK

2012 yılı sonu itibarıyla Kişi Başına GSYH'nin 10.504 Amerikan Doları'na (veya cari fiyatlarla 18.927 TL'ye) eriştiği izlenmektedir. 2011 yılı ile karşılaştırıldığında Kişi Başına GSYH'nin binde 3,4'lük gibi düşük bir artış hızı gösterdiği sonucuna varılabilir. GSYH'ye nazaran böyle düşük bir artış hızının görülmesinde nüfus artışı ve ondan daha fazla TL'deki değerlendirilmenin durması etkili olmuştur.

2.2. ÜRETİM VE SEKTÖREL BÜYÜME EĞİLİMLERİ

Üretim yönüyle GSYH, hasılanın temelde tarım, (ormancılık, avcılık, balıkçılık) sanayi (madencilik, elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı), inşaat ve hizmetler (toptan ve perakende, ticaret oteller ve lokantalar, ulaştırma, depolama ve haberleşme, mali aracılık, konut ve gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri sahipliği, kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik, eğitim, sağlık işleri ve sosyal hizmetler, ev içi hizmetler ve diğer faaliyetler) olarak dört ana kısımdan oluşmaktadır. Sabit fiyatlar ile 2012 yılında bu sektörlerin GSYH içerisindeki payları aşağıdaki Grafik 2.4’te gösterilmektedir.

Şekil 2.4. 2012 Yılında Sektörlerin GSYH İçerisindeki Payları

Kaynak: TÜİK

Buna göre 2012 yılında tarımın GSYH'nin sadece yüzde 10'unu oluşturduğunu, sanayinin payının yüzde 27 olarak gerçekleştiğini, inşaatın payının yüzde 6 olduğu, geri kalan üretimin ise (yüzde 57) hizmetler alanında yapıldığı ifade edilebilir.

Üretim yönüyle GSYH'nin sektörler bazında üçer aylık dönemler halinde karşılaştırması yukarıdaki Tablo 2.3'te gösterilmiştir. Buna göre 2012 yılında en yüksek büyüme gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri ve ev içi personel hizmetlerinde görülmüştür. En düşük büyüme ise, toptan ve perakende ticaret ve inşaat sektörlerinde gözlenmiştir. Yüksek büyüme olan sektörlerin üretim içerisindeki ağırlığının düşük olması, buna karşılık düşük sektörlerin ağırlığının yüksek olması GSYH artışının düşük sektörler için yakınsaması sonucunu doğurmuştur.

Tablo 2.3. Sabit Fiyatlarla Sektörel Büyüme Hızları, (2011-2011)

Dönem/İktisadi faaliyet kolları	I	II	III	IV	2011	I	II	III	IV	2012
Tarım, avcılık ve ormancılık	9,2	7,1	5,1	6,2	6,2	5,2	3,6	2,7	4,3	3,5
Balıkçılık	-0,7	1,7	2,3	2,8	1,8	3,8	4,8	4,6	1,7	3,1
Madencilik ve Taşocakçılığı	10,8	1,2	0,3	5,5	3,9	-0,6	3,1	5	-5,1	0,8
İmalat Sanayi	15,4	9,6	9,9	5,6	10	2,9	3,5	1,1	0	1,9
Elektrik, gaz, buhar, su	12,3	5,9	6,8	10,5	8,8	8,4	6	4,6	-2,5	3,5
İnşaat	15,7	13,5	10,7	7,1	11,5	2,4	-0,7	-0,7	1,5	0,6
Toptan ve perakende ticaret	18,6	13,8	11,1	2,6	11,2	0,9	0,7	-0,8	-0,5	0,1
Oteller ve Lokantalar	6	10,5	9,9	11,7	9,7	2,3	3,6	1,6	7,4	3,4
Ulaştırma, depolama, haberleşme	13,4	12,1	11,6	5,7	10,5	5,3	4,6	2,8	0,3	3,2
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	10	9,2	12,9	6,8	9,6	4,5	3,6	0,9	3,8	3,2
Konut Sahipliği	1,9	1,7	1,3	2,3	1,8	1,7	1,7	1,6	1,7	1,7
Gayrimenkul, kiralama faal.	10,4	7,2	10,5	9,2	9,3	7,1	7,2	5,4	6,6	6,6
Kamu yönetimi vb.	3,2	3,5	5,1	3,8	3,9	2,8	3,7	3,4	4,1	3,5
Eğitim	4,1	4,1	7	5,4	5,1	4,5	4,5	3,5	4,6	4,3
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	3,6	3,3	6,8	7,7	5,3	5,9	5,4	4,7	5,3	5,3
Diğer hizmet faaliyetleri	0,7	1	3,3	1,9	1,7	1,1	0,6	0,1	0,5	0,6
Eviçi personel	7,8	5,6	9,7	8,3	7,8	6,3	6	4,1	5,5	5,6
Sektörler Toplamı	12,2	9,4	9,1	5,6	8,9	3,5	3,1	1,6	1,6	2,4
Dolaylı ölçülen mali aracılık hiz.	14,6	12,6	14,5	8,9	12,4	4,7	4,5	1,1	3,5	3,4
Vergi-Sübvansiyon	17,1	10,9	10,2	4,8	10,5	2,5	1,4	0,8	1	1,4
GSYH (Alıcı fiyatlarıyla)	12,4	9,3	8,7	5,3	8,8	3,3	2,9	1,6	1,4	2,2

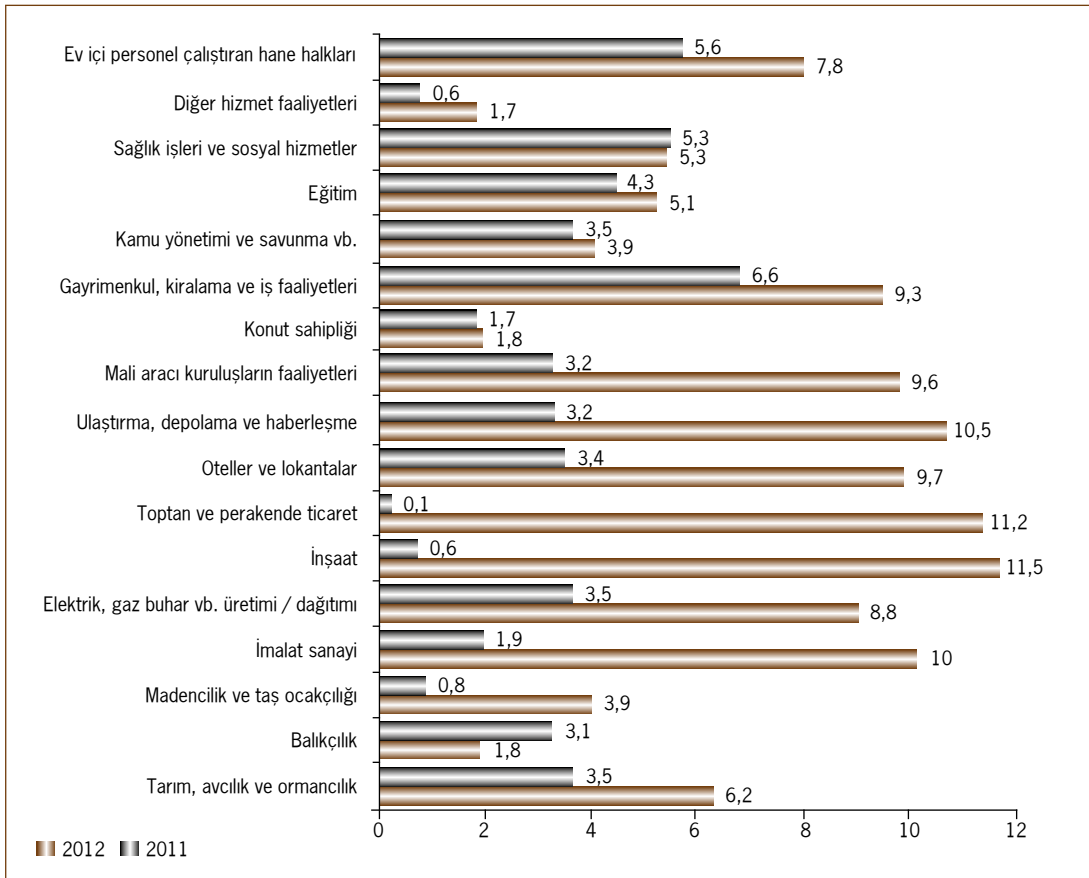
Kaynak: TÜİK

Özellikle inşaatta büyümenin binde 6 düzeyine inmesi bir önceki yıl aynı sektörün yüzde 11,5 büyümesine karşın ciddi bir duraklamaya işaret etmektedir. İnşaat sektörü ciddi ölçüde niteliksiz işgücü kullanan emek yoğun bir sektördür. İnşaat sektöründeki bu duraklamanın istihdam rakamları üzerindeki olumsuz etkisini gözlemek de mümkündür.

Bunların dışında tarım ve imalat sanayi sektörlerine daha yakından bakmak faydalı olacaktır. 2012 yılında tarımdaki büyüme bir önceki yıla göre yavaşlarsa bile cari yıl büyüme oranı olan yüzde 2,2'nin hayli üzerinde (yüzde 3,5) gerçekleşmiştir. İmalat sanayiindeki büyüme genel büyüme oranının altında yüzde 1,9 düzeyinde kalmıştır. Yıllık büyüme bu olsa bile üçer aylık dönemlerde azalan bir trend izlemiş, son üç ayda ise sıfır olmuştur. İmalat sanayi ile GSYH artış hızları arasındaki korelasyon oldukça yüksektir. İmalat sanayi üretimi hem hizmet sektörleri hem de cari işlemler dengesi üzerinde kritik öneme sahiptir. Bir imalat sanayi ürünü üretildiğinde onunla ilişkili hizmet üretimleri gündeme gelmektedir. Örneğin bir otomobil üretildiğinde, bunun satış ve pazarlaması, reklamı, finansmanı/kredilendirmesi, sigortası, servis, tamir ve bakımı gibi birçok hizmet sektörlerini bir arada hareketlendirebilmektedir. İmalat sanayi üretimi düşük kaldığında ise, ilişkili birçok hizmet sektöründe yavaşlama kendini hissettirmektedir. Sanayi üretimi hem ithalat hem

de ihracat düzeyi üzerinde belirleyici olabilmektedir. Sanayi üretiminde yavaşlama yatırım ve hammadde, aramalı ithalatının azalmasına yol açmıştır. Yurtiçi talepteki artışın kesilmesi 2012 yılında düşük düzeyde olsa bile sanayi üretiminin ihracata yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Toplam büyümenin net dış ticaretten kaynaklandığı düşünüldüğünde imalat sanayinin GSYH artışına dolaylı da olsa katkıda bulunduğu söylenebilir. Ayrıca yurtiçi hizmetler sektörünün turizm bağlamında sağladığı etkiyi de burada belirtmek faydalı olacaktır.

Şekil 2.5. Sabit Fiyatlarla Sektörel Büyüme Hızları (2011-2012)

Kaynak: TÜİK

İmalat sanayi kapasite kullanım oranları mevcut üretim kapasitesinin ne kadarının kullanıldığı bilgisini bize vermektedir. Bu nedenle hem üretim düzeyindeki artış veya azalışı gösterebilmekte, hem de gelecek döneme ait yatırım harcamalar ile arasında ilişki kurulabilmektedir. Kapasite kullanım oranı arttıkça geleceğe yönelik beklentiler olumlu olmak koşulu ile yatırımların da artacağı öngörülmektedir. Bu nedenle imalat sanayi kapasite kullanım oranları önem taşımaktadır. Aşağıdaki Tablo 2.4 ve Şekil 2.5, 2011 ve 2012 yılındaki aylık kapasite kullanım oranları ve mevsimsel etkilerden arındırılmış (ağırlıklı ortalama) kapasite kullanım oranlarını göstermektedir.

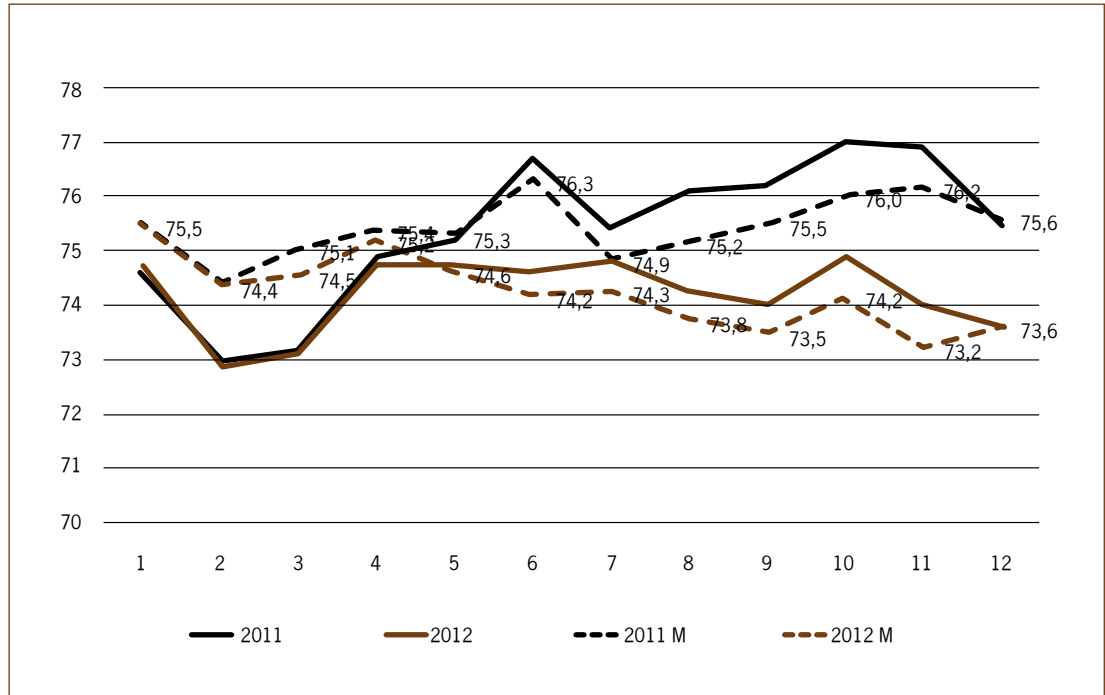
Tablo 2.4. İmalat Sanayi Aylık Kapasite Kullanım Oranlarının Gelişimi (2011-2012)

Yıl / Ay	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ort.
2011	74,6	73	73,2	74,9	75,2	76,7	75,4	76,1	76,2	77	76,9	75,5	75,4
2012	74,7	72,9	73,1	74,7	74,7	74,6	74,8	74,3	74,0	74,9	74	73,6	74,2
2011M	75,5	74,4	75,1	75,4	75,3	76,3	74,9	75,2	75,5	76	76,2	75,6	75,4
2012M	75,5	74,4	74,5	75,2	74,6	74,2	74,3	73,8	73,5	74,2	73,2	73,6	74,2

Kaynak: TÜİK

Yıllık ortalama imalat sanayi kapasite kullanım oranlarının 2012 yılında 2011 yılına göre 1,2 puanlık bir düşüş göstermektedir. 2012 yılında yaratılan ek kapasite göz önünde tutulduğunda imalat sanayi büyüme oranları ile uyumlu bir yönelimin var olduğu söylenebilir.

Şekil 2.6. Aylık İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranlarının Gelişimi (2011-2012)

Kaynak: TÜİK

Cari yıl ortalaması yüzde 74,2 olduğu düşünüldüğünde mevcut kapasite kullanımının yeni yatırımları tetikleyecek düzeyin altında olduğu ifade edilebilir. Çünkü kullanım oranlarının yüzde 80 seviyelerini aşmadan yeni yatırım kararlarını verilmesi söz konusu ol(a)mamaktadır. Bu kapasite kullanım oranlarına bakılarak 2013 yılının ilk yarısına kadar özel yatırım harcamalarında pek bir hareket olmayacağı sonucuna varılabilir.

2.3. TALEP UNSURUNDAKİ GELİŞMELER

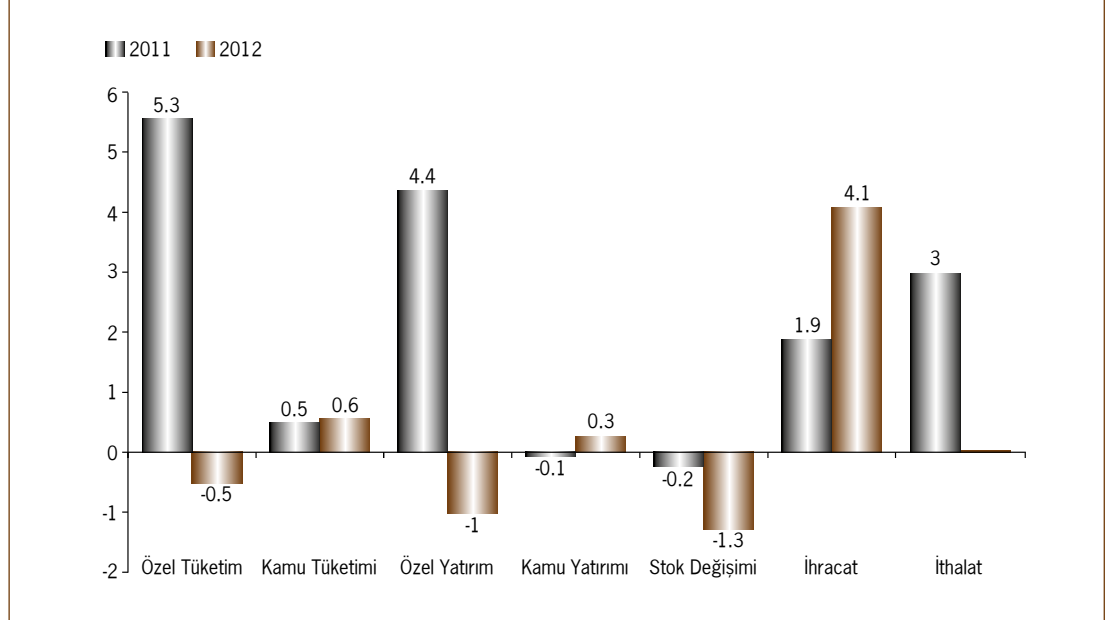
Toplam talep yönüyle GSYH'nin ana bileşenleri özel tüketim harcamaları, sabit sermaye yatırımları, kamu tüketim harcamaları, stok değişimleri, ihracat ve ithalat arasındaki farktan oluşmaktadır. Bu bileşenlerin 2012 yılında GSYH içerisindeki paylarına (cari fiyatlar ile) baktığımızda; özel tüketim harcamaları yüzde 70'ini, sabit sermaye yatırımları yüzde 20,3'ünü, kamu tüketim harcamalarının yüzde 14,8'ini, ihracatın yüzde 26,4'ünü, ithalatın ise yüzde 31,6'sini oluşturduğu görülmüştür.

Talep yönüyle GSYH hesaplamalarında ekonominin cari işlemler fazlası veya açığı vermesine bağlı olarak ihracat ve ithalat hariç olmak üzere yurtiçi talep 100'ün üzerinde ve altında bir değer alabilmektedir. Buna karşılık cari işlemler açığı veren ülkelerde yurtiçi talebin bir kısmı yurtdışına aktığından olayı ihracat ve ithalat arasındaki fark çıkarıldığında yurtiçi talep payları 100'e erişmektedir. 2012 yılında Türkiye'de GSYH payları itibarıyla yurtiçi talep yüzde 104,6 düzeyinde gerçekleşmiş, 4,6'lık net ithalatı ifade eden yurtdışına akan talep miktarı çıkıldığında GSYH paylarına erişilmiştir.

GSYH payları büyüme hızı hesaplanırken büyük önem taşımaktadır. Örneğin payı yüzde 70'lerde olan özel tüketimdeki düşük düzeyli bir artma ve azalma büyüme rakamı üzerinde belirleyici bir etki meydana getirebilmektedir. Buna karşılık yaklaşık yüzde 15 paya sahip kamu tüketimindeki çok yüksek düzeyli bir artış büyüme rakamı üzerinde sınırlı bir etki oluşturabilmektedir. Diğer bir ifade ile talep unsurlarındaki büyüme ile nispi paylarının çarpımlarında GSYH hasılaya yaptıkları katkıya ulaşılmaktadır.

2012 yılında Türkiye ekonomisi bir önceki yıla göre ciddi ölçüde yavaşlamıştır. Yüzde 2,2'lik yavaşlamayı daha iyi analiz edebilmek için talep unsurlarına bakmak yararlı olacaktır. Yukarıdaki Grafik 7'de 2011 ve 2012 yıllarında talep unsurlarının GSYH'ye yaptığı katkılar gösterilmiştir. 2012 yılında özel tüketim ve yatırım harcamaları stok değişimleri bir önceki yıla göre daralmıştır. Buna karşılık ihracat, kamu tüketimi ve yatırımı büyümüştür. Özel tüketim cari yıl oranını yüzde 1, özel tüketim yüzde 0,5, stok değişimi yüzde 1,3 aşağı çekerken, ihracat yüzde 4,1, kamu tüketimi yüzde 0,6, kamu yatırımı yüzde 0,3 arttırmış ve genel ekonomideki yüzde 2,2 büyüme hızına ulaşılmıştır.

2012 yılında üçer aylık dönemler itibarıyla talep yönüyle büyüme hızları yukarıdaki Tablo 2.5'te verilmiştir. Buna göre yılın ilk çeyreğinden başlayarak özel tüketimin daraldığı görülmektedir. İkinci çeyrekte itibaren bu daralmaya özel yatırımında eşlik ettiği ifade edilebilir. Zaten genelde gözlenen özel yatırımın gecikmeli olarak tüketimi takip etmesidir. Özel yatırımlar içerisinde en büyük daralma, imalat sana-

Şekil 2.7. Talep Unsurlarının Büyüme Katkısı (2011-2012)

Kaynak: TÜİK

yinin belirleyici olduğu makine ve teçhizat kalemlerinde görülmüştür. Özel inşaat yatırımlarında ise yıllık olarak bir daralma görülmesine bile bunun nedeninin yılın ilk çeyreğindeki büyüme olduğu ifade edilebilir. Kalan dokuz aylık dönemde özel inşaat yatırımlarının da gerilediği gözlenmektedir.

2012 yılında özel tüketim ve yatırımlarda beklenenin ötesinde gerçekleşen daralma kamunun hem tüketim hem de yatırım talebini harekete geçirmiş, böylelikle

Tablo 2.5. Harcama Yönüyle GSYH Büyüme Hızlarının Gelişimi (2011-2012)

Dönemler	2011					2012				
	I.	II.	III.	IV.	Yıllık	I.	II.	III.	IV.	Yıllık
1. Özel Tüketim	12,5	8,1	7,5	3,3	7,7	-0,4	-1,3	-0,4	-0,8	-0,7
2. Kamu Tüketimi	7	9	10,3	-3,7	4,7	5,5	4,4	5,5	7,1	5,7
3. Sabit Sermaye Yat.	38,1	28,1	14,7	-0,9	18,0	0,7	-2,7	-4,2	-3,8	-2,5
a. Kamu	0,0	0,9	1,6	-8,6	-2,2	-2,1	3,6	6,5	21,4	8,9
- Makina Teçhizat	-12,3	18,4	-13,1	-10,6	-7,3	26,5	12,3	52,2	47,8	41,2
- İnşaat	1,1	-1,4	4,4	-7,5	-1	-4,2	2,3	-1	7,4	1,3
b. Özel	44,5	33,8	17,6	1,0	22,3	1,0	-3,6	-6,2	-9,2	-4,5
- Makina Teçhizat	57,7	39,8	19,6	-3,7	25	-0,3	-4,4	-9	-13,5	-6,6
- İnşaat	21,2	20,5	13,6	12,2	16,7	4	-1,7	-0,3	-0,4	0,4
4. Mal ve Hizmet İhracatı	11,7	2,5	11,9	5,9	7,9	15	24	15	15	17,2
5. Mal ve Hizmet İthalatı	32,3	18,7	6,2	-8,2	10,7	-5,1	0,4	2	3,2	0
GSYH	12,4	9,3	8,7	5,3	8,8	3,3	2,9	1,6	1,4	2,2

Kaynak: TÜİK

yılsonu büyüme tahminlerindeki sapma azaltılmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifade ile büyümedeki zayıflama kamu talebini uyarmak yoluyla dengelenmeye gayret gösterilmiştir. Kamu talebinin GSMH'deki payı yüzde 18,6 olduğu düşünüldüğünde meydana getirdiği büyüme etkisini sınırlı olduğu gözlenmiştir. Kamu talebinin belirleyici unsuru kamu tüketimidir. Kamu yatırımlarının kamu tüketiminin yaklaşık yüzde 20'sini oluşturduğu ifade edilebilir. Kamu yatırımlarının ise yüzde 80'den fazlası inşaat yatırımlarıdır. Kamu inşaat yatırımları son üç ayda hareketlilik göstermesine rağmen 2012 yılının bütününde sadece yüzde 1 büyüdüğü görülmektedir. Kamu makine ve teçhizat yatırımındaki büyüme ise yüzde 40'ların üzerinde olmasına rağmen toplam kamu yatırımları içerisindeki payının düşük olması toplam kamu yatırım büyümesine etkisini kısıtlamıştır. Yılın bütünü için kamu yatırımlarındaki artış oranı yüzde 8,9'dur. Kamu yatırımlarındaki bu artış özel yatırımlardaki küçülme sonucunda toplam yatırım harcamalarının daralmasını engelleyememiştir.

Talep unsurlarının büyüme hızları içerisinde oransal olarak en büyük artış yurtdışı talep olarak ifade edebileceğimiz mal ve hizmet ihracından gelmektedir. Bu kalemin 2012 yılı içerisindeki büyüme hızı yüzde 17,2'dir. Diğer bir ifade ile 2012 yılındaki büyüme tamamen yurtdışı talepten kaynaklanmıştır. Eğer yurtdışı talep olmasaydı Türkiye ekonomisi 2012 yılında yüzde 1,9 oranında daralacaktı. İhracatta sağlanan başarı yurtiçi üretimin az da olsa artmasını sağlamış, ekonomik sıkıntıların yaşanmasını bir ölçüde engellemiştir. Aksi halde 2011 ve 2012 yılları karşılaştırmasında görülebileceği gibi yurtiçi talepte ciddi bir dalgalanma söz konusudur.

2011 Yılı Yurtiçi Talebin Büyüme Katkısı $Y = C + I + G = 9,9$

2012 Yılı Yurtiçi Talebin Büyüme Katkısı $Y = C + I + G = - 1,9$

2011 yılında yurtiçi talep yüzde 10'a yakın düzeyde büyürken, 2012 yılında yüzde 2'ye yakın küçülmüştür. Bu nedenle mal ve hizmet ihracatı, bir tür dengeleyici unsur olarak işlev görmüştür. İhracatın ehemmiyetinin artması, büyüme üzerinde ihracat düzeyinin temel belirleyicilerinden olan döviz kurunun önemini daha da arttırmaktadır. Merkez Bankası'nın reel kur endeksinin yüzde 120'lerin altında tutma çabasını bu yönüyle de okumak mümkündür. Dünyada kur savaşlarının yaşanmaya başladığı öngörüsü altında büyüme-yurtdışı talep ilişkisi daha iyi anlaşılabilir.

2013 yılında büyümenin genel tahminler ile uyumlu olarak yüzde 4 düzeylerinde gerçekleşeceği beklenmektedir. Bu beklentinin oluşmasında hem ekonomik hem de siyasi gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. Öncelikle küresel finansal krizin hafiflemesi, ABD'de istihdam rakamlarının olumluya dönmesi, AB'nde kamu borçlan-

ması ve bankacılık sorunlarının yavaş yavaş kontrol altına alınması, Suriye dışında Arap Baharı'nın olgunlaşmaya başlaması, yurtdışı talebin ihtiyatlı bir iyimserlik ile artabileceği izlenimini yaratmaktadır. Bu durum, cari işlemler açığı sorunun kötüleşmesini engelleyeceği için yurtiçi talepte ölçülü bir genişlemeye imkân tanıyabilecektir.

2013 yılı büyümesindeki diğer bir belirleyici unsur, siyasal ve sosyal parametrelerdir. Ülkemiz 2014 yılının Mart ayında başlayarak yaklaşık iki senelik bir seçim maratonuna girecektir. Yerel seçimler ile başlayacak bu süreç cumhurbaşkanlığı, genel seçimler ve belki de anayasa referandumu ile devam edecektir. Bu yoğun siyasi takvim gözönüne alındığında 2013-2014 yıllarında ölçülü bir genişletici ekonomi politikalarının uygulanması gündeme gelebilecektir. Seçim dönemleri veya hemen öncesinde iç talebi kısan dengeleyici politikaların uygulanması siyasal maliyet doğurma risklerini taşımaktadır. Böyle olunca önümüzdeki 3 yıllık periyodun ekonomik olarak seçmeni tatmin edecek veya en azında tepkisini kontrol edebilecek şekilde dizayn edilmesi bir gereklilik olarak karşımıza çıkacaktır. 2012 yılında dengeleyici politikaların uygulanmasının bir nedeni de 2013-2014 yıllarındaki ılımlı büyüme için gerekli altyapının oluşturulmasıdır. Yurtdışı siyasal ve ekonomik konjonktürün olumlu gitmesi, 2014 yılındaki büyüme rakamlarını yüzde 5'lere çekebilecektir.

Siyaset ve ekonominin karşılıklı olarak birbirlerinin belirleyicisi olduğundan söz edilebilir. Türkiye için bu belirleyiciliğin yönü daha çok siyasetten ekonomiye doğru işlemektedir. Siyasi ve sosyal istikrar ekonomik büyümenin ana anahtarıdır. Bunu ülkemizin son on yıllık deneyimi bize göstermektedir. Kürt sorununda barışın sağlanması, seçimlerde tek parti iktidarının sürmesi, toplumsal olayların ve hareketlerin kontrol dışına çıkmadan çözümlenmesi Türkiye'deki ekonomik istikrarın sürdürülmesindeki kilit kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi durumda sürdürülebilir bir ekonomik büyüme beklemek hayalcilik olacaktır.

2.4. İŞGÜCÜ, İSTİHDAM VE GELİR DAĞILIMINDAKİ GELİŞMELER

2.4.1. İŞGÜCÜ VE EMEK PİYASASININ GELİŞİMİ

2012 yılında istihdam ve işgücü piyasası verilerine baktığımızda büyüme düzeyindeki yavaşlamaya nazaran ciddi bir olumsuzluk gözlenmediği ifade edilebilir. Türkiye genelinde işsiz sayısı 2012 yılında bir önceki yıla göre 97 bin kişi azalarak 2 milyon 518 bin kişiye düşmüştür. İşsizlik oranı ise 0,6 puanlık azalış ile yüzde 9,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı 0,8 puanlık azalışla yüzde 11,1, kırsal yerlerde ise 0,3 puanlık azalışla yüzde 5,5 düzeyine erişmiştir. Tarım dışı işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,9 puanlık azalışla yüzde 11,5 seviyesinde,

15-24 yaş grubundaki genç nüfusta işsizlik oranı ise 0,9 puanlık azalışla yüzde 17,5 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilenlerin sayısı 2012 yılında, geçen yıla göre 711 bin kişi artarak 24 milyon 821 bin kişiye yükselmiştir. Bu yıl, tarım sektöründe çalışan sayısı 46 bin kişi azalırken, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 757 bin kişi artmıştır.

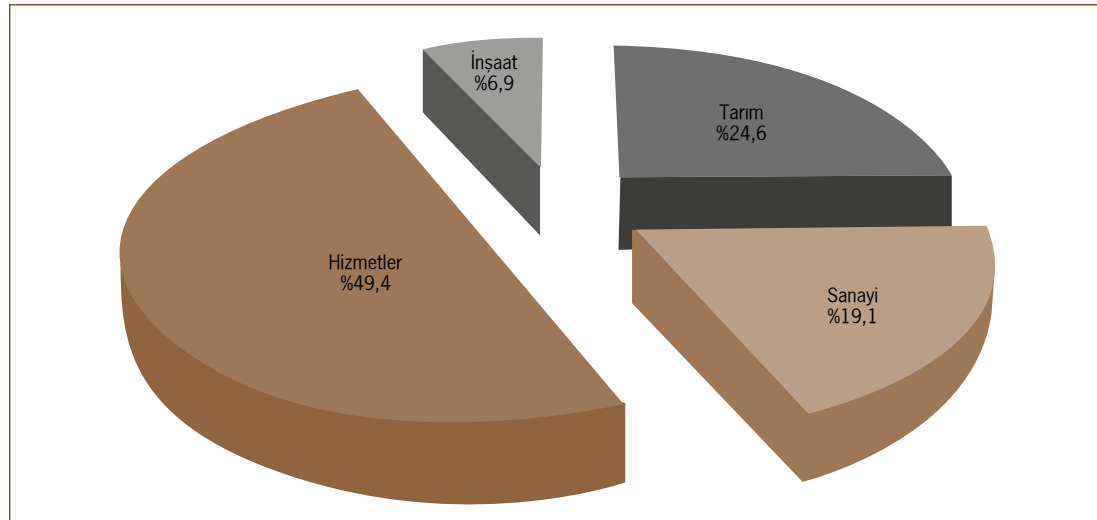
Tablo 2.6. İşgücü ve İstihdamın Durumu (2005-2012)

Yıllar	2005	2008	2010	2011	2012
15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	48.359	50.772	52.541	53.593	54.724
İşgücüne Katılma Oranı	46,4	46,9	48,8	49,9	50
Sivil İşgücü	22.455	23.805	25.641	26.725	27.339
Sivil İstihdam	20.067	21.194	22.594	24.110	24.821
İşsiz	2.388	2.611	3.046	2.615	2.518
İstihdam Oranı (%)	41,5	41,7	43	45	45,4
İşsizlik Oranı (%)	10,6	11	11,9	9,8	9,2
Kent	12,8	12,8	14,2	11,9	11,1
Kır	6,3	7,2	7,3	5,8	5,5
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	13,5	13,6	14,8	12,4	11,5
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (%)	19,9	20,5	21,7	18,4	17,5

Kaynak: TÜİK

İstihdam edilenlerin oranı, bir önceki yıla göre 0,4 puanlık bir artış göstererek yüzde 45'ten yüzde 45,4'e yükselmiştir. Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak yüzde 50 olmuştur. Erkeklerde işgücüne katılma oranı bir önceki yıla göre 0,7 puanlık azalışla yüzde 71, kadınlar da ise 0,7 puanlık artışla yüzde 29,5 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2.8. Türkiye'de İstihdamın Sektörlere Göre Yüzde Dağılımı (2012)

Kaynak: TÜİK

İstihdam edilenlerin yüzde 24,6'sı tarım, yüzde 19,1'i sanayi, yüzde 6,9'u inşaat, yüzde 49,4'ü ise hizmetler sektöründe yer almıştır. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında hizmet sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 1,3 puan artarken, tarım sektörünün payı 0,9 puan, sanayi sektörünün payı 0,4 puan, inşaat sektörünün payı ise 0,1 puan azaldığı görülmüştür.

Ülkemizde işsizlik oranı son iki yılda yüzde 10'un altına gerilemiştir. Bu durum yeterli olmasa bile aynı dönemdeki işgücüne yeni katılımlar düşünüldüğünde başarı olarak addedilebilir. Ama halen, işgücüne katılma oranlarımız birçok gelişmiş ülkenin çok altındadır. Bunun nedeni kadınlarda işgücüne katılma oranlarının düşüklüğüdür. Son yıllardakadın işgücüne katılma oranlarında gözle görülür bir artış meydana gelmektedir. Türkiye'de istihdam oranları, özellikle hizmet ve inşaat sektörlerinde mevsimselliği duyarlılık göstermektedir. Bu nedenle yaz aylarındaki istihdam artışı sonucunda işsizlik oranlarının düşmektedir. Ayrıca son yıllarda işgücü verimliliğindeki artışın istihdamdaki artışını yavaşlattığı gözlenmektedir.

2.4.2. GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GELİŞİMİ

Gelir dağılımındaki adaletsizlik bir ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarı bozan önemli unsurlardan birdir. Bu nedenle ekonomi politikalarının gelir adaletsizliğini azaltıcı yönde şekillendirilmesi gerekmektedir. Gelir adaletsizliği Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı kullanılarak ölçülmektedir. Ülkemizdeki gelir dağılımı ölçümlerinde en son 2011 yılına ait bilgiler mevcuttur. Aşağıdaki Tablo 2.7 ve Grafik 2.9'da Türkiye'deki gelir dağılımının 2010 ve 2011 yıllarındaki gelişimi gösterilmektedir.

Tablo 2.7. Türkiye'de Gelir Dağılımının Gelişimi (2010-2011)

	Türkiye		Kent		Kır	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Toplam	100	100	100	100	100	100
İlk yüzde 20	5,8	5,8	6,3	6,2	6,2	6,1
İkinci yüzde 20	10,6	10,6	11	10,8	11,0	10,9
Üçüncü yüzde 20	15,3	15,2	15,3	15,2	15,7	15,7
Dördüncü yüzde 20	21,9	21,7	21,6	21,5	22,8	22,5
Son yüzde 20	46,4	46,7	45,7	46,2	44,3	44,8
Gini Katsayısı	0,402	0,404	0,389	0,394	0,379	0,385
Son yüzde 20/İlk yüzde 20	8	8	7,3	7,4	7,1	7,4

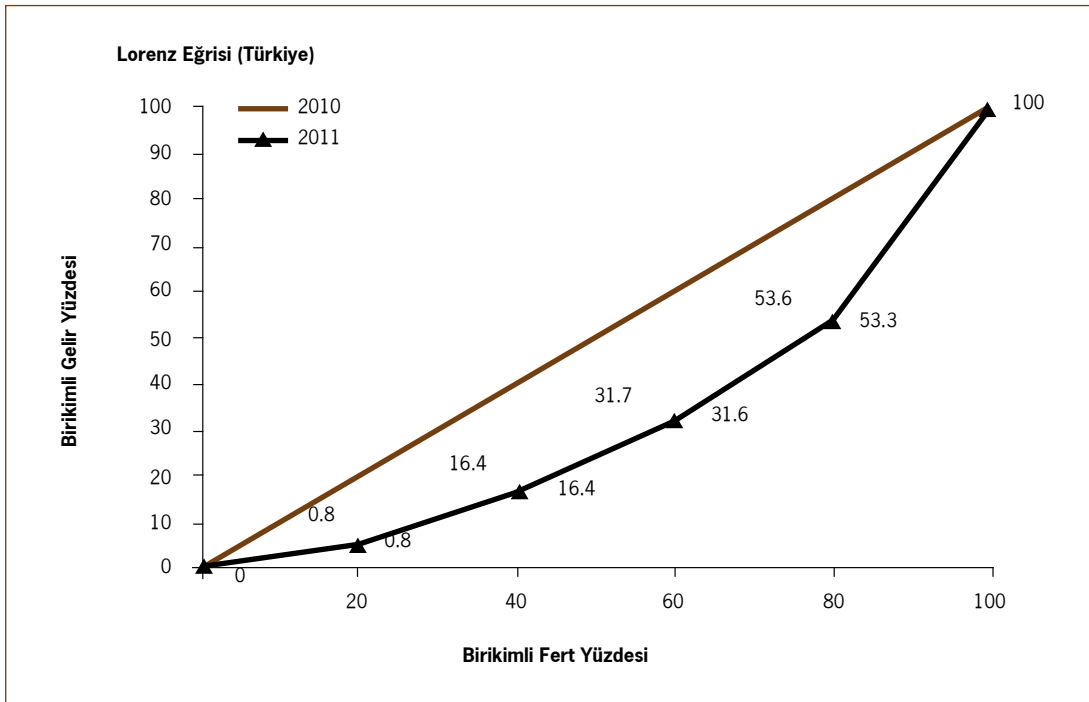
Kaynak: TÜİK

Buna göre 2011 yılında ülkemizdeki gelir dağılımının bir önceki yıla göre ihmal edilebilecek bir düzeyde bozulduğu söylenebilir. Yüzde 20'lik gruplarda, en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay yüzde 46,7 iken, en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay yüzde 5,8'dir. Buna

göre, son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20'lik gruba göre (P80/P20 göstergesi) 8 kattır. P80/P20 göstergesi kentsel ve kırsal yerler için 7,4'tür.

Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinden Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,002 puan artış ile 0,404 olarak tahmin edilmiştir. Katsayı, kentsel yerleşim yerleri için 0,394, kırsal yerleşim yerleri için ise 0,385 olarak tahmin edilmiştir. Gini katsayısının 0'a yaklaşması adaletli, 1'e yaklaşması adaletsiz dağılımı göstermektedir. Gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliğin grafik gösterimi olan Lorenz eğrisi de bir önceki yıla göre gelir dağılımında önemli bir değişim olmadığını eğrilerdeki çakışma ile göstermektedir.

Şekil 2.9. Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirlerin Lorenz Eğrisi (2010-2011)

Kaynak: TÜİK

2011 yılında Türkiye'de hanehalkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelir 24.343 TL iken, ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri ise 10.774 TL'dir. İstanbul Bölgesi 14.873 TL ile ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri en yüksek olan bölge durumundadır. Bunu, 12.924 TL ortalama gelir ile Ege Bölgesi izlemektedir. En düşük ortalamaya sahip bölge ise 5.418 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir.

Maaş-ücret gelirleri yüzde 44,8'lik oranla toplam gelir içerisinde en fazla paya sahiptir. Bunu yüzde 21,4 ile müteşebbis gelirleri ve yüzde 19,4 ile sosyal transferler

izlemektedir. Sosyal transferlerin yüzde 92'sini emekli ve dul-yetim aylıkları oluşturmaktadır. Emekli ve dul-yetim aylıkları toplam gelir içinde yüzde 17,8'lik paya sahip iken, diğer sosyal transferlerin payı yüzde 1,5'tir. Müteşebbis gelirlerinin ise yüzde 68,2'si tarım dışı gelirlere oluşmaktadır.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirleri kullanılarak çeşitli göreceli yoksulluk sınırları (eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin yüzde 40, yüzde 50, yüzde 60 veya yüzde 70'ine göre) hesaplanmaktadır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin yüzde 50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre nüfusun yüzde 16,1'i yoksulluk riski altındadır. Kentsel ve kırsal yerler için hesaplanan yoksulluk sınırlarına göre, kentsel yerlerde bu oran yüzde 13,9 iken, kırsal yerlerde yüzde 15,7'dir. Sürekli yoksulluk riski altında bulunanların oranı yüzde 18,5'tir.

Ülkemizdeki gelir dağılımı sorunu, kısa vadede çözülecek bir yapıdan daha çok orta ve uzun vadeli yapısal önlemlere ihtiyaç duymaktadır. Bunların başında eğitim ve sağlık gibi beşeri sermaye yatırımlarının ön plana çıkarılması, sosyal harcamaların artırılması, iş piyasasındaki eşleşme sorunlarının çözülmesi, üretim düzeyinin ve katma değerinin yükseltilmesi gibi daha çok kamusal politikaları gerekli kılan tedbirlerden söz edilebilir.

Üçüncü Bölüm

KAMU MALİYESİ

3.1. 2012'DE KAMU MALİYESİ POLİTİKALARININ GELİŞİMİ: GENEL BİR BAKIŞ

Kamu maliyesi politikalarının analizi dört parametreyi içermelidir: kamu harcamaları, kamu gelirleri, bütçe dengesi ve kamu borç stoku. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Hazine Müsteşarlığı internet sayfalarından derlediğimiz resmi verilere göre Türkiye’de devlet genel bütçe kapsamında 2012 yılında 360,5 milyar TL harcama yapmış ve 331,7 milyar TL gelir toplamıştır. Bütçe 28,8 milyar TL açık vermiştir. 2012 yılında ülkemizin GSYH 1.416 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. AB tanımlarına uygun hesaplanmış ‘Genel yönetim toplam borç stoku’ 510,8 milyar TL olmuştur.

Küresel ekonomik krizin etkileri Türkiye’de 2009 yılı kamu harcamaları, vergi gelirleri, bütçe dengesi, faiz dışı denge ve kamu borç yükü üzerinde hissedilmiştir. 2010 yılından başlayarak küresel krizin kamu maliyesi göstergeleri üzerindeki negatif etkileri giderilmeye başlanmıştır ve kamu mali yönetimi krizin etkilerinden kurtulmuştur. 2012 yılı kamu maliyesi açısından başarılı bir yıl olmuştur. Özellikle kamu borç yönetiminin ‘altın yılı’ olmuştur. IMF’ye olan borcun sıfırlanması, borç yükü/GSYH oranı yüzde 36 ve kamu net borcu/GSYH oranı yüzde 17 ile son 13 yılın en düşük seviyesine inmesi kamu borç yönetiminin başarılı politikalarının bir sonucu olmuştur.

Türkiye'nin kamu maliyesi başarısı uluslararası karşılaştırmalarla da teyit edilmiştir. AB Maastricht Kriterlerinden maliye politikası ile ilgili olan birinci şarta üye ülke bütçe açığı/GSYH oranı yüzde 3'ü geçmemelidir. Diğer şartta ise kamu borç yönetiminde başarı için bir üst sınır getirilmiştir. Bu şarta göre üye ülke kamu borç stoku/GSYH oranı yüzde 60'ı geçmemelidir. 2012'de Türkiye'de bütçe açığı/GSYH oranı yüzde 2 olmuş, borç stoku/GSYH oranı yüzde 36 olmuştur. Bu iki gösterge de Türkiye'nin her iki Maastricht kriterini de yerine getirmede oldukça başarılı olduğunu göstermektedir. Tablo 3.1'de de gösterildiği gibi Türkiye AB üye ülkelerinin ortalamasının altında bütçe açığı ve kamu borç yüküne sahiptir. AB üye ülkeleri kendi şartları olan Maastricht Kriterlerini yerine getirmede başarılı olamazken, Türkiye bu dönemde bütçe dengesi ve borç yönetimi açısından bu kriterleri yerine getirmede daha başarılı olmuştur.

Tablo 3.1. AB (27) ile Türkiye'nin Maastricht Kriterleri Açısından Karşılaştırılması

	2007		2008		2009		2010		2011		2012	
	AB	Türkiye	AB	Türkiye	AB	Türkiye	AB	Türkiye	AB	Türkiye	AB	Türkiye
Bütçe Açığı - GSYH, %	-0,9	-1,6	-2,4	-1,8	-6,9	-5,5	-6,6	-3,6	-4,4	-1,4	-4	-2
Kamu Borç Stoku - GSYH, %	59	39	63	40	75	46	80	42	82,5	39,3	85,3	36

*AB verisi (27) üye ülkenin ortalamasıdır.¹

Sekiz temel gösterge ile kamu maliyesi politikalarının son üç yıldaki gelişimi Tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Sekiz Temel Gösterge ile Kamu Maliyesi, 2009-2012

%	2010	2011	2012
1. Harcamalar	27	23,7	25,4
2. Faiz Hariç Harcama	22	20,4	22
3. Faiz Harcamaları	4	3,3	3,4
4. Gelirler	23	22	23,4
5. Vergi Gelirleri	19	20	19,7
6. Diğer Gelirler	4	2	3,7
7. Bütçe Dengesi	-3,6	-1,4	-2
8. Faiz Dışı Denge	0,8	1,8	1,39

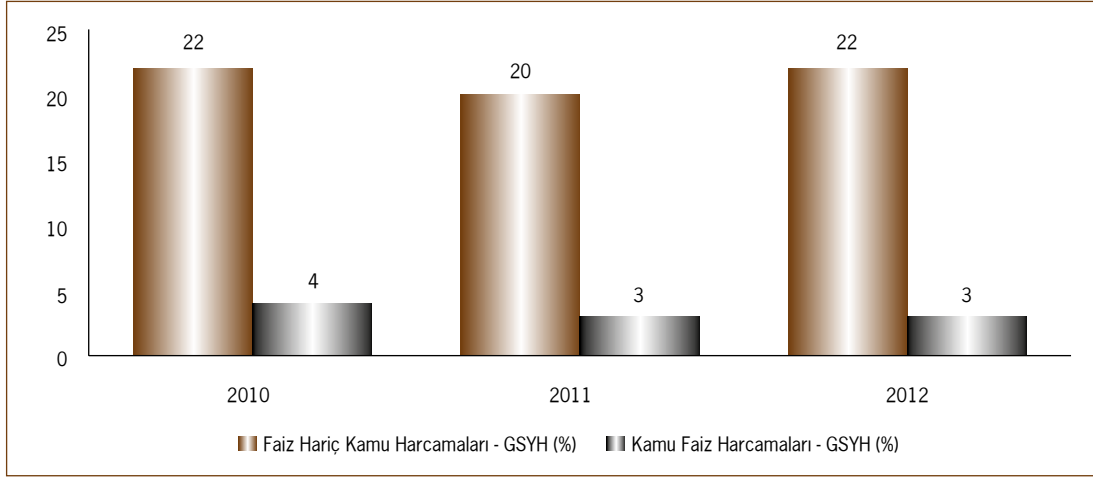
Devletin büyüklüğünün göstergesi kabul edilen [kamu harcamaları/GSYH oranı] 2012 yılında bir önceki yıla göre artmıştır. Devletin ekonomideki payı bir önceki yıla göre büyümüştür. Vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı 2012'de ihmal edilebilir bir azalma göstermiştir. Bütçe açığının göstergesi olan bütçe dengesi rakamı kul-

¹ AB Kamu borç stoku verileri http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-22042013-AP/EN/2-22042013-AP-EN.PDF (21.05.2013) adreslerinden temin edilmiştir. Bu adres AB'nin resmi istatistik web sayfası olan Eurostat'ın uzantısıdır.

lanılmaktadır. Bu veriye göre bütçe açığının 2012’de bir önceki yıla göre yarım puan arttığı gözlenmektedir. Borçların sürdürülebilirliğinin göstergesi olan faiz dışı denge 2009’da yüzde 1’in altına düşerek ciddi anlamda dibe vurmuş ancak 2012’de yüzde 1,39 olarak gerçekleşmiştir.

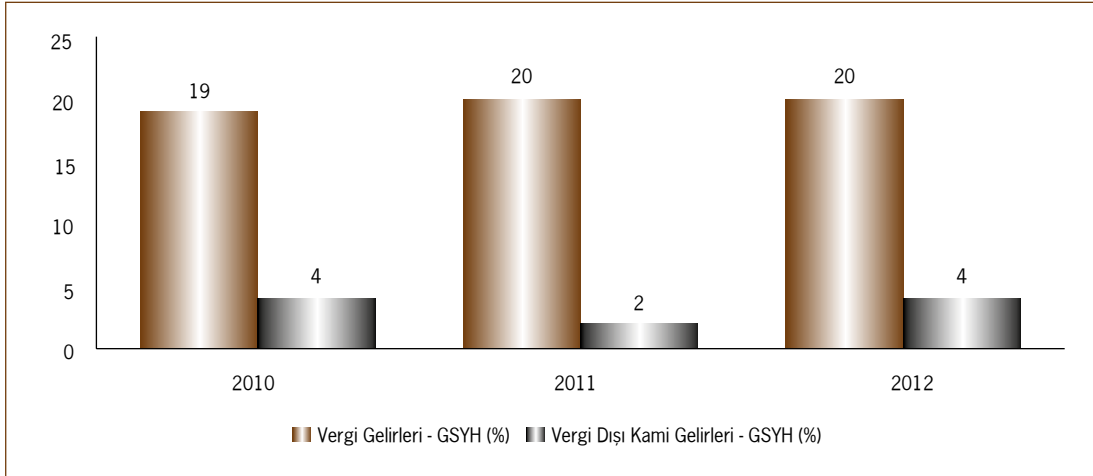
Grafik 3.1’de yıllık verilerle 2010-2012 dönemine ait faiz hariç kamu harcamaları ve faiz harcamalarının gelişimi gösterilmiştir. Faiz harcamalarının GSYH’ye oranı 2011’de yüzde 3,3 iken 2012’de yüzde 3,4 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılından itibaren azalmaya başlayan faiz harcamaları 2012’de dönemin en düşük seviyesi olan yüzde 3’e düşmüştür.

Şekil 3.1. Faiz Hariç Kamu Harcamalarının ve Faiz Harcamalarının Gelişimi, 2010-2012

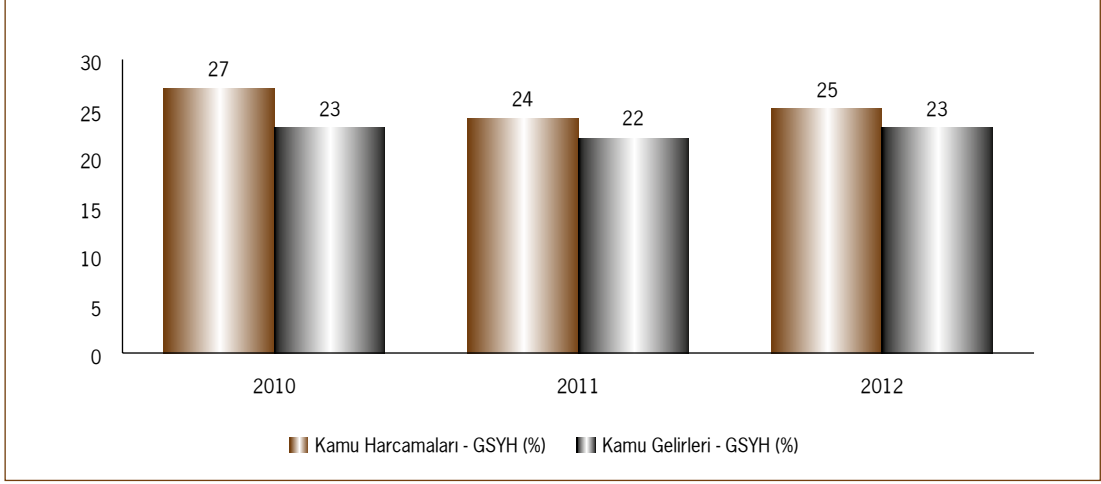

Grafik 3.2’de yıllık verilerle 2010-2012 dönemine ait vergi gelirleri ve vergi dışı gelirlerin gelişimi gösterilmiştir. Vergi gelirlerinin gelişimi durağan iken, vergi dışı gelirlerinin 2012’de bir önceki yıla göre 2 puanlık bir artış gösterdiği gözlenmektedir.

Şekil 3.2. Vergi ve Vergi Dışı Gelirlerin Gelişimi, 2010-2012

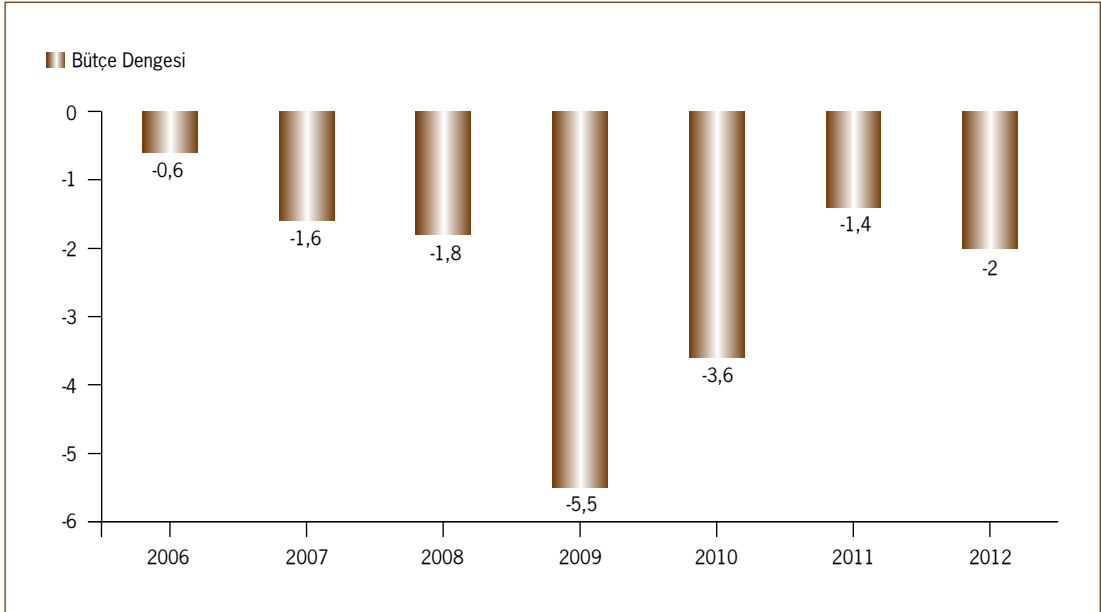

Şekil 3.3. Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirlerinin Gelişimi, 2010-2012

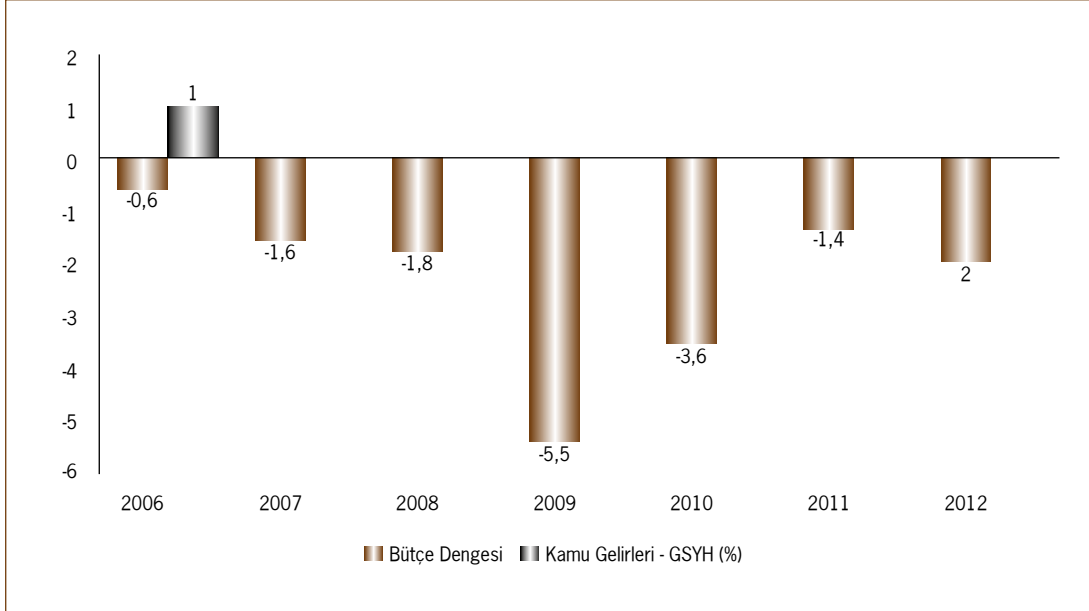
Grafik 3.3'te 2010-2012 döneminde kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin birlikte gelişimi gösterilmiştir. 2010 Yılında küresel kriz nedeniyle artan kamu harcamaları 2011 ve 2012'de azalmıştır. Kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki fark 2 puan seviyesinde ve durağan bir gelişim göstermektedir.

Şekil 3.3. Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirlerinin Gelişimi, 2010-2012

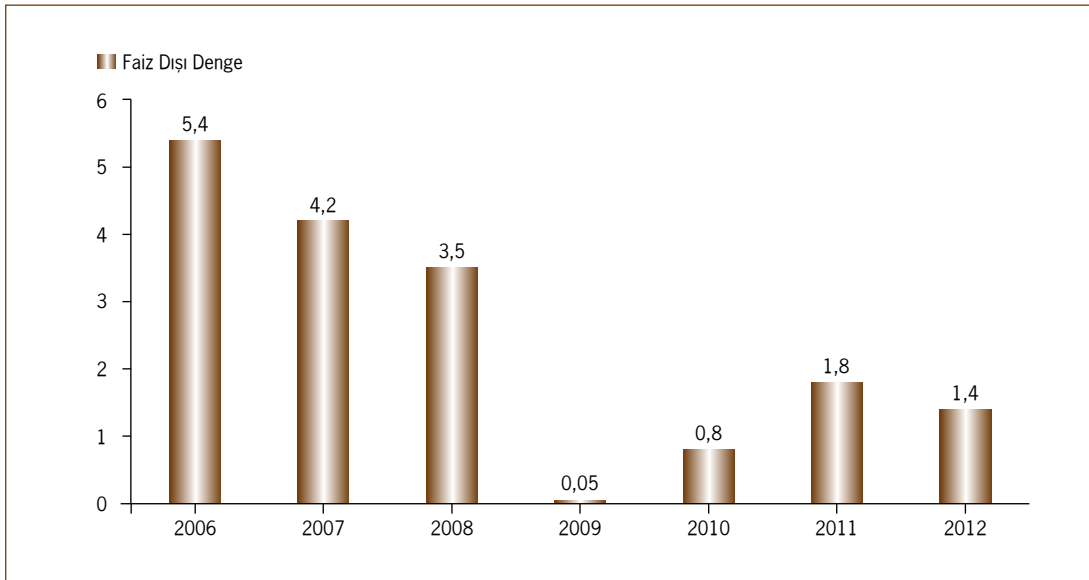
Grafik 3.4'te yıllık verilerle 2006-2012 dönemine ait bütçe dengesinin gelişimi gösterilmiştir. Bütçe açığının GSYH'ye oranı kriz yılı olan 2009'da 5,5 iken, giderek iyileşmiş ve 2012'de 2 olmuştur.

Şekil 3.4. Bütçe Dengesinin GSYH'ye Oranı, 2006-2012

Faiz dışı dengenin GSYH'ye oranının gelişimi Grafik 3.5'te gösterilmiştir. Faiz dışı dengenin GSYH'ye oranı 2009'da yüzde 1'in altına düşmüş, ancak 2012'de yüzde 1,4 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe performansının göstergeleri olan bütçe dengesi ve faiz dışı denge verileri 2012'de devletin başarılı bir kamu açığı politikası izlediğini göstermektedir. Bütçe açığı politikasında her zaman dikkatli ve ihtiyatlı olunması gereklidir, zira bütçe açığının temel makroekonomik göstergeler (enflasyon, faiz oranları, cari işlemler açığı gibi) üzerinde ampirik çalışmalarla teyit edilmiş olumsuz etkileri söz konusudur.

Şekil 3.5. Faiz Dışı Dengenin GSYH'ye Oranı, 2000-2012

3.2. KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ

Kamu harcamalarının gelişimi, kamu harcamalarının ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırma yöntemlerine göre analiz edilebilir. Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması Tablo 3.3'te gösterilmiştir. Merkezi hükümet harcamalarının GSYH'ye oranınının 2009'da yüzde 28,2 iken, 2010'da yüzde 26,6'ya 2011'de yüzde 23,7'ye, 2012'de ise yüzde 25,4 olduğu gözlenmektedir.

Kamu harcamalarında azalma *devletin küçülmesi* yönünde olumlu bir adımdır. Faiz harcamalarının giderek azalması devletin küçülmesine olumlu katkıda bulunmuştur. 2009 yılında yüzde 19,8 olan faiz harcamalarının toplam harcamalara oranı, 2010 yılında yüzde 16,4'e, 2011'de yüzde 13,8'e, 2012 yılında yüzde 13,4'e gerilemiştir. Faiz harcamalarının merkezi yönetim bütçe harcamaları içindeki payının azalması pozitif bir ekonomik göstergedir. Faiz harcamalarının azalması ile ekonomik kalkınmayı ve gelişmeyi doğrudan ilgilendiren kamu harcamalarına (eğitim, sağlık, ulaştırma gibi) daha fazla pay ayrılabilir ve ayrılmıştır. Eğitim, sağlık ve ulaştırma harcamaların toplam harcamalar içinde payının artması sürdürülebilir büyüme açısından olumlu ve gereklidir.

Tablo 3.3. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Kamu Harcama Türleri, 2009-2012

	Kamu Harcama Türlerinin GSYH'ye oranı (%)				Kamu Harcama Türünün Toplam Kamu Harcamalarına oranı (%)			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Harcamalar	28,2	26,6	23,7	25,4	-	-	-	-
1- Faiz Hariç Harcama	22,6	22,2	20,4	22	80,2	83,6	86,2	86,6
Personel Giderleri ve Sosyal Güvenlik Kurumu Devlet Primi	6,7	6,6	5,8	7,1	23,5	25	24,6	28
Mal ve Hizmet Alımları	3,1	2,6	2,1	2,3	11,1	9,8	8,8	9
Cari Transferler	9,7	9,2	9,5	9,1	34,3	34,7	40,1	35,9
Sermaye Giderleri	2,1	2,3	1,1	2,4	7,5	8,8	4,7	9,5
Sermaye Transferleri	0,5	0,6	1,6	0,4	1,6	2,3	6,9	1,7
Borç Verme	0,6	0,8	0,3	0,6	2,1	2,9	1,2	2,5
2- Faiz Harcamaları	5,6	4,4	3,3	3,4	19,8	16,4	13,8	13,4
Faiz Hariç Harcamalar Faiz Harcamaları	17	17,8	17,1	18,6	60,4	67,2	72,4	73,2

Kamu harcamaları ekonomik sınıflandırma yöntemine göre faiz dışı harcamalar: cari ve yatırım harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Kamu mali yönetim ve kontrol kanununa göre yatırım harcamaları yerine sermaye harcamaları kullanılmaktadır. 2009-2012 döneminde *sermaye harcamalarının* toplam harcamalara oranı, yüzde 7,5'ten yüzde 8,8'e yükselmiş ancak 2011'de yüzde 4,7'ye düşmesine rağmen 2012 yılında yüzde 9,5'e yükselmiştir. Görüldüğü üzere 2012 yılındaki sermaye harcamaları 2011 yılına göre artış göstermiştir. Sermaye harcamalarının toplam

harcamalara oranının artması ekonomi açısından pozitif bir gelişmedir. Yatırım harcamalarının artmasının ülkenin gelecekteki refahını da artırması beklenir.

2009-2012 döneminde faiz dışı bütçe harcamaları ile faiz harcamaları arasındaki makas giderek olumlu yönde açılmıştır. Faiz hariç bütçe harcamaları/toplam kamu harcamaları oranı ile faiz harcamaları/toplam kamu harcamaları oranı arasındaki fark 2009'da 60,4 iken bu fark 2011'de 72,4'e, 2012 yılında yüzde 73,2'ye yükselmiştir. Faiz harcamalarının azalması diğer öncelikli alanlarda harcama yapma imkânı sağlamaktadır. Faiz harcamalarında meydana gelen azalmadan kaynaklanan fazlalığın sermaye giderlerine aktarılması gerekirken, daha çok sosyal güvenlik kurumlarına aktarılan transferlerin finansmanında kullanılmıştır. Sosyal güvenlik finansman açığının kapatılması için yapılan harcamalar *cari transferler* içinde yer almaktadır. Cari transferlerin toplam harcamalara oranı 2009'da yüzde 34,3 iken, 2012'de artarak yüzde 35,9 düzeyine yükselmiştir. Faiz harcamalarının yanı sıra sosyal güvenlik kurumlarının açıklarının kapatılması için aktarılan transferler, ideal bir *cari-yatırım-transfer* harcama dağılımına ulaşılmasına engel olmaktadır.

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmasına göre harcama türlerinin toplam kamu harcamalarına oranları Tablo 3.4'te gösterilmiştir.

Tablo 3.4. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Harcamaların Toplam Kamu Harcamalarına Oranı, 2009-2012

%	2009	2010	2011	2012
1. Genel Kamu Hizmetleri	37,4	35,2	29,2	29
• Borç Yönetimi Hizmetleri	20,3	16,8	13,6	13,8
2. Savunma Hizmetleri	5,5	5,2	5,2	5,1
3. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	5,8	6,1	7,1	7,2
4. Ekonomik İşler ve Hizmetler	11,7	13,5	13,9	13,9
• Tarım, Ormanlık, Balıkçılık ve Avcılık Hizmetleri	4	3,8	4,5	4,5
• Ulaştırma Hizmetleri	4,7	6,7	5,9	5,6
5. Çevre Koruma Hizmetleri	0,1	0,1	0,2	0,1
6. İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	1,4	2,2	1,5	1,5
7. Sağlık Hizmetleri	5,6	5,2	5,9	4,3
• Ayakta Yürütülen Tedavi Hizmetleri	1,2	1,3	1,6	1,2
• Hastane İşleri ve Hizmetleri	3,8	3,5	4	2,4
8. Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	1,3	1,3	2,1	2
9. Eğitim Hizmetleri	9,8	10,5	15,5	15,7
• Okul Öncesi ve İlköğretim Hizmetleri	5,7	6,1	6,3	6,3
• Ortaöğretim Hizmetleri	2,8	3	3,3	3,3
• Yükseköğretim Hizmetleri	0,1	0,1	3,5	3,6
10. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	21,3	20,8	19,4	21,1
• Sınıflandırmaya Girmeyen Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	20,3	19,5	17,9	18,6

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmasına göre 2012 yılında döneminde genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, çevre koruma hizmetleri, sağlık hizmetleri ve dinlenme, kültür ve din hizmetleri harcamaları bir önceki yıla göre azalmıştır. Ekonomik işler ve hizmetler ile iskân ve toplum refahı hizmetleri aynı kalırken, diğer harcama türlerinin payı artmıştır.

Fonksiyonel harcama türlerinin 2012'deki gelişimine ait dikkat çeken hususlar şunlardır:

- Yatırımcı bakanlıkların payları artarken yatırımcı olmayan bakanlıkların payı azalmıştır.
- Faiz ödemelerinin içinde yer aldığı 'borç yönetimi hizmetlerinin' oranında faiz giderlerinde azalmadan kaynaklı 2012'de düşüş devam etmiştir.
- Genel kamu hizmetlerinin toplamda payının azalmasının olumludur. Genel kamu hizmetlerinin içinde personel harcamaları da yer almaktadır. Ücretlerin toplam içinde payının azalması olumlu bir gelişmedir.
- Eğitim harcamalarının toplam harcamalara oranı 2010'da 10,5 iken, 2011'de yüzde 15,5'e, 2012'de yüzde 15,7'ye yükselmiştir. Yükseköğretime ayrılan pay yüzde 0,1'den yüzde 3,6'ya yükselmiştir. 2012'de ulaşılan bu oran Türkiye'de devletin harcadığı her 100 TL'nin yaklaşık 16 TL'sinin eğitimde kullanıldığını göstermektedir. Fonksiyonel sınıflandırmanın başladığı 2004'ten beri ulaşılan en yüksek değerdir. Eğitime bütçeden ayrılan yüzde 15,7'lik payın *Cumhuriyet döneminde ulaşılan en yüksek değer* olduğu söylenebilir. Eğitim harcamalarını diğer harcamalardan ayıran birkaç özelliği vardır. Eğitim bir ülkenin kalkınmasını yakından ilgilendirir ve eğitim harcamalarının kalkınma üzerinde olumlu etkisi vardır. Bu yüzden eğitim harcamalarına kalkınma cari harcamaları da denmektedir. Eğitim harcamalarının etkisi uzun dönemde ortaya çıktığı için yatırım harcamalarına benzetilmektedir.
- Sağlık harcamalarının toplam harcamalara oranı 2010'da yüzde 5,2 iken, 2011'de yüzde 5,9'a yükselmiş, 2012 yılında yüzde 4,3'e düşmüştür. Özel hastanelerin pazar payının artması kamu sağlık harcamalarının azalmasına neden olmuştur (*crowding-out* etkisi).
- Fonksiyonel sınıflandırma analizinden elde edilen bulgulara 2012'deki 'kamu harcama bileşimi' Türkiye'nin refah devleti olma yolunda ilerlediğini göstermektedir.

3.3. KAMU GELİRLERİNİN GELİŞİMİ

Kamu gelirleri vergi ve vergi dışı gelirlere oluşmaktadır. Kamu gelir türlerinin toplam kamu gelirlerine oranı ise Tablo 3.5'te sunulmuştur. Vergi gelirlerinin toplam gelirlere oranı 2010'da yüzde 85,2 iken, 2011'de yüzde 88,1 ve 2012 yılında yüzde 86,3 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık vergi dışı gelirlere toplam gelirlere oranı 2010'da yüzde 14,6 iken, 2011'de bu oran yüzde 11,9'a düşmüş olup 2012'de yüzde 13,7'ye yükselmiştir.

Tablo 3.5. Kamu Gelirlerinin Toplam Kamu Gelirine Oranı, 2009-2012

%	2009	2010	2011	2012
I-Vergi Gelirleri	82,3	85,3	88,1	86,3
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	27	24,8	26,3	26,5
a) Gelir Vergisi	18,4	16,4	17	17,5
b) Kurumlar Vergisi	8,6	8,5	9,3	9
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	2,2	2,1	2,2	2,2
a) Veraset ve İntikal Vergisi	0,1	0,1	0,1	0,1
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	2,1	2	2,1	2,1
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	34,9	37,2	35,9	35,2
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	10	10,7	10,4	9,8
b) Özel Tüketim Vergisi	20,8	23,2	22,3	22,2
· Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	12,2	12,8	11,7	11,1
· Motorlu Taşıtlar Araçları	1,6	2,5	3	2,6
· Alkollü İçkiler	1	1,2	1,3	1,4
· Tütün Mamulleri	5,5	6	5,5	6,1
· Kolalı Gazozlar	0,1	0,1	0,1	0,1
· Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallar	0,4	0,6	0,7	0,8
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	1,9	1,4	1,5	1,7
d) Şans Oyunları Vergisi	0,2	0,2	0,2	0,2
e) Özel İletişim Vergisi	2,0	1,7	1,5	1,4
4. Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	13,7	16	18,6	17,1
5. Damga Vergisi	2	2,1	2,2	2,3
6. Harçlar	2,3	2,8	2,9	3
II- Teşebbüs ve Mülkiyet Geliri	4,7	4	3,1	4,3
III- Alınan Bağışlar ve Yardımlar ile Özel Gelirler	0,4	0,5	0,4	0,5
IV- Faizler, Paylar ve Cezalar	11,4	8,8	7,3	7,8
V- Sermaye Gelirleri	1	1,4	0,9	0,6
Vergi Dışı Gelirler	17,5	14,6	11,9	13,7

Kamu gelirlerine ilişkin 2012’de öne çıkan gelişmeler şunlardır:

- Gelir ve kurumlar vergisinin toplamdaki payları bir önceki yıla göre yaklaşık 0,2 puan artmıştır.
- Dahilde alınan KDV ve ÖTV’nin toplam gelirlere oranı bir önceki yıla göre yaklaşık 0,8 puan azalma göstermiştir.
- İthalde alınan KDV, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerin yaklaşık yüzde 95’ini oluşturmaktadır. Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerin toplam gelirlere oranı bir önceki yıla göre yaklaşık 1,5 puan azalmıştır.

Gelir ve kurumlar vergisi, KDV ve ÖTV Türkiye’de vergi sisteminin dört temel ayağını oluşturur. KDV’nin dahilde ve ithalde alınan şeklinde iki türü bulunmaktadır. Gelir ve kurumlar vergileri dolaysız, KDV ve ÖTV dolaylı vergilerdir. Gelir vergisi artan oranlı tarifeye tabi iken harcamalar üzerinden alınan vergiler sabit oranlı tarifeye göre alınmaktadır. Teorik olarak gelir vergisi hem artan oranlı olma hem de gelir üzerinden alınma özellikleri nedeniyle gelire karşı esnek bir vergidir. KDV ve ÖTV sabit oranlı olması nedeniyle esnekliği düşük bir vergidir. Devletin hiçbir müdahalesi olmamasına karşın, ekonomik dalgalanmaların aksi yönünde hareket ederek ekonomik dalgalanmaların negatif etkisini azaltan ekonomik araçlara *otomatik stabilizatör* denir. Türkiye’de kişisel gelir vergisi artan oranlı vergi tarifesine tabi olduğundan bu tarife vergi esnekliğine sahiptir. Dolayısıyla otomatik stabilizatör olma özelliği mevcuttur.

Gelir vergilerinin en önemli avantajı vergi adaleti açısından dır. Zira farklı kişilere ve/veya farklı gelir seviyelerine farklı oranlarda vergi oranları uygulanabilmesine imkân vermektedir. Ekonomik etkinlik açısından ise harcamalar üzerinden alınan vergiler daha avantajlıdır. Çünkü harcamalar üzerinden alınan vergiler artan oranlı olmadığı, üretim üzerine değil tüketim üzerine konuldukları için tasarrufları negatif yönde etkilemezler ve hatta sermaye birikimine olumlu katkıda bulunurlar. Ayrıca aynı alanda yapılacak yatırım kararları üzerinde harcamalar üzerinden alınan vergilerinin etkisi objektif ve tarafsızdır. 2012’de gelir ve kurumlar vergilerinin payları artarken KDV ve ÖTV’nin payları azalmıştır. 2012’de üniversite harçlarının kaldırılması harç gelirlerinin azalmasına yol açması beklenirken, veriler harç gelirlerinde bir azalma olmadığını göstermektedir.

İthalde alınan KDV’nin payının önceki yıla göre azalması ithalatın da azaldığının göstergesidir. Son yıllarda ekonominin en önemli problemlerinden biri olan cari işlemler açığının giderek artması ile ithalde alınan KDV ilişkilidir. İthalatın azalmasına paralel bir şekilde KDV’nin de azalması beklenilir. AB’ye üye olmaya çalışan Türkiye’nin dış ticareti (ithalatı) vergi yoluyla azaltmaya çalışması doğru bir ekonomik tercih değildir.

3.4. BORÇ YÖNETİMİNDE GELİŞMELER

2012 yılı sonu itibariyle AB tanımlı (AB standartlarına uygun hesaplanmış) 510 milyar TL kamu borç stoku bulunmaktadır. Kamu borç yönetiminin analizinde kullanılan en temel ekonomik gösterge [borç stoku / GSYH] oranıdır. AB tanımlı kamu borç stokunun 2009-2011 dönemine ait verileri Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6. AB Tanımlı Nominal Değerlerle Genel Yönetim Borç Stoku

	2009	2010	2011	2012
A- GENEL YÖNETİM TOPLAM BRÜT BORÇ STOKU	455	487	534	549
Merkezi Yönetim	442	474	518	532
Diğer Kamu Kurumları	13	14	16	17
B- İÇ BORÇ STOKU	339	361	378	396
Merkezi Yönetim	330	353	369	386
Diğer Kamu Kurumları	9	8	9	10
C- DIŞ BORÇ STOKU	116	126	157	152
Merkezi Yönetim	112	121	150	145
Diğer Kamu Kurumları	5	5	7	6
D- AYARLAMA KALEMLERİ²	-15	-22	-24	-38
Merkezi Yönetim	24	21	26	21
Diğer Kamu Kurumları	-40	-43	-50	-59
AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku (A+D)	439	466	511	510

* Değerler milyar TL cinsinden (yuvarlama yapılmıştır)

AB tanımlı (Kamu Borç Stoku/GSYH) oranının 2001-2012 döneminde gelişimi Grafik 3.6'da sunulmuştur. 2001 yılından itibaren 2008 yılına kadar azalan borç stoku oranı 2009'da artmış ancak 2010 ve 2011'de azalma trendine girmiştir. 2012'de yüzde 36,1 olarak gerçekleşen borç yükü göstergesi 2001-2012 dönemindeki 13 yılın en düşük rakamıdır.²

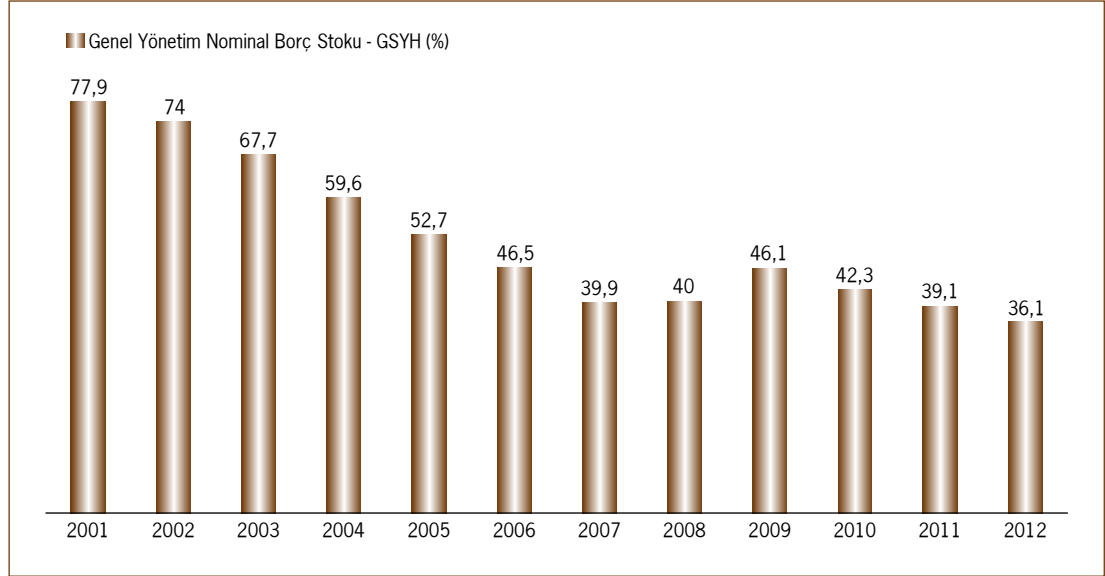
Maastricht Kriterlerine göre kamu borç yükünün GSYH'ye oranının en fazla yüzde 60 olması gerekmektedir. AB tanımlı borç stoku göstergesi açısından, Türkiye 2012'de yüzde 36,1 ile Maastricht Kriterini sağlamada başarılı olmuştur. 2012'de tüm AB üye ülkelerinde (27 üye) borç yükünün GSYH'ye oranının ortalaması ise yüzde 85,3 olarak gerçekleşmiştir.³ Türkiye ile AB borç yükü ortalamalarını karşılaştırdığımızda Türkiye'nin borç yönetiminde ne kadar başarılı olduğu görülebilmektedir.

2 Ayarlama kalemleri: Merkezi yönetime ilişkin ayarlama kalemleri, iskontolu devlet iç borçlanma senetlerinin (DİBS) faiz tutarı, enflasyona endeksli senetlerde anaparadaki TÜFE kaynaklı değer artışı, dolaşımdaki bozuk para stoku ve merkezi yönetimin elindeki DİBS'lerden oluşmaktadır. Diğer kamu kurumlarına ilişkin ayarlama kalemleri söz konusu kurumların elindeki DİBS'lerden oluşmaktadır.

3 Analizde kullanılan veriler, raporun yazıldığı tarih olan Mayıs 2013 itibariyle güncel verileridir. Ancak kamu borç stoku verilerinde geriye dönük güncellemeler yapılabilmektedir. Bu nedenle bulguların ihtiyatlı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

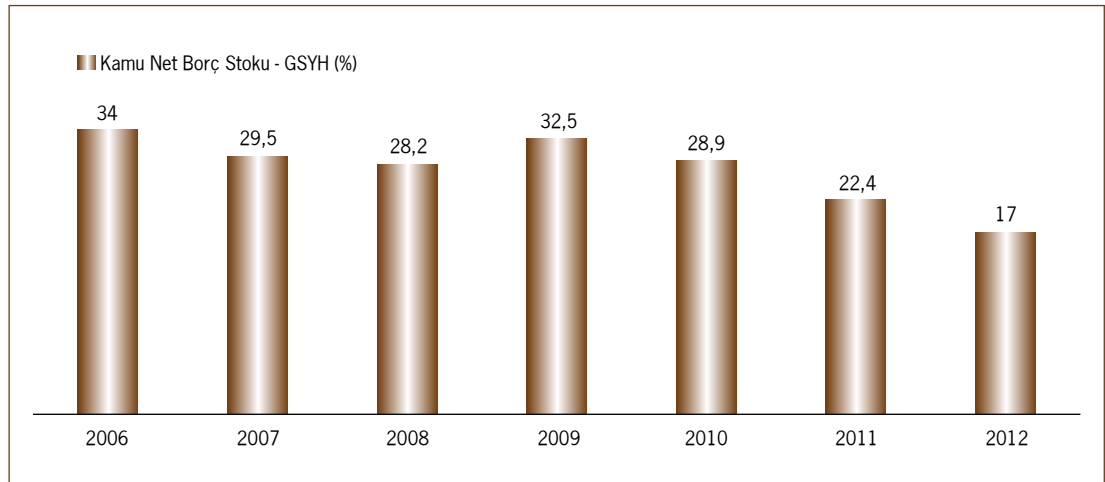
4 AB Kamu borç stoku verileri http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-22042013-AP/EN/2-22042013-AP-EN.PDF (21.05.2013) adresinden elde edilmiştir.

Şekil 3.6. Genel Yönetim Nominal Borç Stokunun (AB Tanımlı) GSYH'ye Oranı, 2001-2012

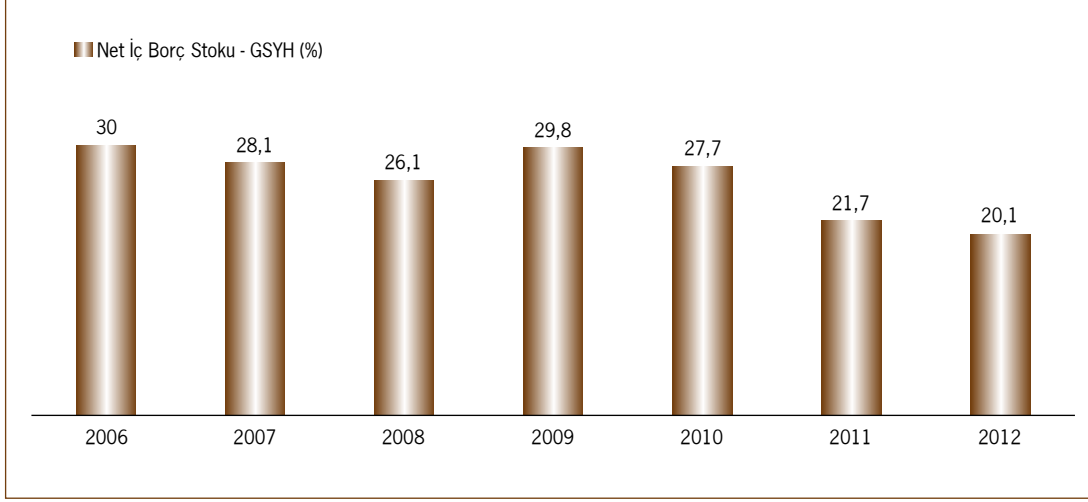
Borç analizinde kullanılan diğer bir gösterge, net borç stokudur. AB tanımlı borç stoku ile net borç stoku arasındaki fark hesaplama yöntemlerinden kaynaklanmaktadır. AB tanımlı borç stokundan (Merkez Bankası net varlıkları, kamu mevduatı ve işsizlik fonu) toplamı çıkartılarak *net kamu borç stoku* hesaplanmaktadır. Grafik 3.7'de kamu net borç stokunun GSYH'ye oranının 2006-2012 döneminde gelişimi sunulmuştur. Kamu net borç stokunun GSYH'ye oranı 2006'de yüzde 36 iken, bu rakam 2012'de yüzde 17'ye gerilemiştir.

Şekil 3.7. Kamu Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı, 2006-2012

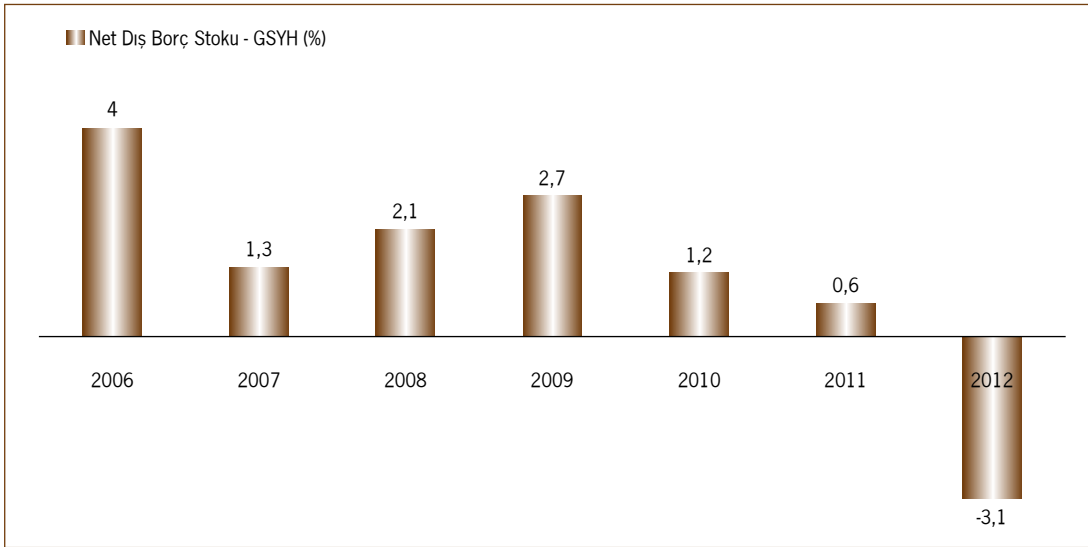
Kamu net borç stokunun iç ve dış kamu net stoku olarak gelişimi Grafik 3.8 ve 3.9'da gösterilmiştir. Kamu net iç borç stokunun GSYH'ye oranı 2006'da yüzde 30 iken 2012'de yüzde 20 olarak gerçekleşmiştir. Kamu net iç borç stoku ile kamu net dış borç stoku toplandığı zaman kamu net borcu elde edilmektedir.

Şekil 3.8. Kamu Net İç Borç Stokunun GSYH'ye Oranı, 2006-2012

Kamu net dış borç stokunun GSYH'ye oranı 2006'da yüzde 4 iken 2012'de yüzde -3,1 olarak gerçekleşmiştir. 2012'de toplam kamu net dış varlığı 44,3 milyar TL (yaklaşık 26 milyar ABD doları) olduğu için kamu net dış borç stoku eksi (-) olarak gerçekleşmiştir. Bu gösterge kamu borç yönetiminin son yıllardaki en önemli başarısıdır ve 2012 borç yönetiminin 'altın yıl'ı olmuştur.

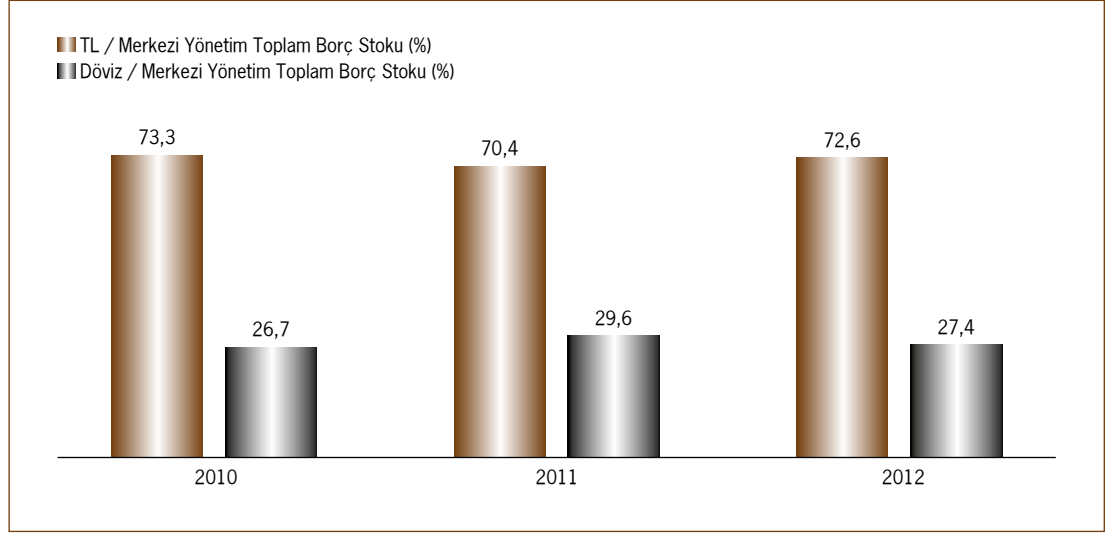
Şekil 3.9. Kamu Net Dış Borç Stokunun GSYH'ye Oranı, 2006-2012

Döviz cinsinden borç stokunun merkezi yönetim toplam borç stoku içindeki payının gelişimi Grafik 3.9'da gösterilmiştir. 2011'de döviz cinsinden borç stokunun merkezi yönetim toplam borç stoku içindeki payı yaklaşık yüzde 30 iken 2012'de bu rakam yüzde 27'ye gerilemiştir. Merkezi yönetim toplam borç stoku içinde döviz cinsinden borcun payının azalması borçların sürdürülebilirliği açısından olumlu bir gelişmedir.

Şekil 3.10. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stokunun TL Döviz Yapısı, 2010-2012

3.5. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye’de 2009 yılı küresel ekonomik krizin ülke ekonomisi üzerindeki negatif etkisinin zirve yaptığı yıldır. yapmıştır. 2010’da krizin negatif etkilerinden kurtulma süreci başlamış, 2011’de ise kamu kesiminde kriz öncesi dengelere ve değerlere ulaşılmaya başlanmıştır. 2011 yılında devlet bütçesi açısından mali disiplinin sağlandığı ve 2012 yılında bu disiplinin sürdürüldüğü gözlenmektedir. Son 11 yılda sürdürülen mali disiplin ve etkin borç yönetiminin bir sonucu olarak, kamu borçları AB ortalamasının altında seyretmeye başlamıştır. Faiz harcamalarının, toplam kamu harcamalarına oranı keskin bir şekilde düşürülmüş ve kamu borçlarının TL/döviz ve kısa vade/uzun vade kompozisyonunda önemli iyileştirmeler sağlanmıştır.

Tek parti iktidarının yaşandığı bu dönemde siyasi istikrar dönemi sağlanmış, siyasi istikrar ise mali istikrarın sağlanmasına olumlu katkıda bulunmuştur. Mali disiplinden taviz verilmemesi ve 2001 ekonomik krizinin ardından alınan maliye ve para politikası tedbirlerinin sürdürülmesi kamu maliyesi politikalarının başarısında anahtar rol oynamıştır.

2012’de kamu net borç stokunun yüzde 17 gibi bir rakama gerilemesi Türkiye’nin uluslararası arenada kredibilitésinin artmasına neden olmuştur. Türkiye borç alan ülke konumundan çıkıp borç veren ülke konumuna gelmiştir.

Kalkınma carileri olarak adlandırılan eğitim ve sağlık harcamaları oranının artması sosyal devlet anlayışının öne çıktığını göstermektedir ki bunu 2013 yılı bütçe tasarısında da görülmektedir. 2013 yılı bütçe tasarısında, harcama kalemlerinde en yüksek pay sırasıyla eğitim ve sağlık harcamalarına ayrılmıştır.

Alınan önlemler ve yapılan reformlar sayesinde Türkiye, Dünya Ekonomik Forumu'nun yaptığı Küresel Rekabet Gücü Endeksinde 2012 yılında 144 ülke arasında 43. ülke konumuna gelmiştir. Aynı endekste bir önceki yıla göre 16 basamak yükselerek en hızlı yol alan ikinci ülke olmuştur.⁴ Küresel rekabette makroekonomik enstrümanların yerini mikro ekonomik enstrümanlar (verimlilik artışı politikaları gibi) almaktadır.⁵ Türkiye 2012 yılı bütçesinde eğitim ve Ar-Ge harcamalarının payını artırarak verimlilik artışı sağlayan enstrümanlara yönelmeye başlamıştır.

Mahfi Eğilmez; ABD, İngiltere, Japonya, Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya ve AB Euro Bölgesi ülkelerinden oluşan toplam 24 ülke üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada Eğilmez ikisi kamu maliyesi göstergesi (bütçe dengesi ve kamu borç stoku) olmak üzere *yedi temel makroekonomik gösterge* kullanarak 2008-2012 küresel kriz döneminin en başarılı ve başarısız ekonomilerini belirlemiştir.⁶ Bu sıralamada Çin 5,5 puan, Rusya 5,5 puan, Türkiye 4,5 puan ve Brezilya 3,5 puan almıştır. Eğilmez'in bulgusuna göre Türkiye dünyada ekonomide en başarılı 3. ülke olmuştur.

Siyasi istikrar faiz oranlarının düşmesini, faiz oranlarının düşmesi ise kamu faiz harcamalarının azalmasını sağlamıştır. Kamu harcamaları içinde önemli bir paya sahip olan faiz harcamalarının azalması diğer kamu harcamalarında 'mali manevra' alanı oluşturmuştur. Faiz harcamalarındaki azalma sonucunda eğitim, sağlık, sosyal ve ulaştırma harcamalarının nispi öneminin arttığı yeni bir 'kamu harcamaları bileşimi' oluşmuştur.

Bu çalışmada 2012'de de mali disiplinden taviz verilmediği ve makro ihtiyati tedbirlerin etkin biçimde kullanıldığı veriler ışığında gösterilmiştir. 2012 kamu borç yöneticileri için bir 'altın yıl' olmuştur. Yunanistan, İspanya gibi AB ülkeleri ekonomik krizin negatif etkilerinden kurtulamamışken Türkiye'nin küresel krizi rahat bir şekilde atlatıp düzlüğe çıkmasında mali disiplinden taviz vermemesi olumlu katkıda bulunmuştur. Mali disiplinin sürdürülebilir olması için basiretli para politikaları ile uyumlu maliye politikalarının izlenmesi gerekmektedir. Para ve maliye politikalarının uyum içinde çalışmasını sağlayacak daha fazla kurumsallaşmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

4 Maliye Bakanı Sn. Mehmet Şimşek'in 2013 yılı bütçe sunuş konuşması.

5 <http://haber.stargazete.com/yazar/ekonominin-yonunu-iyi-gormek/yazi-703569> (21.05.2013).

6 http://www.mahfiegilmez.com/2013/05/kuresel-krizde-kazananlar-ve-kaybedenler_19.html (19.05.2013).

Dördüncü Bölüm

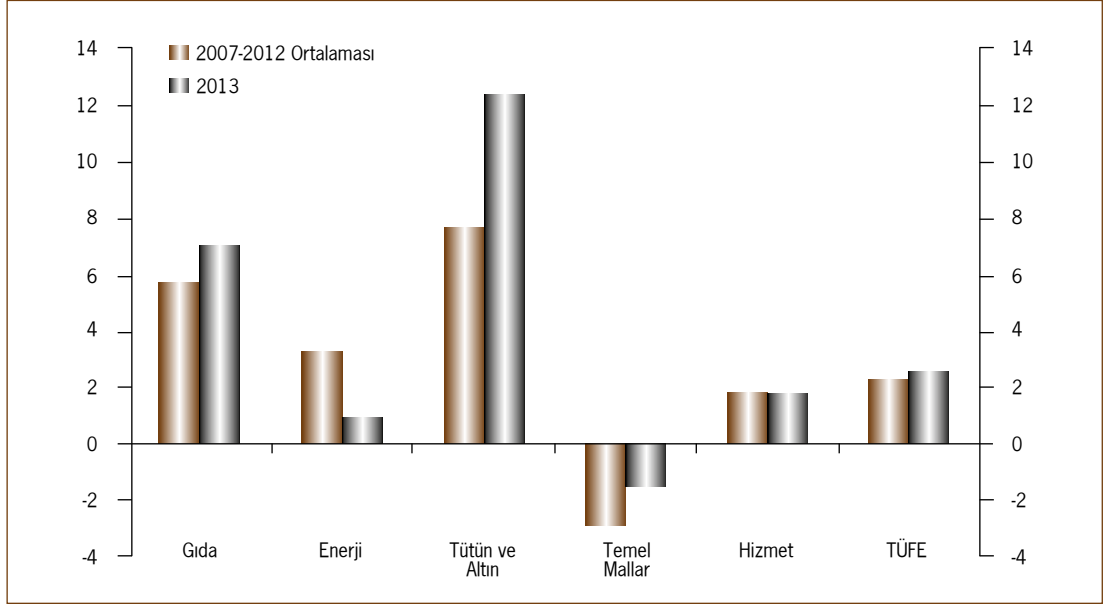
ENFLASYON VE PARA & KUR POLİTİKASI

4.1. ENFLASYON

2013 yılının ilk çeyreği itibariyle dünya çapında ekonomik büyümede zayıf bir seyir devam etmekte ve özellikle Euro Bölgesi'nde ekonomik canlanma konusundaki belirsizlikler nedeniyle risk iştahı ve sermaye akımlarında da benzer belirsizlik sürmektedir. Bununla beraber gelişmiş ülkelerdeki parasal genişleme ve faiz oranlarındaki tarihi düşük seviyeler gelişmekte olan ülkelere sıcak para akışını kuvvetlendirmektedir.

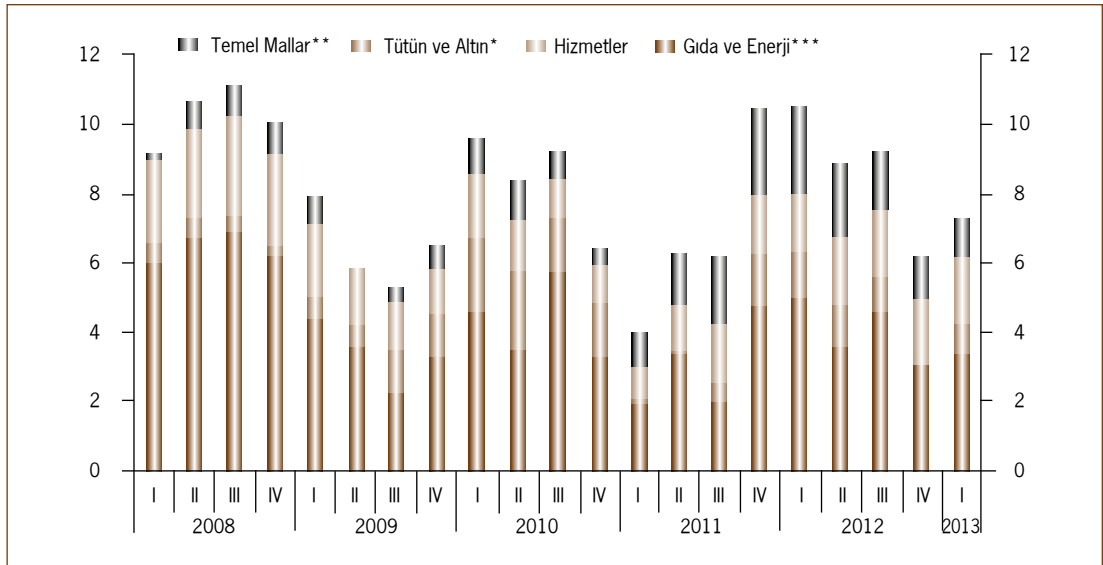
İç talepteki canlanmanın da etkisiyle 2013'ün ilk çeyreğinde TÜFE beklenenin üzerinde bir artış göstererek yüzde 7,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta işlenmemiş gıda ve tütün ürünlerinin etkisi büyük olmakla beraber temel mal grupları fiyatlarındaki azalış sürerken hizmet fiyatlarında bir miktar artış olmuştur. Döviz kurlarının enflasyona pozitif katkısı da bu dönemde azalmıştır. 2013 yılının ilk çeyreğine ait veriler yurtiçi talepte ılımlı yatırımlarda ise kayda değer bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Güven endeksindeki düzelme, kredilerdeki artış seyri ve finansal koşullardaki düzelme bu trendin yılın ikinci yarısında da süreceği sinyallerini vermektedir. Öte yandan Euro Bölgesi'nden gelen olumsuz veriler ve küresel toparlanmaya dair sinyallerin de gelmemesi dış talepte kayda değer bir gelişme olmamıştır. Yakın dönemde özellikle emtia fiyatlarında beklenenden daha fazla gerçekleşen düşüşler ithalat fiyatlarına da olumlu yansiyarak ithal enflasyonunu düşürücü etki yapmıştır.

Şekil 4.1. Gruplar İtibariyle TÜFE (Birinci Çeyrek Yüzde Değişim)

Birinci çeyrekler itibariyle 2007-2012 ortalamasını 2013 ile kıyasladığımızda gıda mallarının TÜFE'ye katkısının yüzde 6'dan yüzde 7,5'e çıktığını, alkollü içecekler ve tütün ürünleri ile altının katkısının yüzde 8'den yüzde 12'ye çıktığını, hizmetlerin katkısının yüzde 2 olarak aynı kaldığını, enerjinin katkısının ise yüzde 3'ten yüzde 1'e indiğini görüyoruz. Sonuç olarak ilk çeyrekler itibariyle 2007-2012 TÜFE'si yüzde 2 olurken, 2013 TÜFE'si yüzde 2,9 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4.2. Yıllık Tüketici Enflasyonuna Katkı

Kaynak: TÜİK, TCMB.

* Tütün ve Altın: Alkollü içecekler ve tütün ürünleri ile altın.

** Temel Mallar: Gıda, enerji alkollü içecekler ve tütün ile altın dışında kalan mallar.

*** Gıda ve Enerji: Gıda ve alkolsüz içecekler ile enerji.

Tablo 4.1. Mal ve Hizmet Grubu Fiyatları (Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2012					2013
	I	II	III	IV	Yıllık	I
TÜFF	1,55	0,39	1,36	2,74	6,16	2,63
1. Mallar	1,54	-0,19	1,12	3,25	5,82	2,95
Enerji	5,08	-0,57	3,7	5,02	13,79	0,86
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	2,89	5,85	4,01	3,19	3,93	7,06
İşlenmemiş Gıda	3,66	-14,75	2,01	2,82	-2,78	13,87
İşlenmiş Gıda	2,25	1,55	1,52	3,35	9,37	1,68
Enerji ve Gıda Dışı Mallar	-1,14	4,7	-2,24	2,5	3,78	0,92
Temel Mallar	-1,32	5,88	-2,93	3,03	4,49	-1,52
Dayanıklı Mallar (Altın Hariç)	1,41	-0,05	-0,69	-0,46	0,17	2,54
Alkollü İçecek, Tütün Malları	-0,33	-0,17	1,03	0,04	0,57	12,41
2. Hizmetler	1,57	1,55	2	1,38	7,09	1,78
Kira	0,89	1,27	1,59	1,61	5,45	1,25
Lokanta ve Oteller	1,99	2,62	2,66	1,74	9,31	2,07
Ulaştırma	2,12	1,79	3,21	0,81	8,16	1,88
Haberleşme	0,06	2,07	1,79	3	7,05	0,4
Diğer Hizmetler	2,24	2	1,27	0,41	6,04	2,58

Kaynak: TÜİK, TCMB.

* Kira, lokanta ve oteller, ulaştırma ile haberleşme hizmetleri dışında kalan hizmetler.

Yıllık bazda baktığımızda 2012 yılında TÜFE'nin 6,16 olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Çeyrekler olarak baktığımızda ise 1. çeyrekte yüzde 1,55 olan fiyat artışının 2. çeyrekte azalarak yüzde 0,39'a gerilediğini, 3. çeyrekte ise artış trendine girerek yüzde 1,36'ya, son çeyrekte ise yüzde 2,74'e yükseldiğini görmekteyiz. 2013'ün ilk çeyreğinde ise artış yüzde 2,63 olarak gerçekleşmiştir. İlk çeyrekler itibariyle 2013'teki yükseliş temelde işlenmemiş gıda grubundaki artıştan kaynaklanmıştır. Enerji fiyatlarında 2012'nin ikinci çeyreğindeki azalış dışında 3 çeyrekte de yüksek oranlı artışlar göze çarpmaktadır. Yılın toplamında yüzde 13,79'luk artışla 2012 enflasyonuna oldukça büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bununla beraber 2013'ün ilk çeyreğinde yüzde 0,86'lık fiyat artışıyla 2012'nin aynı çeyreğindeki yüzde 5,08'lik artışın oldukça gerisinde kalmıştır. Bu düşüşte cari işlemler açığındaki azalmanın etkisi olsa gerektir. Aynı seyrin devam etmesi halinde yılın geri kalan bölümünde de enerji fiyatlarının TÜFE'ye etkisinin 2012 kadar olmayacağı tahmin edilebilir. Bununla beraber büyümede görülecek artış veya petrol fiyatlarındaki yükseliş bu senaryoyu tersine çevirebilecektir. Hizmetlerin fiyat artışları da yıllık yüzde 7,09 ile önemli bir artış sergilemiştir.

Temel mal fiyatlarındaki gelişmelere baktığımızda 2012 yılında giyim ve ayakkabı fiyatlarındaki artış dikkati çekmektedir. Çeyrekler itibariyle oldukça istikrarsız bir seyir izleyen giyim ve ayakkabı fiyatları artışı yüzde 8,2 olmuştur. Yine mobilya fiyatlarındaki artış da yüzde 6,33 ile önemli bir artış göstermiştir.

Tablo 4.2. Temel Mal Fiyatları (Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2012					2013
	I	II	III	IV	Yıllık	I
Temel Mallar	-1,32	5,88	-2,93	3,03	4,49	-1,52
Giyim ve Ayakkabı	-10,9	22,34	-11,37	12	8,2	-12,35
Dayanıklı Mallar (Altın Hariç)	1,41	-0,05	-0,69	-0,48	0,17	2,54
Mobilya	3,19	1,76	-0,58	1,84	6,33	4,09
Elektrikli ve Elektriksiz Ev Aletleri	0,94	-2,75	-0,65	-0,96	-3,41	0,18
Otomobil	1,09	0,42	-0,82	-1,07	-0,4	3,03
Diğere Dayanıklı Mallar	1,22	3,13	0,69	0,54	5,68	1,05
Diğer	1,76	2,42	1,28	1,05	7,71	0,93

Kaynak: TÜİK, TCMB.

Tablo 4.3. ÜFE ve Alt Kalemler (Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2012					2013
	I	II	III	IV	Yıllık	I
ÜFE	0,65	-0,89	0,97	1,72	2,45	0,5
Tarım	1,65	-3,36	0,91	-3,31	-4,17	-0,06
Bitkisel, Meyve ve Sebze Ürünleri	0,76	-3,75	2,82	-4,78	-5,05	2,32
Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünler	-0,28	-2,44	-0,16	-0,29	-3,15	-8,47
Sanayi	0,45	-0,37	0,98	2,74	3,83	0,61
Madencilik	0,9	2,24	2,13	0,13	5,49	3,9
İmalat	1,06	-0,83	1,22	-0,17	1,27	1,87
Petrol Ürünleri Hariç İmalat	0,79	-0,36	0,87	0,18	1,48	1,75
Petrol ve Ana Metal Ürünleri Hariç İmalat	0,93	-0,09	1,15	0,48	2,50	1,76
Elektrik, Gaz ve Su	-4,64	2,57	-1,41	28,21	23,64	-11,28

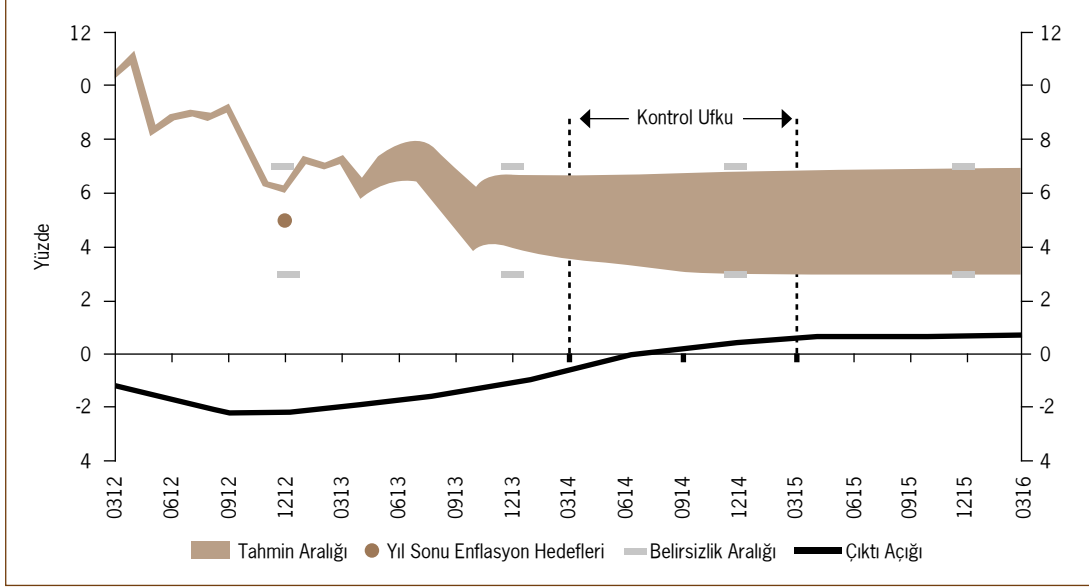
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Üretici fiyatlarındaki yıllık artış ise yüzde 2,45 ile düşük bir seviyede kalmıştır. Bu ılımlı seyrinde tarım fiyatlarındaki yüzde 4,17'lik düşüşün payı büyüktür. Elektrik, gaz ve su fiyatlarındaki yüzde 23,64'lük artış ise oldukça dikkat çekicidir.

Mali disiplinin süreceği ve faiz dışı harcamaların GSYİH'ye oranında önemli bir değişim olmayacağı varsayımı altında yani maliye politikasının duruşu için Orta Vadeli Program projeksiyonlarının temel alındığı durumda, yakın dönemde hızlanan sermaye akımlarından kaynaklanabilecek riskler de dikkate alınarak, diğer bir ifadeyle, faiz oranları düşük tutulurken makro ihtiyati tedbirlerin devam ettiği bir politika duruşu esas alınarak, kredilerin de yüzde 15 civarında büyüyeceği varsayılarak TCMB tarafından yapılan tahminlere göre enflasyon, yüzde 70 olasılıkla, 2013 yılı sonunda yüzde 4,1 ile yüzde 6,5 aralığında (orta noktası yüzde 5,3), 2014 yılı sonunda ise yüzde 3,1 ile yüzde 6,7 aralığında (orta noktası yüzde 4,9) gerçekleşecek ve enflasyon orta vadede yüzde 5 düzeyinde istikrar kazanacaktır.

Küresel enflasyon tahminlerine bakıldığında 2013 yıl sonu için bir değişim olmazken 2014 yıl sonuna ilişkin tahminin sınırlı bir miktar yukarı yönlü güncellendiği görülmektedir. Euro Bölgesi'ne ilişkin tahminler gerek 2013 gerekse 2014 yıl sonu için aşağı yönlü güncellenirken ABD'ye ilişkin enflasyon tahminleri ise değişme-

Şekil 4.3. Enflasyon ve Çıktı Açığı Tahminleri

miştir. Japonya için ise gerek 2013 gerekse 2014 yılı için enflasyon tahminleri yukarı yönlü güncellenmiş ve 2013 yılında deflasyondan enflasyona geçileceği öngörüsü yapılmıştır. Emtia fiyatlarının da küresel enflasyon üzerinde önemli bir baskı oluşturmayacağı tahmin edilmektedir. ABD’de çok ılımlı bir fiyat artışı beklenirken Euro Bölgesi’nde ekonomik toparlanmaya dair bir sinyal görülmemesinden hareketle fiyat düşüşü beklenmektedir.

Tablo 4.4. ÜFE ve Alt Kalemler (Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	Ocak		Nisan	
	2013	2014	2013	2014
Dünya	2,8	3	2,8	3,1
Gelişmiş Ülkeler	-	-	-	-
ABD	1,9	2,1	1,9	2,1
Euro Bölgesi	1,9	1,7	1,7	1,6
Almanya	1,9	2,0	1,7	2
Fransa	1,5	1,8	1,2	1,6
İtalya	2	1,8	1,9	1,7
İspanya	2,3	1,5	2	1,5
Yunanistan	0,2	1,4	-0,1	1,3
Japonya	-0,2	1,6	0,1	1,9
İngiltere	2,6	2,3	2,9	2,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	-	-	-	-
Asya Pasifik	3,9	3,9	3,9	4
Çin	3,2	3,4	3,2	3,5
Hindistan	7,6	6,8	8,2	7,4
Latin Amerika	6,4	6,3	6,6	6,5
Brezilya	5,5	5,6	5,7	5,7
Doğru Avrupa	5,4	4,7	5,2	5

Kaynak: TÜİK, TCMB.

* Kira, lokanta ve oteller, ulaştırma ile haberleşme hizmetleri dışında kalan hizmetler.

4.2. PARA VE KUR POLİTİKASI

4.2.1. PARA POLİTİKASI

2008 yılında yaşanan finansal kriz sonrasında risk iştahında meydana gelen artışın yanında özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerinde görülen volatilitenin de artmasıyla beraber finansal istikrarın sağlanmasına yönelik çabalar merkez bankalarını farklı politika arayışlarına yönlendirmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da enflasyon hedeflemesine ilave olarak 2010 yılında uygulamaya geçtiği finansal istikrar programını fiyat istikrarı hedeflemesine zarar vermeden sürdürme stratejisi benimsemiştir.

Tablo 4.5. Para Politikası Yaklaşımı

	ESKİ YAKLAŞIM	YENİ YAKLAŞI
AMAÇLAR	Fiyat İstikrarı	Fiyat İstikrarı Finansal İstikrar
ARAÇLAR	Politika Faizi	Yapısal Araçlar Konjonktürel Araçlar (Politika Faizi, Kalite Yönetimi, Faiz Kontrolü)

Kaynak: TCMB.

Yukarıdaki tablo Merkez Bankası'nın eski ve yeni dönemde olmak üzere amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak için uyguladığı araçları göstermektedir. Bu bağlamda yeni yaklaşıma göre fiyat istikrarı korunmakla birlikte aynı zamanda finansal istikrarın da sağlanmasına çalışılmaktadır. Finansal istikrarın sağlanması hedeflemesi göz önüne alındığında yapısal ve konjonktürel araçların tamamı para politikası araçları olarak kullanılmaktadır.

Finansal istikrarın sağlanmasını gözetken Merkez Bankası para politikası uygulamalarında finansal kesimin işleyişine dönük oluşabilecek makro riskleri göz önüne almaktadır. Bu şekilde hem fiyat istikrarı amaçlanmakta hem de finansal sistemde biriken riskler ve makro ekonomik dengesizlikler göz ardı edilmemektedir. Dolayısıyla 2010 yılı sonrasında finansal istikrarın sağlanmasına yönelik olarak kullanılan para politikası araçları arttırılmıştır. Kullanılan bu yeni para politikası araçları arasında rezerv opsiyon mekanizması ve faiz koridoru uygulamaları gösterilebilir.

4.2.1.1. Faiz Koridoru

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası para politikası uygularken faizleri ve likiditeyi belirlemek için çeşitli araçlar kullanmaktadır. Bu araçlar vasıtasıyla piyasada likiditeye ihtiyacı olan bankalara borç vermekte likidite fazlası olan bankalardan ise borç almaktadır. Gecelik borç verme ve borç alma faizleri arasında kalan kısım ise faiz koridoru olarak adlandırılmaktadır. Faiz koridoru uygulaması özellikle kısa vadeli yabancı sermaye girişlerindeki volatiliteye karşı hızlı ve esnek tepki verilebilmesine imkân sağlamakta, ayrıca gerekli görülen durumlarda kredi genişlemelerinde etkili bir araç olarak kullanılabilir.

4.2.1.2. Rezerv Opsiyon Mekanizması

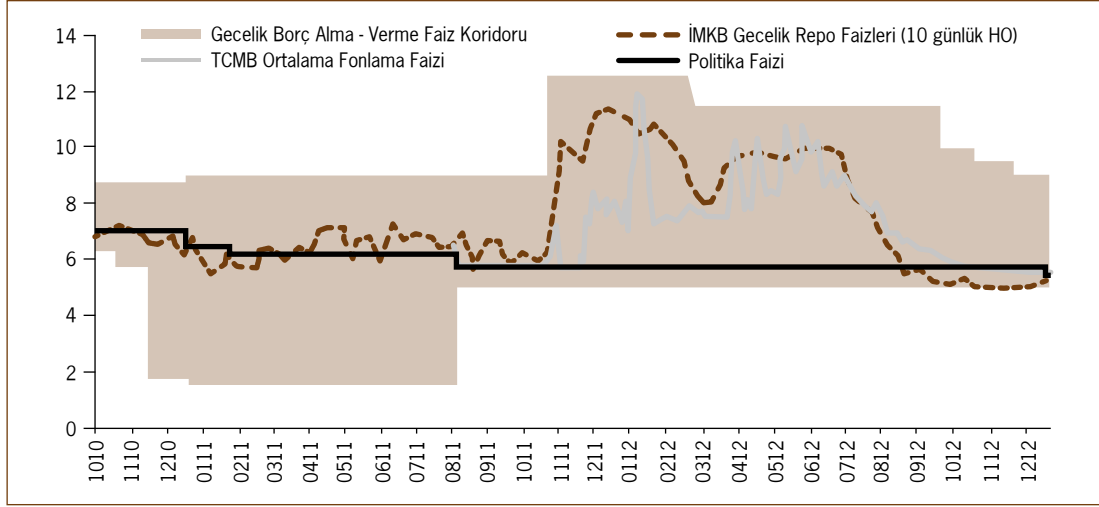
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından son dönemlerde geliştirilen rezerv opsiyonu mekanizması (ROM) sermaye hareketlerindeki volatilitenin makro ekonomik denge ve finansal istikrar üzerindeki olumsuz etkileri gidermeyi amaçlamaktadır. Ayrıca rezerv opsiyon mekanizması ile ulaşılmak istenen hedeflerden bir diğeri ise yastık altı olarak tabir edilen atıl altın tasarruflarının ekonomiye kazandırılmasıdır. Söz konusu mekanizma bankalar nezdinde saklanan Türk lirası zorunlu karşılıkların bir kısmının altın ve döviz olarak tutulmasına imkân sağlamaktadır. Bu şekilde dış dünya finans piyasalarında meydana gelen gelişmeler karşısında bankaların döviz rezervlerinde değişiklik yapma imkânları bulunmaktadır. Bu bağlamda sermaye hareketlerinin döviz piyasası ve krediler üzerinde meydana getirdiği oynaklık engellenmeye çalışılmaktadır.

Rezerv opsiyon mekanizması Merkez Bankası tarafından otomatik dengeleyici olarak kullanılmaktadır. Bu mekanizma her bankaya kendi finansal durumuna göre en uygun tercihi yapma imkânı sağlamaktadır. Rezerv opsiyon mekanizmasının döviz likiditesini belirlemeye yönelik diğer araçlara nazaran ekonomik anlamda daha etkin olduğu söylenebilir.

4.2.1.3. Uygulanan Yeni Politikaların Sonuçları

Merkez Bankası 2010 yılı sonrasında kredi büyümesinde artışların yaşanması, cari dengede bozulma ve TL'nin aşırı değerlenmesi gibi olumsuz etkilerin ortaya çıkması dolayısıyla finansal anlamda makro risklerin azaltılması konusuna odaklanmıştır. Grafik 1 incelendiğinde, cari dengedeki bozulmanın giderilmesi için kredi artışının yavaşlatılması gerektiği görülmektedir. Bu nedenle kredi büyümesinin önlenmesi için zorunlu karşılık oranları, kredi-değer politikası ve likidite politikası gibi politika araçları uygulamaya konmuştur. Türk lirasındaki aşırı değerlenmenin giderilmesi için ise politika faiz oranlarının düşürülerek faiz koridorunun aşağı yönlü genişletildiği ve kısa vadeli piyasa faizlerinin volatil hareket etmesine izin verildiği gözlenmektedir.

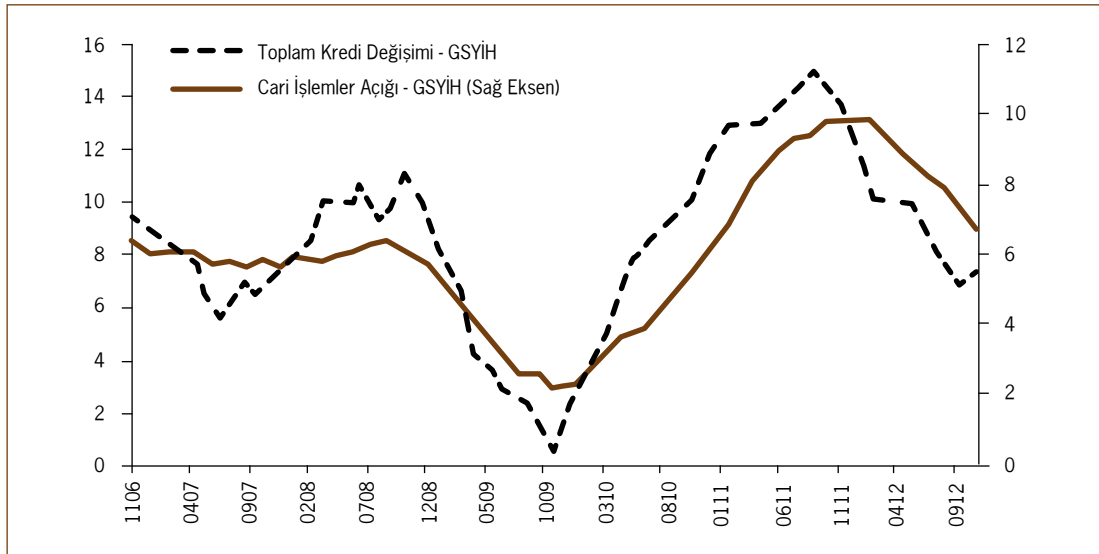
Şekil 4.4. Para Politikası Araçlarının % Seyri

Kaynak: TCMB.

Bahsedilen politikaların uygulanması sonucunda döviz kuru üzerindeki aşırı değerlendirme baskısı giderilmiş, akabinde ise kredi büyümesi kabul edilebilir seviyelere indirilmiştir. Net kredi kullanım oranları göz önüne alındığında 2011 yılı sonrasında kredi büyümesinin finansal istikrar ile uyumlu bir hal aldığı görülmektedir. Yine aynı yıllarda cari denge de istikrarlı bir gelişme gözlenmektedir. 2011 yılının ikinci çeyreğinde Euro Bölgesi'nde yaşanan borç krizinin aşılama bir hal sergilemesi sonucunda küresel risk iştahında ters yönde bir evrilme gözlenmiş ve Türk lirasında değer kaybı yaşanmış fakat özellikle 2011 yılı ortalarından itibaren uygulanan sıkı para politikası sonucunda döviz kurunda meydana gelen aşırı değer kaybı giderilmiştir.

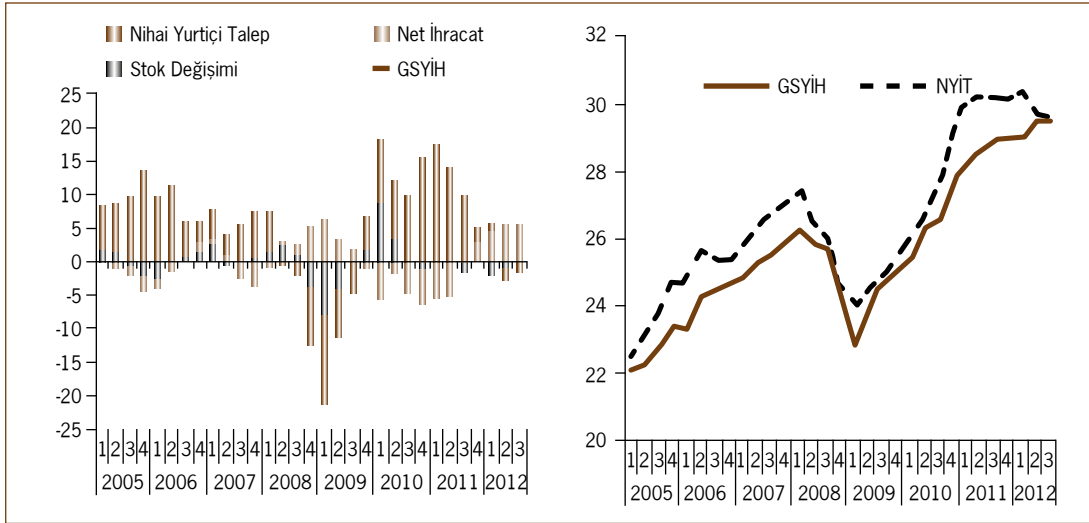
Şekil 4.5. Kredi Değişimi ve Cari İşlemler Açığı

Kaynak: TCMB.

Uygulanan politikalar sonucunda kredi büyümesinin yavaşlatılması ve Türk lirasının aşırı değerlenmesinin giderilmesi ile ekonomik büyüme net ihracat lehine yön değiştirmiştir. Özellikle 2011 yılının son çeyreğinden itibaren ihracat oranlarında gözle görülür bir artış dikkati çekmektedir. Diğer yandan 2011 yılının ikinci yarısından itibaren nihai yurtiçi talebin yatay bir seyir izlemesine karşın ekonomik büyümenin ihracatın katkısındaki belirgin artış ile sağlandığı görülmektedir.

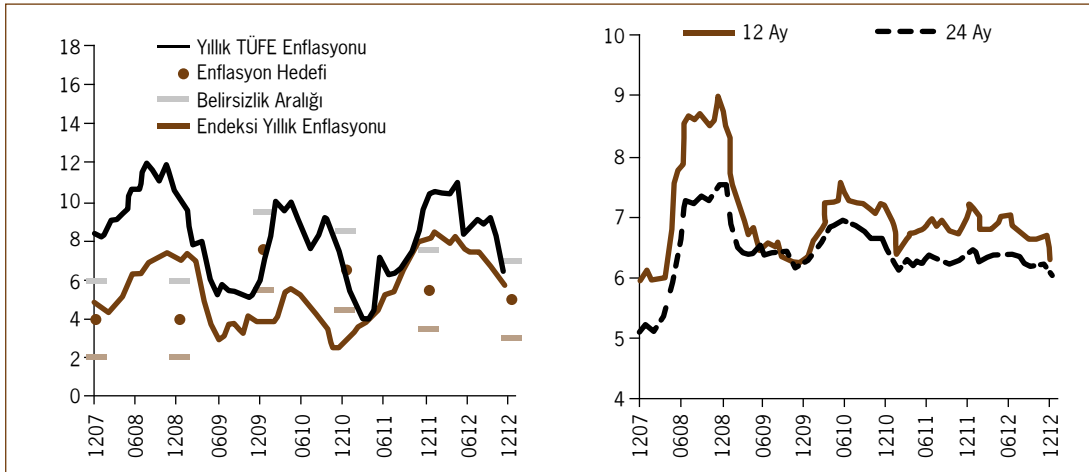
Şekil 4.6. Harcama Yoluyla Yıllık Büyüme Katkı (Yüzde Puan) (1998 sabit fiyatlarıyla milyar TL)

Kaynak: TCMB.

Merkez Bankası bu süreçte bir yandan makro ekonomik riskleri sınırlandırmaya uğraşırken diğer yandan da fiyat istikrarından ödün vermemek için çaba sarfetmiştir. 2011 yılında Türk lirasında yaşanan değer kaybı ve emtia fiyatlarında yaşanan fiyat artışları dolayısıyla enflasyon iki haneli rakamlara ulaşmış olsa da, uygulanan sıkı para politikası sayesinde beklenen enflasyon değerlerinde bir sapma oluşmamıştır.

Şekil 4.7. Enflasyon ve Hedefler (%) Enflasyon Beklentileri (%)

Kaynak: TCMB.

Özellikle son iki yıldır uygulamaya konulan para politikası ekonominin genel dengesinin sağlanmasına büyük katkıda bulunmuş, finansal ve makro ekonomik risklerin azaltılmasına destek olmuştur. 2011 yılı genel anlamda yeni politikaların çerçevelerinin belirlenmesi anlamında bir hazırlık yılı olurken 2012 yılı uygulanan bu yeni politikaların sonuçları görülmüştür. Bu süre zarfında enflasyonda belirgin bir düşüş ve iktisadi faaliyetlerde de belirgin bir büyüme seyri izlenmiştir. Diğer yandan Merkez Bankası'nın uyguladığı esnek para politikasının finansal riskleri gözetmesi yanında kredi maliyetlerini de yükseltici tedbirlerin alınmasıyla kredi büyümesi finansal istikrar açısından kabul edilebilir bir düzeyde seyretmiştir.

4.2.2. DÖVİZ KURU POLİTİKASI

TCMB tarafından 2001 yılından günümüze kadar uygulanan dalgalı kur rejiminde döviz kurlarını belirleyen ana etken piyasada oluşan arz ve talep koşullarıdır. Döviz arz ve talebini belirleyen unsurlar arasında ise uluslararası gelişmeler, ekonomik faktörler, para ve maliye politikaları ile beklentiler önemli rol oynamaktadır. Uygulanmakta olan dalgalı kur rejiminde Merkez Bankası'nın herhangi bir kur hedefi bulunmamaktadır. Fakat Merkez Bankası makro ekonomik ve finansal riskleri sınırlandırmak üzere yerli paranın aşırı değerlenmesine veya aşırı değer kaybetmesine izin vermemektedir.

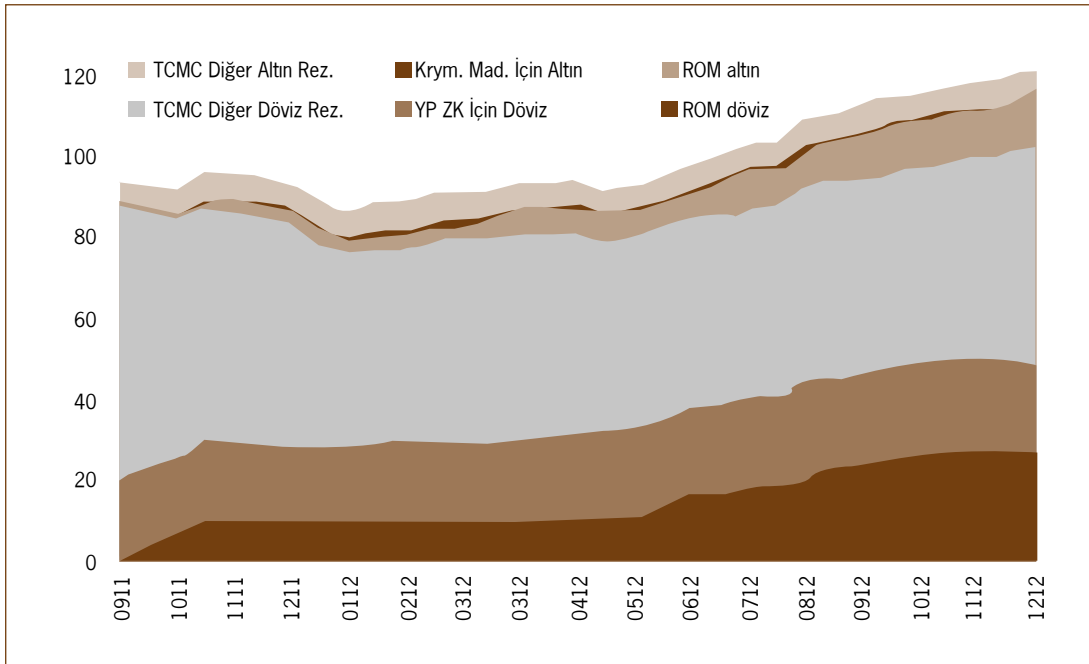
Rezerv opsiyon mekanizmasının (ROM) kurulum aşamasının tamamlandığı 2012 yılından itibaren ise iç ve dış şoklara karşı döviz likiditesinin daha korunaklı olması sağlanmıştır. Aynı şekilde rezerv opsiyon mekanizmasının hem düzenli aralıklarla yapılan döviz ihalelerine bağımlılığı hem de döviz piyasasına doğrudan yapılan müdahaleleri sınırlandırdığı gözlenmektedir. Bununla birlikte döviz piyasasında derinliğin kaybolması durumunda ise döviz alım ve satım ihaleleri yoluyla piyasaya müdahale etmekten de kaçınılmamaktadır.

2011 yılı içerisinde döviz satım ihaleleri aracılığıyla döviz piyasasına satım yönünde müdahale edilmiştir. Aynı şekilde 2012 yılı içerisinde de yapılan döviz satım ihaleleri ile piyasaya 2,5 milyar ABD doları fon sağlanmıştır.

Diğer yandan yeni para politikası araçlarından rezerv opsiyon mekanizması kullanımını dolayısıyla Merkez Bankası döviz rezervleri net olarak artmasa da brüt olarak artmaktadır. Aşağıdaki grafikten de görüleceği üzere Türk lirası munzam karşılık için döviz olarak tutulan miktar 2011 yılında 10 milyar ABD doları dolaylarında iken 2012 yılında 27 milyar ABD doları seviyelerine çıkmıştır. Aynı şekilde 2011 yılında altın için tutulan miktar 2 milyar ABD doları civarında iken 2012 yılında 12 milyar ABD doları civarına yükselmiştir.

Tablo 4.6. TCMB Tarafından Alım-Satım Yapılan Döviz İhaleleri

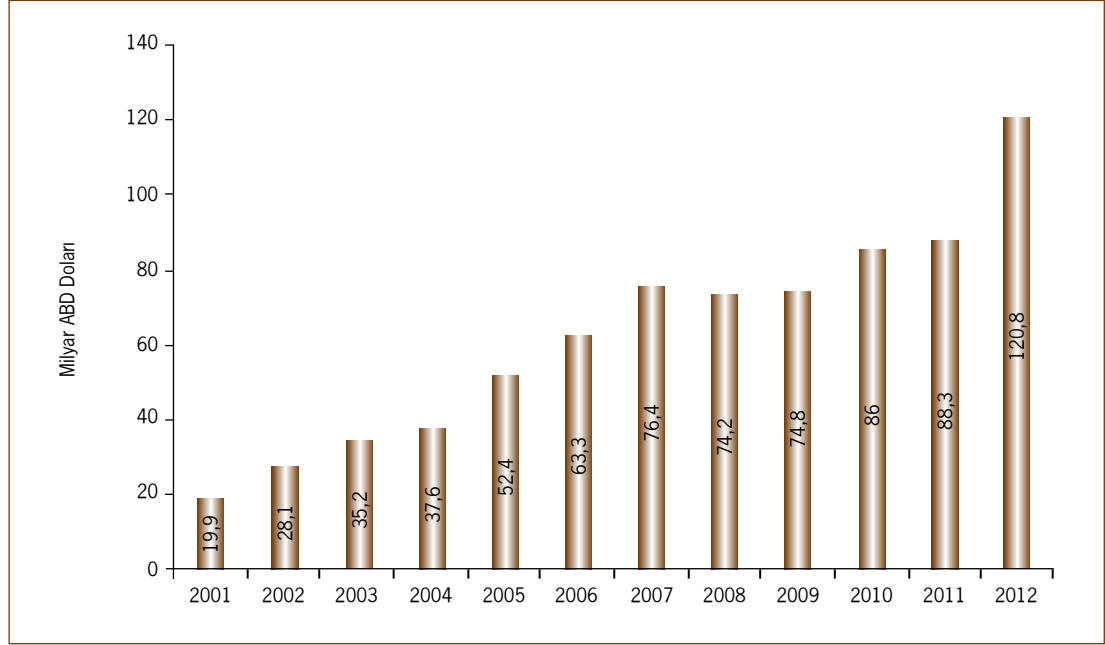
Yıl	İhaleler		Müdahaleler		Toplam Net Döviz Alımları
	ALIM	SATIM	ALIM	SATIM	
2002	78,5	-	16	12	79,9
2003	5,652	-	4,229	-	9,881
2004	4,104	-	1,283	9	5,378
2005	7,442	-	14,565	-	22,007
2006	4,298	1,000	5,441	2,105	6,632
2007	9,906	-	-	-	9,906
2008	7,584	100	-	-	7,484
2009	4,314	900	-	-	3,414
2010	14,885	-	-	-	14,885
2011	6,450	11,210	-	2,390	-7,150
2012	-	1,450	-	1,006	-2,456
Toplam	65,409	14,680	25,534	5,522	70,761

Kaynak: TCMB.**Şekil 4.8.** TCMB Uluslararası Rezervleri, Zorunlu Karşılıklar ve ROM (Milyar ABD doları)**Kaynak:** TCMB.

Aşağıdaki grafikte de açıkça görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından 2001 yılından beri uygulanan dalgalı kur rejimi dolayısıyla rezervlerdeki artış 2012 yılı sonu itibari ile 120 milyar ABD dolarını geçmiş bulunmaktadır.

Merkez Bankası 2013 yılı içerisinde de dalgalı kur rejimine devam etmeyi sürdürdüğünü belirtmekte, döviz piyasalarının sağlıklı çalışması ve likit döviz varlığının

Şekil 4.9. TCMB Brüt Döviz Rezervleri (Altın dahil)

Kaynak: TCMB.

desteklenmesi amacıyla piyasadaki arz ve talep değişmelerini yakından takip ederek oluşacak aksaklıklara karşı gerekli önlemleri alacağını ifade etmektedir. Diğer yandan uygulanan dalgalı kur rejiminde döviz kuruna dair Merkez Bankası'nın herhangi bir taahhüdü olmadığından, özellikle iktisadi karar birimlerinin kur riskine karşı gerekli mekanizmaları hayata geçirmeleri gerekliliği unutulmamalıdır.

4.2.2.1. Faiz ve Likidite Politikası

2011 yılı Ağustos ayı sonrasında küresel risk iştahının azalması dolayısıyla Türk lirasında görülen aşırı değer kaybına ek olarak gıda fiyatlarındaki artışlar nedeniyle enflasyonda hissedilir bir yükseliş gözlenmiştir. Merkez Bankası bu durumun engellenmesi amacıyla faizleri bir miktar arttırarak faiz koridorunu genişletme yolunu tercih etmiştir. Uygulanan sıkı para politikası ile kredi kullanımını sektöre uğratmamak amacı ile Türk lirası zorunlu karşılık oranları düşürülmüş ve bankacılık sektörünün Türk lirası fon ihtiyacı azaltılmaya çalışılmıştır

2012 yılı içerisinde petrol fiyatlarında ve diğer maliyet unsurlarında meydana gelen artışların enflasyon beklentilerini kötü yönde etkilemesinin önüne geçilmesi amacıyla 2012 yılı Mart ayında bir hafta süreyle parasal sıkılaştırma uygulanmıştır. 2012 yılının ortalarından itibaren küresel risk iştahının tekrar artması ve enflasyonda bir iyileşme gözlenmesi ile para politikasında da bu durumu destekleyici bir yol izlenmiştir. 2012 yılı haziran ayından itibaren Merkez Bankası piyasaya verdiği likiditeyi arttırmaya başlamıştır. Bu şekilde fonlama maliyetlerinin kademeli bir biçimde azaltılması hedeflenmiştir.

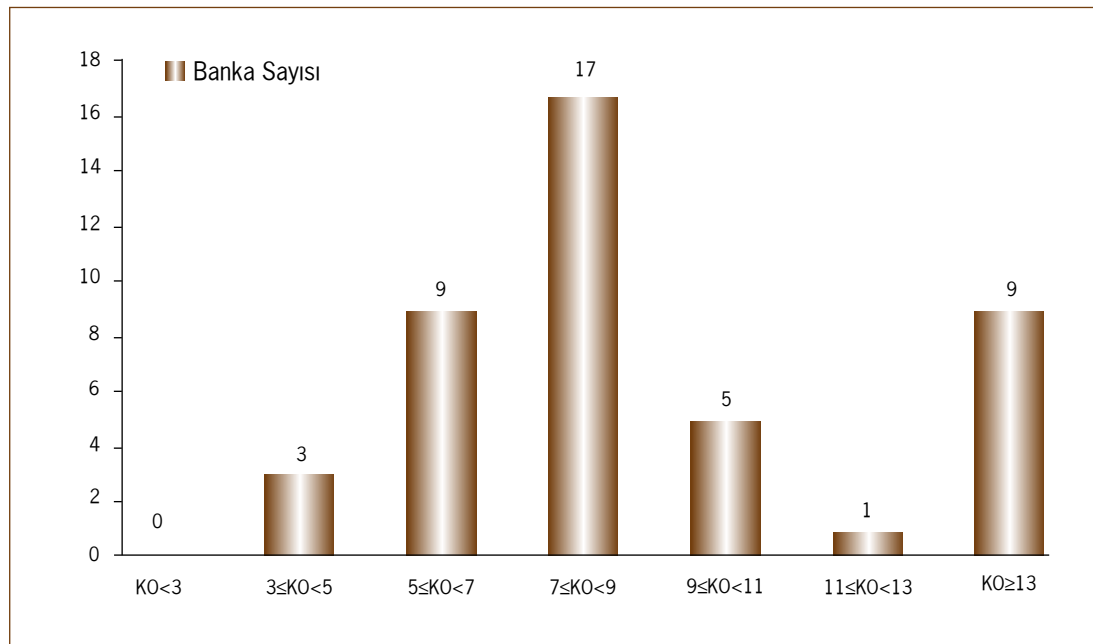
Likidite yönetiminde kullanılacak araçların vadeleri ve çeşitleri piyasanın içinde bulunduğu ekonomik konjonktür ve likidite düzeyi dikkate alınarak belirlenmektedir. Piyasadaki likidite açığı veya fazlası kabul edilebilir düzeyde olduğu sürece gecelik, haftalık veya aylık olarak gerçekleştirilen açık piyasa işlemleri ile likidite yönetiminin yürütülmesi yeterli olmaktadır. Diğer yandan likidite fazlası aşırı düzeylere çıktığında bankacılık sektörü kredi kullanım imkânlarını arttırmakta ve kredilerdeki artışın hızlanmasına ortam hazırlamaktadır. Likidite açığı aşırı seviyelere ulaştığında ise açığın kısa vadede fonlanması zorlaşmakta ve bankalar tarafından kullanılan kredi miktarlarında da kısıntıya gidilmektedir.

4.2.2.2. Bankacılık Sektörüne Yönelik Politikalar

Finans kesiminde borçluluk seviyesinin aşırı yüksek olması finansal krizlerin temel nedenlerinden biridir. Bu bakımdan kaldıraç oranları Basel II kriterlerinde belirlenen sermaye yeterlilik rasyosuyla birlikte kullanılarak, aşırı borçlanma dolayısıyla oluşabilecek risklerin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. TCMB politikasına konu olan kaldıraç oranı, ana sermayenin toplam pasif ve belirli dikkate alınma oranlarıyla bilanço dışı kalemler toplamına bölünmesi suretiyle (Ana Sermaye / (Pasif Toplamı + Bilanço Dışı Kalemler)) hesaplanmaktadır.

Merkez Bankası tarafından alınan son para politikası karar metninde de finansal sistemde kullanılan kaldıraç oranlarının yüksek olmasının kısa vadede değilse de orta ve uzun vadede ekonomik kriz riskini arttırdığı belirtilmektedir. Bu bağlamda

Şekil 4.10. Bankaların Kaldıraç Oranlarının Dağılımı

Kaynak: TCMB.

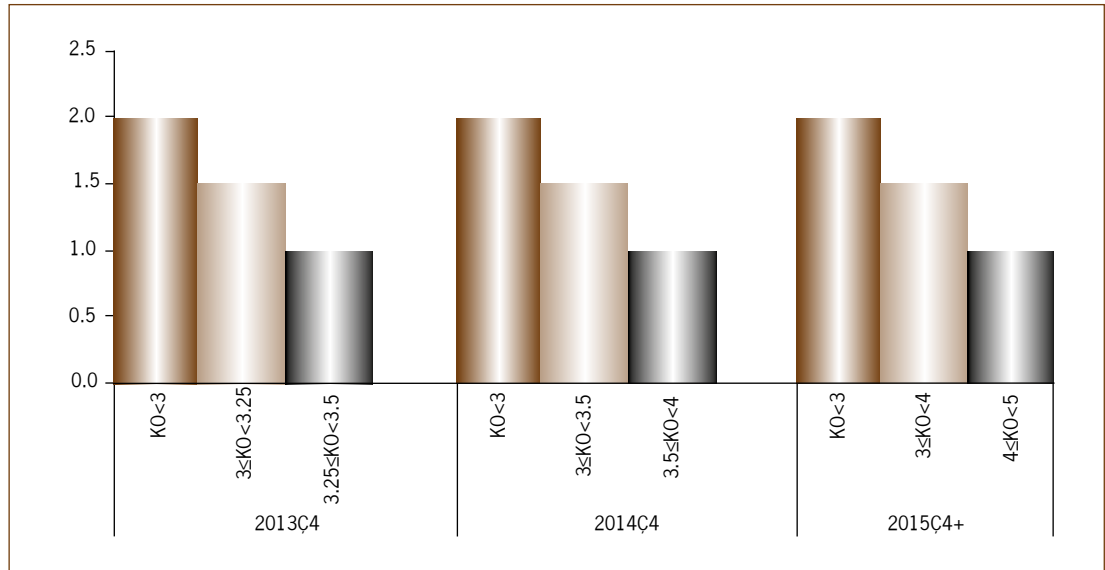

yüksek kaldıraç oranları ile çalışan bankalara yönelik ek zorunlu karşılık oranları getirileceği belirtilmektedir.

Günümüzde Türkiye’de bankacılık kesimi kaldıraç oranı yüzde 8 civarındadır. Yukarıdaki grafik incelendiğinde bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaların büyük çoğunluğunun yüzde 7’den daha büyük kaldıraç oranlarına sahip oldukları gözlenmektedir.

Zorunlu karşılık oranlarının kaldıraç seviyesine göre uygulanması politikasına göre ilk olarak 2013 yılı sonunda kaldıraç oranı yüzde 3 - 3,5 aralığında olan bankalara 2014 yılından itibaren 1-2 puan aralığında ek zorunlu karşılık yükümlülüğü getirilmesi planlanmaktadır. Daha sonraki yıllarda ise ek olarak zorunlu karşılık oranı uygulanarak kaldıraç oranlarının yüzde 5’e çıkarılması ve bu düzeyde devam etmesi hedeflenmektedir.

Şekil 4.11. Kaldıraca Dayalı İlave Zorunlu Karşılık Oranı (%)

Kaynak: TCMB.

Türkiye’de bankalar tarafından toplanan mevduatların vade yapılarının kısa, buna karşın bankalar tarafından kullanılan kredilerin vade yapılarının ise uzun olması banka bilançolarında aktif-pasif uyumsuzluğuna yol açmaktadır. Finansal istikrarın sağlanmasına katkısı olması dolayısıyla mevduat vadelerinin uzatılmasının teşvik edilmesi için zorunlu karşılık oranlarının mevduat vadesine göre farklılaştırılması politikası izlenmektedir. Diğer yandan vade dolmadan para çekilmesi durumunda getiri kaybı yaşanması nedeniyle mevduatların kısa vadeli olarak banka hesaplarında tutulması mudilerin büyük çoğunluğunun genel tercihidir. Bu çerçevede, vadesinden önce çekilen mevduatlarda getiri kaybını önleyecek bir dizi yeni uygulamanın hayata geçirilmesi, mevduatların vade yapısının uzatılmasına katkı sağlayacaktır.

Beşinci Bölüm

ÖDEMELER DENGESİ

5.1. ÖDEMELER DENGESİNDEKİ GELİŞMELER

Ödemeler dengesi 2012 yılında önemli eğilim değişiklikleri göstermiştir. Öncelikle cari denge, uluslararası krizin etkisinin görüldüğü 2009 yılı hariç tutulduğunda, ilk defa küçülme eğilimine girmiş olup, 2011 yılındaki 77,2 milyar dolar seviyesinden 2012 yılında 48,9 milyar dolar seviyesine düşmüştür. Resmi rakamlarla finans hesabı, yüklü portföy girişleri sayesinde, Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyelerine yükselmiş (67,7 milyar dolar) ve sonuçta, 2005 yılı hariç tutulursa, rezervlerde de aynı şekilde yine Cumhuriyet tarihinin en yüksek artışı yaşanmıştır (22,8 milyar dolar).

Cari dengenin, 2009 yılı hariç tutulursa, 2002 yılından sonra yaşadığı sürekli artış eğiliminin tersine dönmesi, bir “normalizasyon” sürecinin başlangıcı olarak nitelendirilebilir. Ancak, bu sürecin uzun ömürlü olup olmadığını zaman gösterecektir. Bu normalizasyon sürecinin, 2010 yılı sonlarından itibaren Hükümet ve Merkez Bankası’ndaki karar alıcıların uygulamaya koydukları yeni politika demetinin sonucu olduğu söylenebilir. Merkez Bankası’nın başrol oynadığı bu politikaların merkezinde, iç tüketimdeki hızlı yükselişin kontrol altına alınabilmesi için banka kredi genişlemesinin yavaşlatılması ve likiditenin çeşitli araçlarla ayarlanması yer almıştır.

2012 yılında iç taleple birlikte büyümenin yavaşlaması cari dengenin gerilemesinde önemli rol oynamış olup, aynı zamanda, özellikle başta AB olmak üzere, dış pazarlardaki yavaşlama ihracatın daha hızlı artmasını engellemiştir. Dünya Ticaret

Örgütü'nün en son öngörülerine göre, dünyada ticaret hacmi 2012 yılında sadece yüzde 2,5 oranında artmış bulunmaktadır. Yılın ikinci çeyreğinde AB üye ülkeleri arasındaki dış ticaret ve AB'nin kendi dışındaki ülkelerle yaptığı dış ticaret reel olarak yüzde 3,5 oranında gerilemiştir.

Tablo 5.1. Ödemeler Dengesindeki Gelişmeler: 2001-2012

(Milyon Dolar)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
CARI İŞLEMLER HESABI	3.760	-626	-7.515	-14.431	-22.256	-32.194	-38.335	-41.534	-13.470	-46.857	-77.219	-48.867
Mal Dengesi	-3.363	-6.390	-13.489	-22.736	-33.080	-41.058	-46.852	-53.021	-24.850	-56.413	-89.139	-65.602
Hizmet Dengesi	9.136	7.885	10.511	12.797	15.209	13.627	13.400	17.721	17.279	15.248	18.003	21.932
Gelir Dengesi	-5.000	-4.554	-5.557	-5.609	-5.839	-6.656	-7.108	-8.366	-8.308	-7.215	-7.841	-6.594
Cari Transferler	2.987	2.433	1.020	1.117	1.454	1.893	2.225	2.132	2.409	1.523	1.758	1.397
FİNANS HESABI	-14.557	1.172	7.162	17.702	42.685	42.689	49.287	34.730	10.123	59.061	66.698	67.709
Doğrudan Yatırım	2.855	939	1.222	2.005	8.967	19.261	19.941	17.211	7.110	7.572	13.698	8.301
Portföy Dengesi	-4.515	-593	2.465	8.023	13.437	7.415	833	-5.014	227	16.093	21.986	40.773
Diğer Yatırımlar	-12.897	826	3.475	7.674	20.281	16.013	28.513	22.766	2.980	35.262	30.423	18.635
NET HATA VE NOKSAN	-2.127	-758	4.450	1.071	2.771	130	1.071	4.107	4.181	2.815	11.560	4.022
GENEL DENGE	-12.924	-212	4.097	4.342	23.200	10.625	12.015	-2.758	791	14.968	1.014	22.821
REZERV VARLIKLAR	12.924	212	-4.097	-4.342	-23.200	-10.625	-12.015	2.758	-791	-14.968	-1.014	-22.821
Resmi Rezervler	2.694	-6.153	-4.047	-824	-17.847	-6.114	-8.032	1.057	-111	-12.809	1.813	-20.814
IMF Kredileri	10.230	6.365	-50	-3.518	-5.353	-4.511	-3.983	1.701	-680	-2.159	-2.827	-2.007

Kaynak: TCMB

*Geçici rakamlar

Cari dengedeki düzelmenin sürdürülebilir olması, ancak uygulanan makroekonomik politikalar yoluyla ülkenin üretim yapısında oluşacak kalıcı değişikliklerle sağlanabilecektir. Bu yapısal değişimin temelinde ise, katma değeri yüksek ürünlerin ihracat içindeki payının artması yer almaktadır.

5.2. DIŞ TİCARET DENGESİ

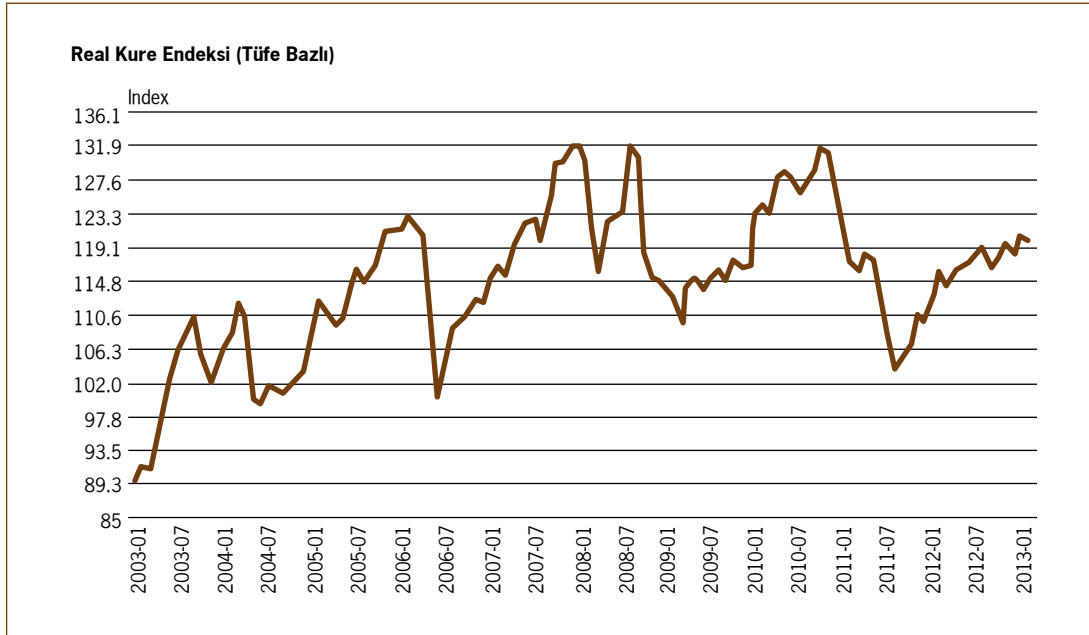
2012 yılında yavaş seyreden dünya ekonomisine rağmen kronikleşen cari açığın en temel nedeni olan dış ticaret dengesindeki açık, önceki yıllara göre önemli oranda azalış göstermiştir. Merkez Bankası tanımlı mal dengesi 2012 yılında 89,1 milyar dolardan 65,6 milyar dolara inmiş olup, bu düşüşün miktarını beş faktör belirlemiş bulunmaktadır:

- Dış pazarlardaki yavaşlamaya rağmen artışını sürdüren mal ihracatı,
- İç talepteki yavaşlama,
- Enerji talebi ve fiyatları,
- Kur etkisi,
- Altın ihracatı.

Bir net enerji ithalatçısı olan Türkiye'nin dış ticaret dengesi kriz sonrasında da yüksek seyreden petrol fiyatlarından olumsuz yönde etkilenmiştir. 2012 yılında Brent petrol fiyatları 100-120 dolar bantları arasında seyrederken dış ticaret dengesini menfi yönde etkilemeyi sürdürdü. Buna karşılık, altın ihracatı 2011 yılında gerçekleşen net ithalatın da desteğiyle rekor seviyelerde seyrederek dış ticaret dengesini olumlu etkilemiştir.

Türk lirası 2011 yılı ortalarında başlattığı reel değerlenme sürecini 2012 yılında da devam ettirirken, TÜFE bazlı reel kur endeksinin 2012 yılında yüzde 7,7 oranında değer kazandığı görülmektedir (Şekil 5.1). Dış pazarların yavaşladığı bir dönemde Türk lirasının değer kazanması ihracatın artışını menfi yönde etkilemiş olmakla birlikte, 2010 yılının ikinci yarısı ve 2011 yılının ilk yarısında Türk lirasının değer kaybetmesi, 2012 yılında Türk lirasının değerinin önceki yıllara göre aşırı yüksek değerlere çıkmasını engellemiştir.

Şekil 5.1. Reel Kur Endeksi

TCMB tanımlı ihracat 2012 yılında 163,3 milyar dolar seviyesine yükselirken, ithalat 228,9 milyar dolara gerilemiştir (Tablo 5.2). Ayrıca küresel kriz döneminden sonra hızla düşen ihracatın ithalatı karşılama oranı 2012 yılında, önceki yıla göre 8,5 puan artarak, yüzde 64,5 seviyesine yükselmiştir. Uluslararası ticaretle bütünleşmenin göstergelerinden olan ihracatın GSYH'ye oranı ise 2011 yılında yüzde 17,4 olmuştur. Bu oran 2008 yılında yüzde 17,8 iken, ekonomideki daralmanın da etkisiyle 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla yüzde 16,6 ve yüzde 15,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5.2. Dış Ticaret Eğilimleri: 2001-2012*

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İhracat (Milyon \$)	34,7	40,7	52,4	68,5	78,4	93,6	115,4	140,8	109,6	120,9	143,4	163,3
İthalat (Milyon \$)	-38,1	-47,1	-65,9	-91,3	-111,4	-134,7	-162,2	-193,8	-134,5	-177,3	-232,5	-228,9
DışTicaretHacmi (Milyon \$)	72,7	87,6	116,6	160,7	190,3	225,1	277,3	334	243,1	299,4	375,7	389,1
DışTicaretAçığı (Milyon \$)	3.760	-626	-7.554	-14.198	-21.449	-31.836	-37.781	-40.438	-12.168	-45.447	-75.092	-46.935
İhracat / İthalat (%)	75,7	69,9	68,1	64,8	62,9	61,3	63,1	65,4	72,5	61,4	56	64,5
İhracat / GSYH	16	15,5	15,5	16,1	15,3	16,2	16,5	17,8	16,6	15,6	17,4	19,5
İthalat / GSYH	21,1	21,1	22,7	24,8	24,3	26,5	26,2	27,2	22,9	25,4	31,1	30,2

Kaynak: TCMB, Ekonomi Bakanlığı, MÜSİAD

* TCMB tanımlı

** Geçici rakamlar; GSYH oranları MÜSİAD hesaplamalarıdır.

Türkiye 2012 yılında ara mal ve yatırım mallarında net ithalatçı olmaya devam ederken, ihracatın yüzde 54'ünü ve ithalatın ise yüzde 74'ünü ara mallar oluşturmuştur (Tablo 5.3). Enerji ithalatı 2011 yılında 54,1 milyar olurken bu rakam 2012 yılında 60,1 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Buna karşılık enerji dışı açığın 58,4 milyar dolardan 31,6 milyar dolara gerilediği görülmektedir. 2012 yılında tüketim mallarının ihracat ve ithalattaki oranları sırasıyla yüzde 36 ve yüzde 11 olurken, 2012 yılında yatırım mallarının ithal mallar içindeki payının yüzde 14'e, ihraç mallarda ise yüzde 9'a gerilediği görülmektedir.

Tablo 5.3. Geniş Ekonomik Gruplara Göre Dış Ticaret: 2001-2012

	İHRACAT (Milyon Dolar)					İTHALAT (Milyon Dolar)				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
YATIRIM MALLARI	16.725	11.117	11.771	14.192	13.740	28.021	21.463	28.818	37.271	33.924
Yatırım (Sermaye) Malları	6.884	5.818	6.414	7.745	8.132	23.256	18.384	23.250	29.605	28.124
Sanayi taşımacılık araç ve gereçleri	9.842	5.299	5.357	6.447	5.608	4.765	3.078	5.569	7.665	5.800
ARA MALLARI	67.734	49.734	56.381	67.942	82.692	151.747	99.510	131.445	173.140	174.930
İşlem görmemiş hammaddeler	3.206	2.637	3.663	4.031	4.205	3.154	7.985	12.259	16.160	15.344
İşlem görmüş hammaddeler	47.184	35.164	38.416	45.718	59.171	1.742	43.492	58.733	75.482	73.613
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	82	102	107	132	237	13.692	17.773	1.176	1.304	1.162
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	3.713	2.923	3.447	4.432	4.509	65.680	8.292	9.064	10.861	10.949
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	6.943	4.951	6.336	7.988	8.168	32.259	7.841	10.581	12.334	11.129
Gıda işlenmemiş hammaddeler	138	255	447	209	289	14.511	2.074	2.794	4.379	3.703
Gıda işlenmiş hammaddeler	1.324	1.143	1.165	1.832	1.832	9.445	1.206	1.113	1.794	2.137
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	5.144	2.558	2.800	3.601	4.282	11.264	10.848	12.223	16.434	17.423
TÜKETİM MALLARI	47.077	40.733	45.321	52.219	55.588	21.489	19.290	24.735	29.692	26.700
Binek otomobilleri	7.474	6.086	6.210	6.485	6.069	753	4.265	6.820	8.475	7.248
Dayanıklı tüketim malları	8.948	7.857	8.916	10.465	12.470	1.121	2.619	3.499	4.337	4.353
Yarı dayanıklı tüketim malları	12.519	10.654	11.794	13.069	13.445	1.306	4.090	5.303	6.453	5.893
Dayansız tüketim malları	7.135	6.356	7.155	7.878	8.412	4.552	4.949	5.531	5.895	5.177
Gıda işlenmemiş tüketim malları	4.226	4.389	4.971	5.512	5.392	117	596	676	814	808
Gıda işlenmiş tüketim malları	4.210	3.880	4.511	5.893	6.490	3.531	1.003	1.366	1.816	1.387
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	2.253	1.234	1.513	2.616	3.026	4.808	1.191	1.343	1.662	1.675
Sanayii ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	312	276	252	301	284	5.301	577	197	240	157
Diğerleri	491	559	411	555	516	707	666	546	739	990
TOPLAM	132.027	102.143	113.883	134.907	152.537	201.964	140.928	185.544	240.842	236.544

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 5.4. Altın ve Enerji İthalatı / İhracatı

	Yıllık (Milyar Dolar)	
	2011	2012
İhracat*	134,9	152,6
Enerji İhracatı	6,5	7,7
Altın İhracatı	1,5	13,3
İthalat	240,8	236,5
Enerji İthalatı	54,1	60,1
Altın İthalatı	6,1	7,6
Dış Ticaret Hacmi	375,7	389,1
Dış Ticaret Dengesi	-105,9	-84
Enerji Dışı Denge	-58,4	-31,6
İthalat / İhracat (%)	56	64,5

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

*Ekonomi Bakanlığı tanımlı

2012 yılı ihracatına sektörler düzeyinde bakıldığında ilk iki sıra 2011 yılına göre değişim göstermemiş, olup 2012 yılında en çok ihracat yapılan sektör 15,1 milyar dolar ile motorlu kara taşıtları olmuştur. Giyim eşyası ihracatı ise 13,8 milyar dolar ile ikinci sırada yer almıştır. Ancak 2011 yılında ihracat kaleminde 11,2 milyar dolar ile üçüncü sırada yer alan demir ve çelik sektörü yerini altın ihracatına bırakmış olup, 2012 yılında ihracatta en önemli değişim altın ihracatı kaleminde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, 2011 yılında 1,5 milyar dolar olan altın ihracatı 2012 yılında 13,3 milyar dolara yükselerek en çok ihraç edilen ürünler sıralamasında yirmi üçüncü sıradan üçüncülüğe yükselmiştir.

2012 yılında ihracat ve ithalat yapılan ülkeler dağılımı da değişmiş bulunmaktadır. En büyük dış ticaret pazarı olan Euro Bölgesi'nin küresel krizin de etkisiyle daralması ihracatçıları yeni pazarlara yöneltmiş, Yakın ve Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracatın genel toplamdaki payı 2012 yılında yüzde 27,8'e yükselirken, Euro Bölgesine yapılan ihracat yüzde 38,8'e gerilemiştir.

5.3. HİZMET VE GELİR DENGESİ

Son on yıllık döneme bakıldığında, hizmet dengesinde düzenli bir yükseliş eğilimi göze çarpmaktadır. Gelir kalemleri ise artan dış sermaye akımlarının birikimli etkisi sebebiyle açık vermektedir. Bunların neticesinde hizmet ve gelir kalemleri, dış ticaret açığının kapanmasına yeterli gelmemekte ve cari dengenin yapısal bir soruna dönüşmesine engel olamamaktadır. 2012 yılınca cari dangedeki ticaret dışı kalemlerde gerçekleşen 5,2 milyar dolarlık iyileşmenin 3,9 milyar doları hizmetler dengesinden, 1,3 milyar doları da gelir kalemlerinden kaynaklanmıştır. Net turizm gelirleri 2001-2005 yılındaki hızlı gelişmeden sonra 2006-2010 arasında nispeten

Tablo 5.5. Fasillara Göre Dış Ticaret: 2009-2012

İTHALAT (Milyon Dolar)		Ocak - Aralık			
No	FASIL ADI	2009	2010	2011	2012
27	Mineral yakıt, yağ ve türevleri	29.905	38.497	54.118	60.117
39	Plastikler ve mamulleri	6.944	9.730	12.579	12.505
72	Demir ve çelik	11.352	16.121	20.424	19.642
84	Kazanlar ve makineler	17.132	21.267	27.111	26.315
85	Elektrikli makina ve cihazlar	12.243	14.642	16.835	16.280
87	Motorlu kara taşıtları	8.976	13.419	17.184	14.514
Ara Toplam		86.552	113.676	148.250	149.373
GENEL İTHALAT		140.963	185.544	240.841	236.544
İHRACAT (Milyon Dolar)		Ocak - Aralık			
No	FASIL ADI	2009	2010	2011	2012
8	Meyve	3.002	3.491	3.909	3.808
27	Mineral yakıt, yağ ve türevleri	3.921	4.469	6.539	7.708
39	Plastikler ve mamulleri	3.094	3.717	4.580	5.015
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	6.926	7.731	8.386	8.428
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	4.295	4.636	5.124	5.436
71	Kıymetli madenler	5.929	3.747	3.739	16.328
72	Demir ve çelik	7.641	8.740	11.225	11.333
73	Demir veya çelikten eşya	4.545	4.850	5.748	6.101
84	Kazanlar ve makineler ve aksesuarlar	8.133	9.413	11.561	12.007
85	Elektrikli makina ve cihazlar ve parçaları	6.631	7.530	8.874	9.380
87	Motorlu kara taşıtları	12.252	13.813	15.803	15.150
Ara Toplam		66.368	72.138	85.489	100.694
GENEL İTHALAT		102.142	113.883	134.906	152.536

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

yatay hale gelmiş olup, 2011-2012 yıllarında tekrar hızlanmış ve 21,6 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. TÜİK'in ortalama turizm harcamalarındaki düzeltmesi bu yıllarda 2 milyar dolarlık bir ek turizm gelirine işaret etmektedir. 2012 yılında 4,7 milyar dolar seviyesine çıkan taşımacılık ve müteahhitlik net gelirleri de eklendiğinde, net hizmet gelirlerinin geçen yıl 24 milyar dolar seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Gelir dengesi, 2012 yılında 2011 yılına göre 1,3 milyar dolarlık iyileşme kaydederek 6,5 milyar dolar seviyesine gerilerken, bunda faiz gelirlerindeki artış ile doğrudan yatırım net gelirlerindeki iyileşme önemli rol oynamıştır.

Tablo 5.6. Hizmetler Dengesindeki Gelişmeler: 2001-2012

(Milyon Dolar)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HİZMETLER DENGESİ	9.136	7.885	10.472	13.030	16.016	13.985	13.954	18.817	18.581	16.658	20.130	24.007
Taşımacılık	833	861	-523	-1.064	-25	348	-420	177	1.815	1.308	2.279	4.699
Turizm	6.352	6.599	11.051	13.597	16.087	14.468	15.781	19.541	18.405	17.391	20.171	21.559
İnşaat Hizmetleri	654	832	682	724	874	879	759	974	1.090	859	838	1.001
Sigorta Hizmetleri						-604	-885	-703	-554	-541	-468	-384
Finansal Hizmetler	-391	-400	-83	-89	-41	-247	-228	-133	-355	-234	-690	-645
Diğer Ticari Hizmetler	1.695	-68	-26	129	-200	-434	-821	-1.040	-1.286	-1.340	-1.427	-1.521
Resmi Hizmetler	-315	-566	-708	-721	-874	-920	-733	-778	-846	-869	-1.059	-965
Diğer Hizmetler	308	627	79	454	195	495	501	779	312	84	486	263

Kaynak: TCMB

*Geçici veriler

Tablo 5.7. Gelir Dengesindeki Gelişmeler: 2001-2012

(Milyon Dolar)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GELİR DENGESİ	-5.000	-4.554	-5.557	-5.609	-5.839	-6.656	-7.108	-8.366	-8.308	-7.215	-7.841	-6.594
Ücret Ödemeleri					-60	-72	-67	-66	-105	-123	-163	-215
Yatırım Geliri	-5.000	-4.554	-5.557	-5.609	-5.779	-6.584	-7.041	-8.300	-8.203	-7.092	-7.678	-6.379
Doğrudan Yatırımlar	52	-108	-440	-799	-850	-1.053	-2.105	-2.626	-2.747	-2.187	-2.704	-2.096
Portföy Yatırımları	-694	-835	-1.207	-1.195	-924	-662	383	972	267	-491	-899	-629
Diğer Yatırımlar	-4.358	-3.611	-3.910	-3.615	-4.005	-4.869	-5.319	-6.646	-5.723	-4.414	-4.075	-3.654
Faiz Geliri	1.139	784	634	697	1.005	1.453	2.158	2.022	1.685	1.094	1.207	2.054
Faiz Gideri	-5.497	-4.395	-4.544	-4.312	-5.010	-6.322	-7.477	-8.668	-7.408	-5.508	-5.282	-5.708

Kaynak: TCMB

*Geçici veriler

5.4. CARİ AÇIK VE FİNANSMANI

2012 yılında ödemeler dengesinde, cari açıktan daha yüksek miktarda finansman sağlanmış olup uluslararası rezervlerde yüksek bir artış gerçekleşmiş bulunmaktadır. Finansmanın en önemli kalemi artan portföy girişleri olurken, doğrudan yatırım girişleri ve dış kredi kullanımında 2011 yılına göre düşüşler olduğu gözlenmiştir.

Doğrudan yatırım girişleri 2012 yılında 16 milyar dolardan 12,3 milyar dolara gerilerken, yerlilerin dış yatırımları ise 2,3 milyar dolardan 4 milyar dolara yükselmiş ve böylece, net doğrudan yatırım girişleri 13,7 milyar dolardan 8,3 milyar dolara düşmüştür. Portföy kalemleri ise, hem hisse senedi hem de daha yüksek orandaki tahvillere yönelen yüksek oranlı yabancı girişleri sayesinde, net 40,8 milyar dolarlık finansman sağlamış bulunmaktadır.

Yurtdışından alınan krediler 2002-2007 döneminde 826 milyon dolardan 28,5 milyar dolara yükselmiş olup uluslararası kredi piyasalarında yaşanan daralmayla birlikte net kredi kullanımı 2009 yılında 2,9 milyar dolara gerilemiş, ancak 2010 yılında hızla artarak 35,4 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakam 2011 yılında 30,4 milyar dolar, 2012 yılında ise 18,6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Kredilerin alt kalemleri incelendiğinde, merkez bankası ve genel olarak hükümetin net borç ödeyicisi olduğu, şirketler kesiminin dış borç kullanımının önemli oranda düştüğü; buna karşılık bankaların kredi kullanımının 2011 yılına kıyasla hızla arttığı görülmektedir.

Tablo 5.8. Cari Açığın Finansmanı: 2001-2012

(Milyon Dolar)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
CARİ İŞLEMLER HESABI	3.760	-626	-7.515	-14.431	-22.256	-32.194	-38.335	-41.534	-13.470	-46.857	-77.219	-48.867
FINANS HESABI	-14.557	1.172	7.162	17.702	42.685	42.689	49.287	34.730	10.123	59.061	66.698	67.709
Doğrudan Yatırımlar	2.855	939	1.222	2.005	8.967	19.261	19.941	17.211	7.110	7.572	13.698	8.301
Portföy Yatırımları	-4.515	-593	2.465	8.023	13.437	7.415	833	-5.014	227	16.093	21.986	40.773
Krediler	-12.897	826	3.475	7.674	20.281	16.013	28.513	22.766	2.980	35.262	30.423	18.635
Merkez Bankası	696	1.306	469	-233	-803	-1.268	-1.448	-1.789	-899	-549	-1.963	-2.242
Genel Hükümet	-1.977	-669	-2.194	-1.163	-2.165	-754	-34	1.571	1.571	3.551	1.877	-511
Bankalar	-9.411	-1.373	3.194	1.240	10.375	686	347	-798	6.910	40.412	9.234	16.394
Reel Sektör	-2.205	1.562	2.006	7.830	12.874	17.349	29.648	23.648	-4.602	-8.152	21.275	4.994
NET HATA VE NOKSAN	-2.127	-758	4.450	1.071	2.771	130	1.071	4.107	4.181	2.815	11.560	4.022
GENEL DENGE	-12.924	-212	4.097	4.342	23.200	10.625	12.015	-2.758	791	14.968	1.014	22.821
REZERV VARLIKLAR	12.924	212	-4.097	-4.342	-23.200	-10.625	-12.015	2.758	-791	-14.968	-1.014	22.821

Kaynak: TCMB

*Geçici Veriler

Yukarıdaki tabloda, net hata noksan kalemi de göz önüne alındığında, yüksek sermaye girişleri neticesinde uluslararası rezervlerin son bir yıl içinde 22,8 milyar dolar artış gösterdiği görülmektedir.

5.4.1. CARİ AÇIĞIN FİNANSMANINDA YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİ

Yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı Tablo 9'da yer almaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının 2008-2012 döneminde hizmet sektöründeki payı azalma gösterirken, sanayi sektöründeki payı artmış olup, 2012 yılında yabancı sermaye yatırımları sanayi ve hizmet sektöründe yaklaşık olarak yüzde 50'şer paya sahipken, tarım sektöründeki varlığı yok denecek kadar az olmuştur.

2011 yılında sanayi sektörüne yapılan yatırımların yüzde 45'i imalat sanayisine yapılırken, bu oran 2012 yılında yüzde 80 olarak gerçekleşmiştir. Elektrik, gaz, buhar

ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımının sanayi sektöründeki payı 2012 yılında yüzde 54'ten yüzde 16'ya gerilerken, gıda imalat sanayisinin payı yüzde 8'den yüzde 39'a yükselmiştir.

Hizmet sektöründe ise 2008-2012 döneminde en çok yatırım yapılan sektör finans sektörü olurken, 2012 yılında hizmet sektöründeki en yüksek yatırım sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 31 paya sahip olan inşaat ve finans sektörlerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 5.9. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı: 2008-2012

(Milyon Dolar)	2008	2009	2010	2011	2012
TARIM SEKTÖRÜ	41	48	80	32	38
SANAYİ SEKTÖRLER	5.186	3.889	2.884	7.965	5.466
Madencilik ve Taşocakçılığı	145	89	135	146	214
İmalat	3.971	1.642	923	3.573	4.329
Gıda, İçecek ve Tütün İmalatı	1.252	221	123	648	2.137
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı	64	89	18	74	11
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	28	61	3	1.255	178
Kimyasal Madde ve Ürünler ile Suni Elyaf İmalatı	199	337	120	348	517
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı	195	238	54	37	39
Ana Metal Sanayii ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	1.250	31	213	292	192
Makina ve Teçhizat İmalatı	226	219	64	76	32
Elektrikli ve Optik Donanım İmalatı	237	59	177	442	163
Ulaşım Araçları İmalatı	71	224	38	93	147
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım	1.055	2.153	1.823	4.244	923
HİZMETLER SEKTÖRÜ	9.520	2.315	3.274	8.058	4.498
İnşaat	337	209	314	301	1.339
Toptan ve Perakende Ticaret	2.088	390	435	709	198
Ulaştırma ve Depolama	96	230	182	223	125
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	6.136	817	1.620	5.882	1.400
Gayrimenkul Faaliyetleri	453	210	241	300	302
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	147	105	112	231	545
TOPLAM	14.747	6.252	6.238	16.055	10.002

Kaynak: TCMB

Altıncı Bölüm

BÜYÜMENİN FİNANSMANI

Türkiye, 2000’li yıllarda makroekonomik alanda gösterdiği başarısıyla pozitif bir tablo çizmiş ve sonuç olarak kendine yüksek-orta gelirli ülkeler sınıfında yer bulmuştur. Göreceli olarak sağlıklı risk profili ile ülkemiz, 2012-2013 döneminde son 20 yıldır ilk defa kredi derecelendirme kuruluşlarından yatırım yapılabilir notu almayı başarmıştır. Ancak bu olumlu tablo, içinde geleceğe yönelik riskler de barındırmaktadır.

Bu iyimser tablo ve Türkiye tarihinde daha önce yaşanmamış uzun soluklu başarı, ekonominin yapısal problemlerini görmeye ve çözüm üretmeye engel olmamalıdır. Geçtiğimiz yılların MÜSİAD Ekonomi Raporlarında da defalarca vurgulandığı gibi Türkiye’nin önünde ‘orta gelir tuzağı’ gibi reel bir tehlike bulunmakta. Son 12 yılda uygulanan ekonomi politikaları Türkiye’nin potansiyeline sahip bir ülke için kolay hedeflere ulaşmayı sağlamış ve bunda başarılı da olmuştur. Ancak önümüzdeki engellerin aşmak ve zor hedefleri hayata geçirmek için büyümenin sürdürülebilmesi şarttır. Bunu başarmak içinse ekonomik yapıda radikal değişimler ve stratejik bir dönüşüm gerekmektedir.

Geçmiş yılların ekonomi raporları ile MÜSİAD, Türkiye ekonomisini bekleyen tehlikelere dikkat çekmiş ve potansiyel çözüm yolları konusunda tavsiyelerde bulunmuştu. Bu yıl ise bu problemlerin en önemlilerinden olan finansman sorununu daha yakından irdeleyip potansiyel çözüm önerilerinde bulunacağız.

Ülkemiz tasarruf yetersizliği nedeniyle finansman konusunda dışa bağımlılığını sürdürmektedir. Son yıllarda büyümede gösterdiği başarısında, Avrupa ve ABD Merkez Bankalarının parasal genişleme politikaları sonucu oluşan finansman kay-

naklarının bolluğu önemli bir rol oynamıştır. Maalesef, bu uluslararası durumun pozitif etkisinin yanında, ülke ekonomisi dış kaynaklı risklere maruz kalmaktadır. Ülkemizin ekonomik kaderi, dış konjunktürde kendi kontrolü dışında gelişen şartlara bırakılmayacak kadar önemlidir. Oluşan fırsatları iyi değerlendirerek, bu kaynakları, biriken dış borcu ödeyebilecek yatırımlara yönlendirmeli ve riskleri kontrol altında tutmalıyız.

Ülkemizdeki bu sermaye eksikliğini gidermenin en kısa yolu dış kaynaklara yönelmektir. Neyse ki son yıllardaki istikrar ve oluşan güven ortamı, dış kaynaklı sermayeyi hem kamu hem de özel sektör için tarihin en düşük maliyetleri ile bulmayı kolaylaştırmıştır. Halihazırda bu yol ile bulunan finansman kaynakları ülkemiz için hem bir şans hem de tehlike arz etmektedir. Ucuz finansman kaynakları doğru yatırımlara aktarılmazsa uzun vadede biriken borçların geri ödenememesi riski vardır. Ne yazık ki ülkemizin ekonomik tablosu, bulunan kaynakların akıllı yatırımlardan ziyade tüketime yönlendirildiğini göstermektedir. Bu bölümde kaynakların doğru kullanımına değineceğiz.

Sermaye sorununu çözenin uzun vadedeki en doğru yolu kendi öz finansman kaynaklarını oluşturma ve dış kaynaklara bağımlılığı azaltmadan geçer. Bu çözüme ulaşmak için halihazırda çok düşük olan iç tasarruf miktarlarının artırılması ve cari açığın kontrol altına alınması gereklidir. Tasarrufların artırımı da son yıllarda yapılan kanuni değişikliklerle teşvik edilmekte, ve bu sorunun çözümünde etkili adımlar atılmaktadır. Bu raporda, atılan adımların güçlendirilmesi için tavsiyelerde bulunacağız. Fakat bunun da ötesinde, kaynağına bakmaksızın bulunan sermayenin doğru kullanımına değineceğiz. Merkez Bankası ve ekonomi yönetiminin de vurguladığı üzere, oluşan kaynaklar tüketimden ziyade doğru yatırımlara yönlendirilirse, orta ve uzun vadede ülke ekonomisi daha sağlıklı bir yapıya kavuşacaktır.

Bu rapor ile MÜSİAD, finansman kaynağı oluşturulması önerileri ile özellikle ekonominin lokomotifi işletmelerimizin ve geleceği şekillendirecek girişim faaliyetlerinin, oluşan finansal kaynaklara ulaşımındaki problemlerine değinecek ve çözüm önerileri sunacaktır.

6.1. İÇ ve DIŞ FİNANSMAN KAYNAKLARI

6.1.1. GÜVEN EKONOMİSİ VE FİNANSMAN MALİYETLERİ

Ülkemiz son yıllarda tarihinin hiçbir döneminde göstermediği siyasal ve ekonomik bir istikrar göstermiştir. Siyasal ve ekonomik bunalımlarla geçirilen 1990'lar ve en son 2001 krizinden beri ülkemiz, dış kaynaklı bir krizle bölünen kısa bir dönem haricinde, sürekli bir büyüme göstermiştir. Geniş tabanlı destek bulan güçlü bir

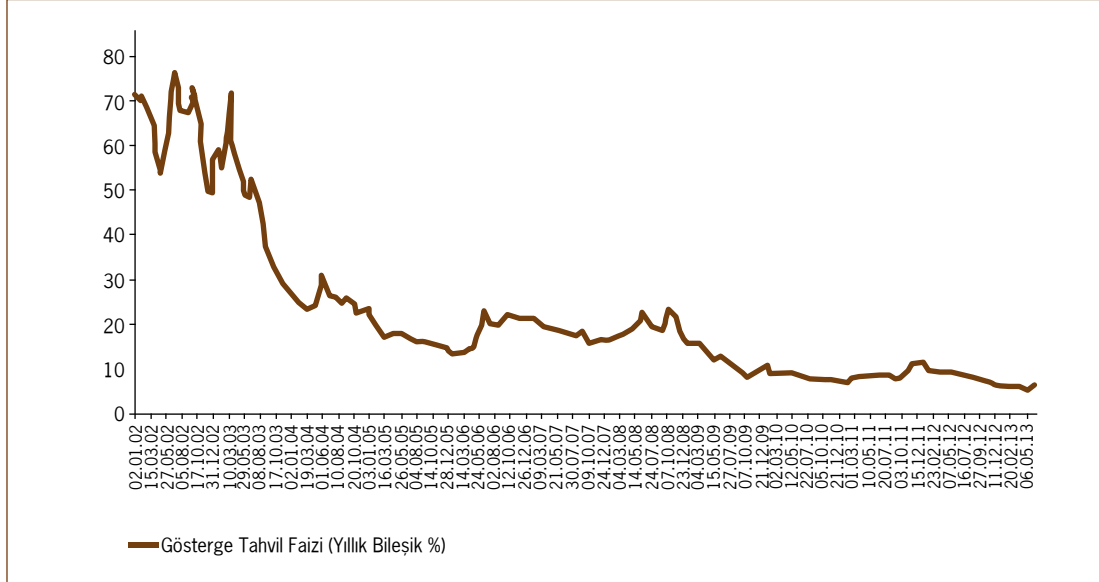
siyasal yapı ülkeyi on yılı aşkın süredir istikrarla yönetmektedir. Kamu maliyesi kriz sonrası uygulanan disiplinle kontrol altına alınmıştır. Bütün bu olumlu gelişmelerin doğal sonucu olarak hem kamu hem de özel sektörün finansman maliyetleri yüzde 70'leri aşan astronomik oranlardan tarihinin en düşük seviyelerine gerilemiştir. Son bir yıl içinde bu güven ortamı, ülke notumuzun derecelendirme kuruluşlarınca yatırım yapılabilir seviyeye çıkarılmasıyla belgelenmiştir. Aşağıdaki gösterge tahvil faizleri grafiği bu dramatik değişimi gözler önüne sermiştir. Bu raporun yayına hazırlanıldığı günlerde, Türkiye son yılların en ciddi siyasi protestolarıyla sarsılmış olsa da faiz gibi finansal göstergelerin buna tepkisi sınırlı olmuş, ülkemizin ekonomisi güvenli oluşunu bir kez daha teyit etmiştir.

Bu güven ortamının getirisi, yatırım yapmak isteyen yabancı sermaye sahiplerinin artması ve bu sermayenin düşük maliyetidir. Bu avantajlardan istifade etmek isteyen, özellikle özel sektör, yurtdışından düşük maliyetlerle bulduğu kredilerle kendini finanse etmeyi tercih etmiştir. Bunun sonucu olarak özel sektörün dış borcu 2002-2012 döneminde yüzde 425 oranında artış göstermiştir. Bu sermaye akışı, öz-sermaye birikimi az olan ülkemizin büyümesini finanse eden en önemli kaynaktır.

Bu kredi büyümesinin, özellikle banka sendikasyonu ile giren önemli bir kısmının, daha çok tüketimi finanse etmek için bireysel kredi olarak kullanıldığı istatistiki raporlarda ve popüler medyada çokça zikredilen bir gerçektir. Kredi akışının bu şekilde kullanılması maalesef ileride bu borçların geri ödenmesini zorlaştıracaktır. Doğrusu bu ucuz maliyetli kredi fırsatının verimliliği ve üretimi artırarak gelecekte biriken borçları ödeyebilecek katma değeri oluşturacak ekonominin altyapısına harcanmasıdır.

İkinci bir risk unsuru ise ekonomimizin dış kaynaklı finansal hareketlere karşı korunmasız oluşudur. Her ne kadar milli ekonomimiz ve kamu maliyemiz güven verse de dış kaynaklı finansmanın elimizde olmayan sebeplerle azalması veya yön değiştirmesi büyümemizde ve dolayısıyla ekonominin genelinde istenmeyen dalgalanmalara neden olacaktır. Bu durum 2008 sonrasında global krizde yaşanmıştır. Aslında 2010-2011 yıllarındaki rekor büyümeler de Avrupa ve ABD Merkez Bankalarının parasal genişleme politikalarına bağlanabilir. Nitekim yakın zamanda bu politikaların sona ereceğinin işaretini veren açıklamalar faiz oranları ve hisse senedi fiyatlarında oynaklığa neden olmaktadır. Ekonomimizdeki bu dış kaynaklı riskler, büyüme için dış finansman kaynaklarına olan bağılılığımızdan kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu ucuz finansman kaynağını varken akıllıca kullanmak gerekiyorsa da, uzun vadede kendi öz sermayemizi oluşturacak tasarrufları oluşturmamız elzemdir.

Şekil 6.1. Gösterge Tahvil Faizi 2002-2013

Kaynak: www.makronomi.com

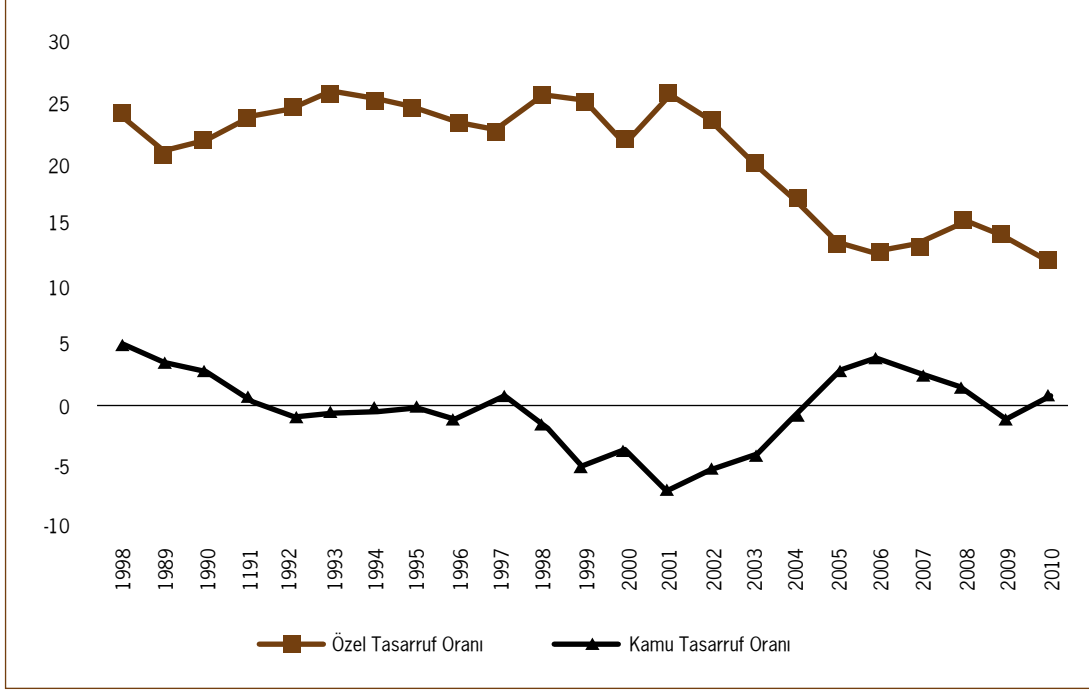
6.1.2. GÜVEN EKONOMİSİN YAN ETKİLERİ: YETERSİZ TASARRUF ORANLARI

Yukarıda bahsedildiği üzere ülkemiz uzun süreli bir güven ortamı ve buna bağlı düşen faiz oranları ile son yıllarda finansman manasında büyük avantaj elde etmiştir. Bu güven ve düşen faizlerin yan etkisi ise maalesef düşen tasarruf oranlarıdır. Aşağıdaki grafikte resmedilen özel sektör tasarruflarındaki bu düşüş, tüketicilerin ülke ekonomisine duyduğu güven ve yatırım araçlarının faizlere bağlı olarak düşen getirilerinin tasarrufları caydırması ile açıklanmaktadır. Özel tasarruftaki azalmayı kamu sektörü tasarruflarındaki artış dahi karşılayamamıştır. Öyle ki krizlerle boğuşulan 1991-2001 döneminde ortalama yüzde 24 olan özel tasarruf oranları, 2005-2010 döneminde yüzde 13,4'e kadar gerilemiştir.

Maalesef Türkiye'nin tasarruf oranları sürdürülebilir büyümeyi başarabilen ülkelerin tasarruf oranlarından oldukça geridedir. Aşağıda yükselişte olan ülkelerde, geçiş dönemi ülkelerinde ve Çin'deki tasarruf davranışları özetlenmiştir. Yükselişte olan ülkeler 1980-2008 döneminde yüksek ve sürdürülebilir büyüme oranlarını yakalamış gelişmekte olan ülkeleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Maalesef ülkemizin mevcut tasarruf oranlarıyla son yıllarda yakaladığı büyümeyi devam ettirmesi mümkün değildir.

Bu özel tasarruf oranları iki bileşenden oluşmaktadır: hanehalkı ve şirketler. TÜİK tarafından yapılan hanehalkı bütçe anketlerine göre hanehalkı tasarrufları 2003 ve 2008 yıllarında belirgin bir düşüş göstermiş ve tasarruflardaki genel düşüş trendini takip etmiştir. Özel tasarrufların önemli bir kısmını oluşturan şirket tasarrufları ise,

Şekil 6.2. Türkiye’de Özel ve Kamu Tasarrufu, 1988 - 2001

Kaynak: Dünya Bankası Türkiye Ülke Ekonomik Raporu

aşağıdaki grafikte görüleceği üzere, ülkemiz açısından gelişmekte olan ülkeler arasında göreceli olarak düşük kalan bir ölçektir. Bu veriler ışığında ülkemizde tasarruf oranlarının dünya standartlarına göre düşük olduğunu söyleyebiliriz.

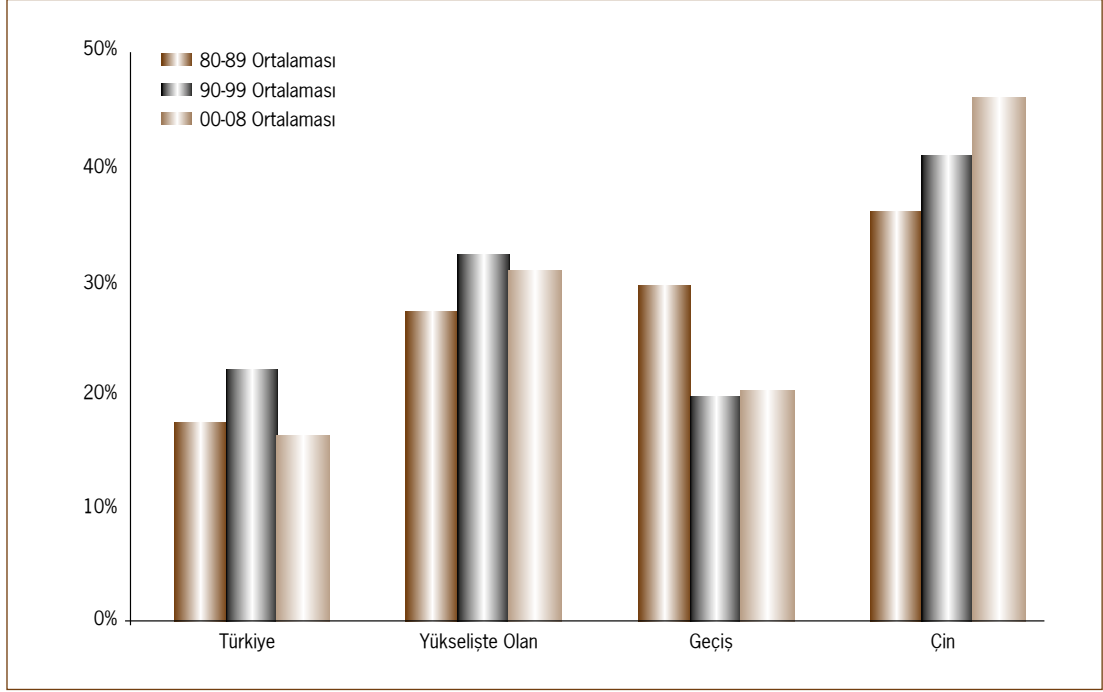
Ülkemizin düşük tasarrufla dış finansmana bağımlı kalması, cari açık problemini tetiklemektedir. Bu da büyümenin sürdürülebilirliğini riske atmakta, ekonomimizi dış risklere maruz bırakmaktadır.

6.2. SINIRLI FİNANSMAN KAYNAKLARININ KULLANIMI

Sermaye birikiminin sınırlı olmasının yanında bu kaynaklara erişimde de ülkemizde problemler yaşanmaktadır. Bu başlık altında finansmana erişim konusunda önemli olduğunu düşündüğümüz bazı problemleri irdeleyeceğiz. Sınırlı finansal kaynakların sürdürülebilir bir büyümeyi finanse edebilmesi için yatırımı hak eden kuruluş ve fikirlere yönlendirilmesi gerektiği inancını taşıyoruz. Bu bağlamda, bu kısmın ana teması, kaynak akışını yönlendiren finansal sistemin daha verimli çalışmasını engelleyen problemler olacaktır.

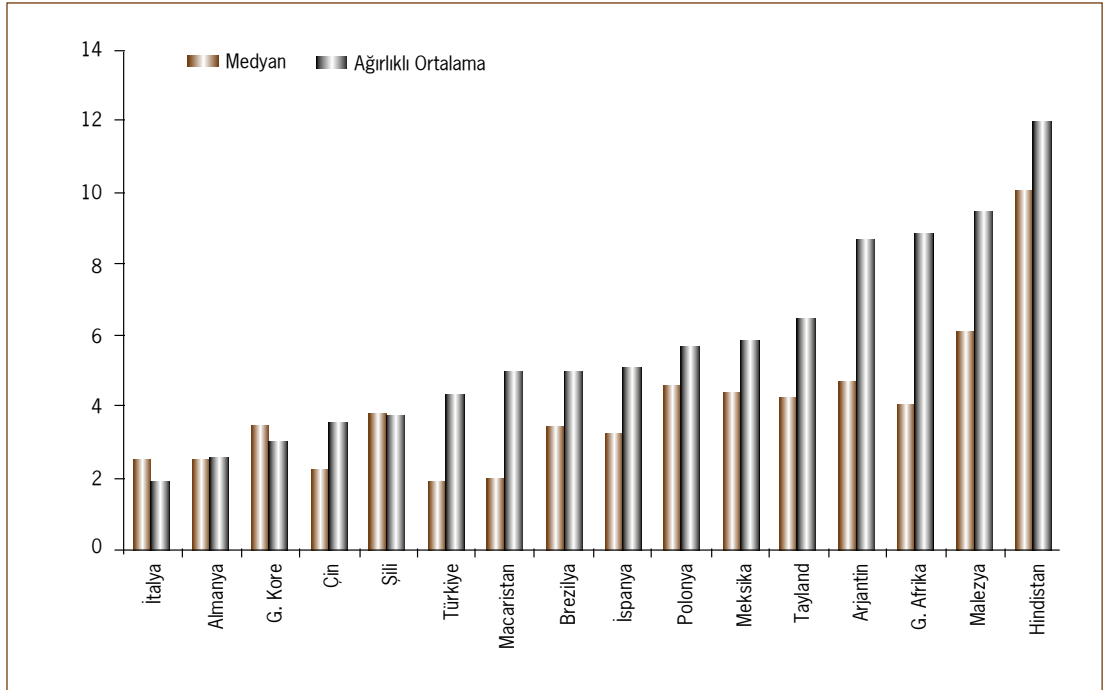

Şekil 6.3. Geçiş Dönemi, Yükselişte Olan Ülkelere Göre Tasarruf Oranları

Kaynak: Dünya Bankası Türkiye Ülke Ekonomik Raporu

Şekil 6.4. Seçilen Ülkelerde Şirketlerin Ortalama ve Meydan Tasarruf Oranları (2003 - 2009)

Kaynak: Worldscope Veritabanı, Dünya Bankası Türkiye Ülke Ekonomik Raporu

6.2.1. İŞLETMELER VE FİNANSMANA ERİŞİM

Yukarıda tasarruflar bahsinde geçtiği gibi şirketlerimiz tasarruflarda dünyadaki rakiplerinin gerisinde kalmaktadır. Bu geri kalış, sermaye birikimini ve özkaynak oluşturmayı da yetersiz bırakmaktadır. Şirketler yatırımlarını finanse edip büyüme-yi sürdürebilmeleri için dış kaynaklara başvurmak zorunda kalırlar. Bu kaynaklar halka açılarak öz sermayeyi artırmak veya borç almak yoluyla olabilir. Halka arz konusunda hukuki altyapının sağlamlaştırılması ve teşvikler yönünde olumlu adımlar atılmıştır. Fakat ülkemizdeki şirketlerin kurumsal yönetimi ve kültürel yapısı halka arza direnç göstermektedir. Kısa vadede değiştirilemeyecek olan bu faktörler, borç almayı ulaşımı en kolay finansman aracı olarak sunmaktadır.

Ülkemizde 2010 yılına kadar hem ekonomik hem de hukuki altyapı şirketlerin doğrudan tahvil satarak piyasadan borçlanmasına imkân vermiyordu. Son üç yılda, bazı büyük şirketlerin öncülüğünde bu zincirler kırılmış ve özel şirket tahvilleri ulusal ve uluslararası piyasalarda alınıp satılır olmuştur. Fakat hem şirketlerin kurumsal yapısındaki noksanlıklar, hem de bu yeni ürünler hakkında bilgi yetersizliği, tahvilleri de sadece bazı büyük ölçekli şirketlerin ilgi alanına kısıtlamıştır.

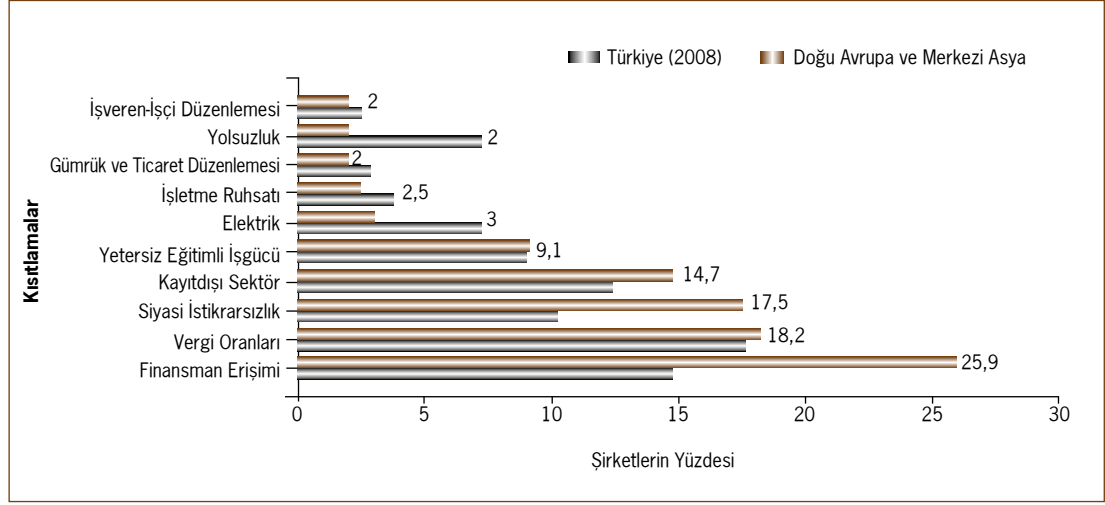
İşletmelerin finansman alanındaki en büyük yardımcıları ticari bankalar ve sağladıkları krediler olmuştur. Fakat az sonra değineceğimiz üzere bu kaynaklara ulaşım-da da yeterli verimlilik sağlanamamaktadır.

Finansmana erişim problemlerine literatürde “finansman açığı” (*financing gap*) adı verilmektedir. Finansman açığı, finansal kaynaklara erişimi olduğu takdirde bunu verimli olarak kullanabilecek kurum ve projelerin, fon yetersizliği ve/veya finansal sistemin yapısal sorunları nedeniyle finansman sağlanamaması durumunu ifade etmektedir. Bu durumun varlığı piyasaların etkin ve verimli çalışmasını engellemekte ve ekonominin potansiyelinin altında yatırım ve büyüme göstermesine neden olmaktadır.

Finansman açığı problemi ülkemize özgü ve yeni bir problem değildir. İşletmeler dünya genelinde gelişmekte olan ülkelerde finansman açığı problemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yalnız problemin ülkemizde kendi sınıfındaki diğer ülkelere göre daha vahim olduğunu söyleyebiliriz. Dünya Bankası tarafından yapılan ve aşağıdaki grafikte sonuçları özetlenen bir ankete göre ülkemizdeki şirketlerin yüzde 25,9’u finansman erişimini en önemli kısıtlama olarak görmektedir. Brezilya ve Meksika gibi bizimle aynı gelişmişlik düzeyindeki diğer ülkelerde bu oranlar Türkiye’nin yarısı kadardır. Kendi coğrafi bölgemizdeki ülkelerde de şirketler finansmana erişim problemini yüzde 15 ile vergi oranlarından sonra listelemiştir.

Problemin varlığı ve boyutu hakkında genel bir tablo oluşturmuş olsak da sebepleri birçok unsurdan kaynaklanıyor olabilir. Genellikle bizim ülkemiz gibi gelişmekte

Şekil 6.5. Firmaların Karşılaştığı En Önemli 10 Kısıtlama

Kaynak: The World Bank Enterprise Surveys, www.enterprisesurveys.org

olan ülkelerde finansman açıkları finans sistemindeki yapısal zayıflıklara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye gibi ülkelerde bankacılık sistemi, daha kârlı ve az riskli gördükleri kamu destekli projelere ve tüketicilere yöneldiği için işletmeler kredi ve finansman erişiminde problem yaşamaktadırlar.

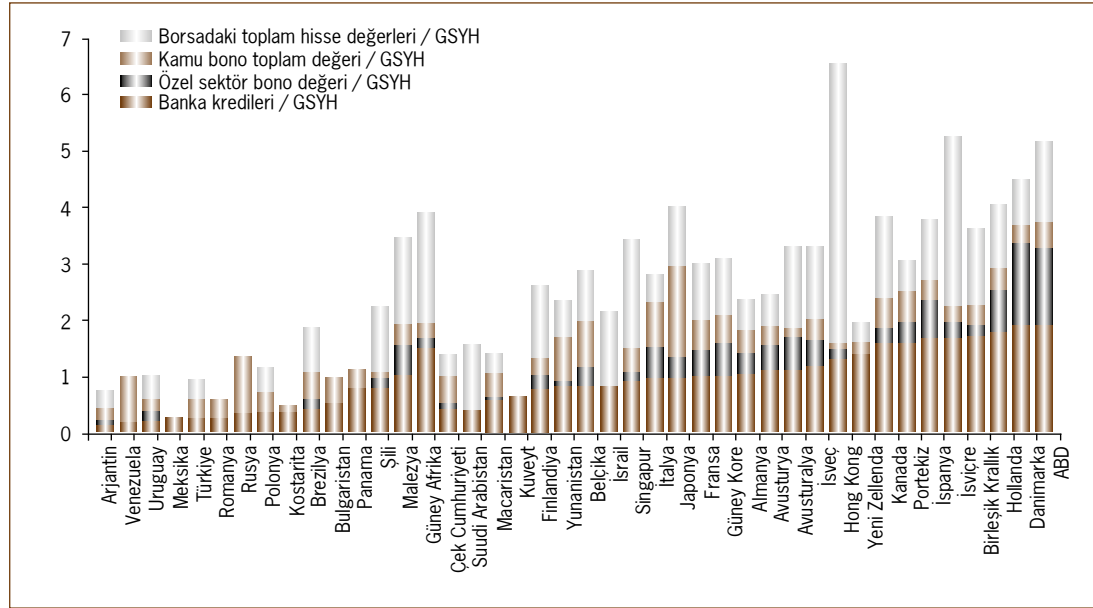
Türkiye’de de küçük ve orta büyüklükteki İşletmelerin özellikle banka kredilerine erişiminde problem yaşamalarının sebepleri, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan bir çalışmada şirketlerin ve finansal sistemin yapısından kaynaklanan sebepler olarak ikiye ayrılmıştır.¹ Bu sebepler, şirketlerin yapısal özelliklerinden kaynaklanan zorluklar olarak şöyle genellenebilir:

- Şirketlerin riskli oluşu bankaları daha güvenli kredilere yönlendirmektedir. Bu risk hem işletmelerin büyüme, gelir vs. gibi ölçülerinin dalgalı oluşundan hem de işletmelerin bu dalgalanmaları savuşturacak özsermayeden yoksun oluşundan kaynaklanmaktadır. Bankalar teminatlı krediler vererek bu risklerini kontrol altına almaktadırlar.
- Şirketlerin kredi değerlendirme maliyetleri bankalar için daha yüksektir. Bunun nedenleri arasında bilgi edinme ve değerlendirme imkânlarının verimsiz oluşu ve ülkemizde mali tablolarının güvenilir olmayışı sayılabilir. Banka ve şirket arasındaki bilgi asimetrisi de büyük bir problem teşkil etmektedir.
- Şirket yöneticileri finansal ürünler ve imkânlar hakkında az bilgi sahibidir. Finansal okur-yazarlık maalesef ülkemizde iş dünyasındaki profesyoneller arasında da düşüktür.

Ülkemiz şirketleri yukarıdaki problemleri dünya genelinde gelişmekte olan ülkelerde kendi ölçeklerindeki şirketlerle paylaşmaktadır. Finansal sistemimizden kaynaklanan zorluklar şirketlerin kredi erişimindeki yetersizliği açıklamada daha etkili olabilir:

- Ülkemizde teminat şartları, sözleşme uygulamaları, iflas kanunları ve uygulamaları, adli süreçler, mülkiyet hakları ve tahsil süreçlerinde çıkan zorluklar çok yaygındır.
- Tasarruf ve finansal kaynak yetersizliği, bankalarca sendikasyon yoluyla bulunan sınırlı kaynaklar için rekabeti kızıştırmaktadır. Ticari şirketler yukarıda sayılan nedenlerle bu rekabette yeterince etkin birer müşteri olamamaktadır.
- Son olarak aşağıdaki grafikten de görüleceği üzere finansal sistemimizin rekabetçilik ve gelişmişlik düzeyinin düşük, hizmet kalitesinin ve denetim mekanizmasının yetersiz olması da kaynakların daha verimli kullanılacağı işletmelere aktarılmasını engellemektedir.

Şekil 6.6. Dünyadaki İşletmelerin Finansman Kaynakları

Kaynak: The World Bank, Financial Structure Dataset, www.go.worldbank.org

Bu yapısal sorunlara çözüm önerileri sunmadan önce ülkemizdeki yatırımların önemli bir kısmını üstlenen kamu sektörüne, kamunun özel işletmelerle iş ilişkilerine ve kamu projelerinin finansmanı konusuna değinmekte fayda var.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de kamunun altyapı yatırımları ve diğer projeleri ülke ekonomisinde önemli bir yer edinmektedir. Bu büyük projeler genelde kamu güvencesi ile finanse edilebilen bir yapı olan Kamu-Özel Sektör Ortaklık-

ları (Public Private Partnerships – PPP) ile proje finansmanına ulaşmaktadır. Fakat bu projelerin ihaleleri bazı şartnamelerle sadece belli ölçekli şirketlere münhasır bırakılmaya çalışılmaktadır. Konsorsiyum halinde girilen ihalelerde, konsorsiyum üyelerinin her birinden iş bitirme şartı istenmesinin yakın zamanda kaldırılması bu haksız uygulamayı düzeltmede olumlu bir adımdır.

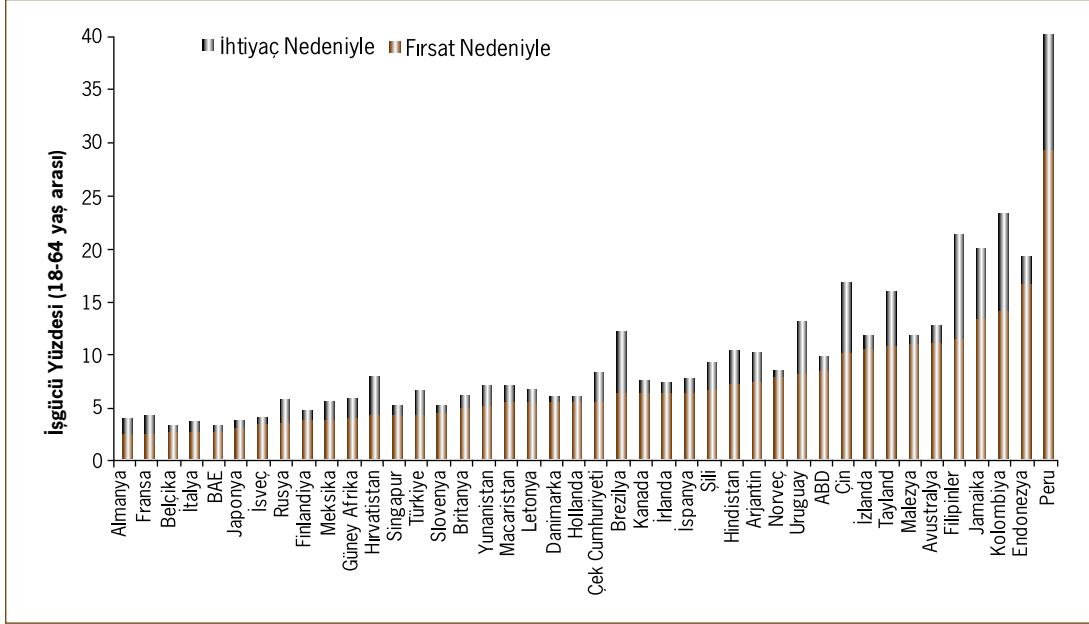
İhalelerin büyük ölçekli ve bazen toplu olarak verilmesi, ihaleleri sadece büyük ölçekli şirketlerin girebileceği boyuta getirmektedir. Bu projelere şartnameler gereği finansman sağlayabilecek özkaynağa veya krediyi alabilecek teminata dahil şirketler sınırlı sayıda olduğu için, kamu, alacağı hizmeti sunabilecek halde olsa da bazı firmaları ihale dışında bırakmaktadır. Bu da ülke ekonomisindeki dengesizliği tetiklemektedir. Bu sistem büyük ölçekli firmaların daha fazla büyümesine, daha küçük ölçekli firmaların kamu projeleri ile iş hacmini büyütme imkânından mahrum kalmasına sebep olmaktadır. Projelerin finanse edilemeyecek büyüklükte olması, maalesef kamuyu birkaç büyük işletmenin insafına bırakıp, kamu kaynaklarının verimsiz kullanılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca sınırlı sayıda firmanın yüklendiği bu büyük altyapı projeleri, kamu için risk unsuru oluşturmaktadır. Bu şirketlerden bir tanesinin bile finansal zorlukla karşılaşması kamunun milyarlarca dolarlık yatırımını aksatabilir.

Kamu ihalelerinin finansal şartlarını takiben, işletmelerin önemli bir kısmını oluşturan yeni girişimlere değinmekte yarar var. Yeni girişimlerin ve özellikle inovatif girişimciliğin ülkemiz geleceği için önemi yadsınamaz. Bu kuruluşların ve finansmanının durumunu özellikle irdelemekte, inovasyonun finansmanında başarılı örnekleri incelemekte fayda görüyoruz.

6.2.2. GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİM FİNANSMANI

Girişimcilik farklı ülkelerde, kültürel birikim ve yapısal nedenlerle, farklı kaynaklardan beslenmektedir. Ülkeler arasındaki farklılıklar girişim faaliyetlerine de yansımaktadır. Örneğin Avrupa'daki bazı gelişmiş ülkelerde inovatif girişimcilik, kökleşmiş büyük şirketler ve araştırma merkezlerince yürütülmekteyken; ABD ve Çin gibi ülkelerde bireylerin çabalarıyla ilerlemektedir. İşgücünün girişim faaliyetlerini özetleyen aşağıdaki tablo da bu kültürel farklılıkları ortaya koymaktadır. Ülkemizde bireysel girişimcilik faaliyetleri de ne kurumsallaşmış Avrupa ülkeleri kadar düşük ne de ABD kadar yüksektir. Bu tablonun bize sunduğu bir bilgi varsa o da Türkiye'nin girişim ruhu yönünden eksiğinin bulunmadığıdır. Kanun yapıcıların girişimi desteklerken göz önünde bulundurmaları gereken şey hangi tür girişim faaliyetinin bizim kültürel yapımıza uygun olacaktır. Biz, ülkemizin kültürel yapısı ve kurumsallaşmadaki eksiklikleri nedeniyle, bireylerin girişim çabalarının yenilikçi şirket ve ürünlerin ortaya çıkmasında daha etkili olacaktır inancındayız. En yenilikçi ürünler ve hızlı büyüyen şirketler de bireylerin çabalarıyla kurulan küçük işletmelerle ortaya çıkmıştır.

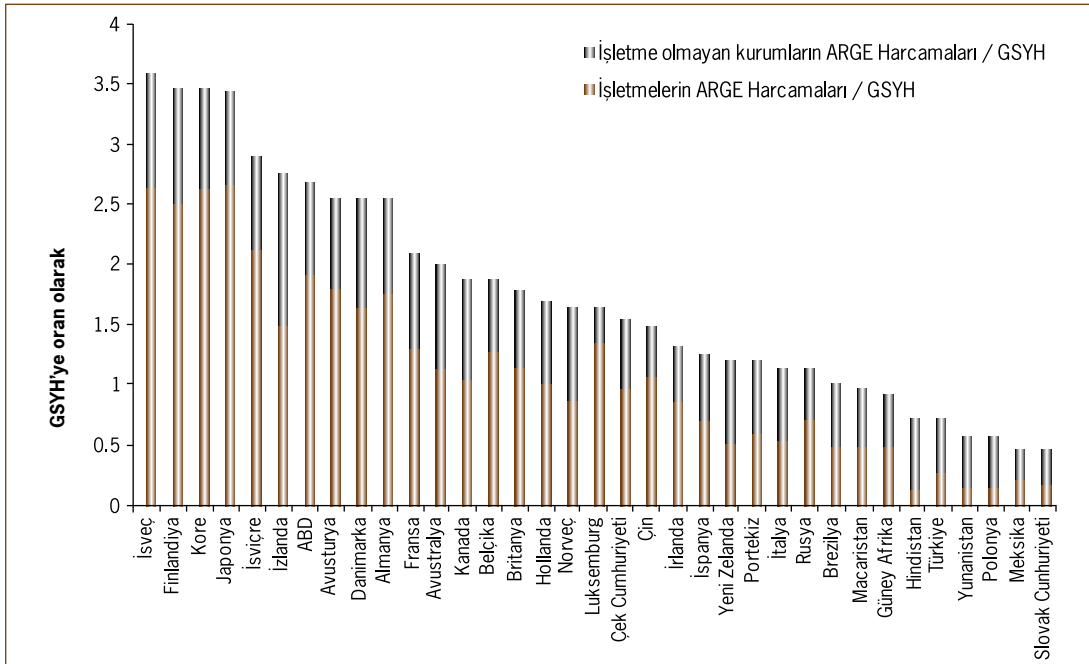
Şekil 6.7. İşgücünün Girişim Faaliyetlerine Katılımı

Kaynak: Global Entrepreneurship Monitor, www.gemconsortium.org

Gelişmiş ülkeler girişimcilik kültüründe her ne kadar farklılaşsa da bu ülkelerin yenilikçiliklerini ve büyümelerini destekleyen ortak bir noktaları bulunmaktadır. O da araştırma ve geliştirmeye ve bunların ticarileştirilmesine kaynak ayırıyor olmalarıdır. Maalesef ülkemiz gayri safi yurtiçi hasılasına oranla araştırma ve geliştirme harcamalarında birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin gerisinde kalmaktadır.

Şekil 6.8. Ar-Ge Harcamaları

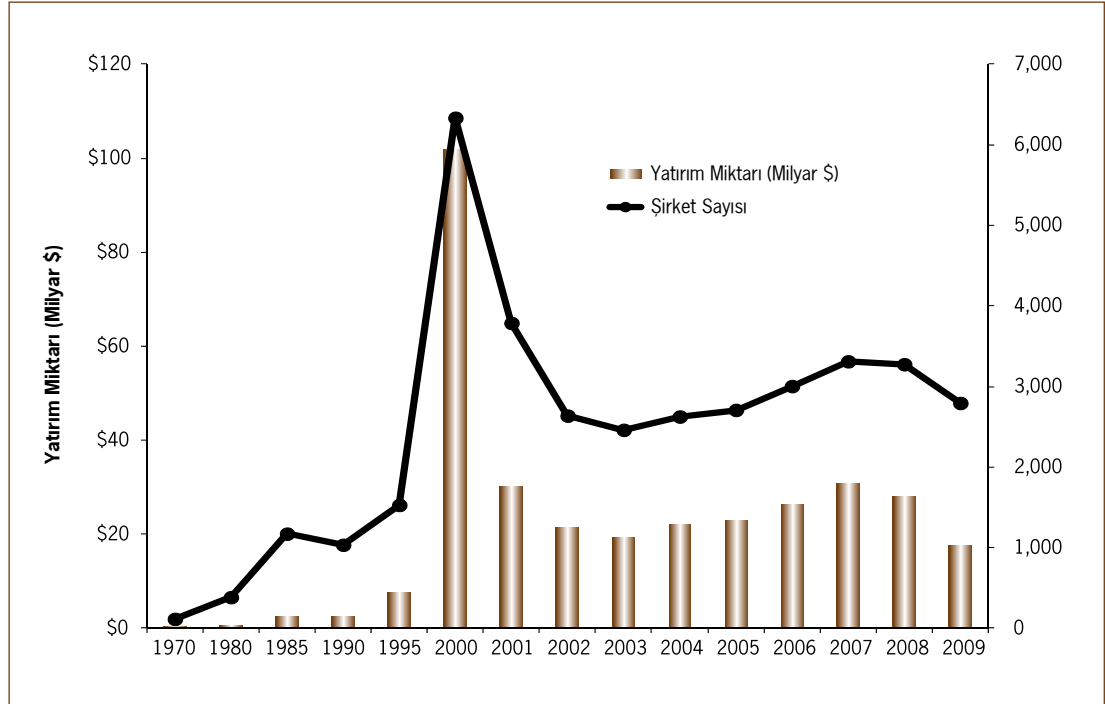
Kaynak: OECD in Figures, 2009, www.oecd.org

Orta ve uzun vadede büyümenin sürdürülebilir olması ve değer oluşturulması için kaynakların araştırma ve geliştirme faaliyetlerine aktarılması elzemdir. Her ne kadar devlet eliyle bu faaliyetler desteklense de özel sektörün de bu yeniliklerin ticarileştirilmesi ve ekonomiyi kazandırılması için seferber olması gerekmektedir.

Yenilikçi girişimlerin gelişimi inovatif fikirlerle bunları finanse edecek kaynakların bir araya gelmesiyle mümkündür. İksinin paralel gelişimi yeniliklerin ticarileşebilmesi ve ekonominin birer lokomotifi haline gelebilmesi için gereklidir. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yatırım ile teknik alanlarda kaliteli eğitimde atılan adımlar ülkemizin genç insan kaynaklarının yeni fikir geliştirme yetenek ve imkanlarını büyütmektedir. Bu raporun amacı, ekonomik büyümeyi getirecek diğer elementin, finansman kaynaklarının, varlığını ve gelişimini irdelemektir.

Girişim faaliyetleri için çeşitli finansman kaynakları arasında; kişisel kaynaklar, melek yatırımcılar (*angel investors*), girişim sermayesi (*venture capital*) ve devlet destekli programlar en önemli yeri tutmaktadır. KOSGEB, kalkınma ajansları, TÜBİTAK vs. gibi kurumlar aracılığıyla yapılan devlet destek programları, ülkemizdeki inovatif girişim faaliyetlerini başlatmada çok önemli bir rol üstlenmektedir. Önceki yıllarda MÜSİAD ekonomi raporları ve çeşitli araştırma yayınları bu konunun önemini vurgulamıştır. Fakat, yeniliklerin ekonomik büyümeye en verimli katkıları

Şekil 6.9. ABD'de Girişim Sermayesi Yatırımları

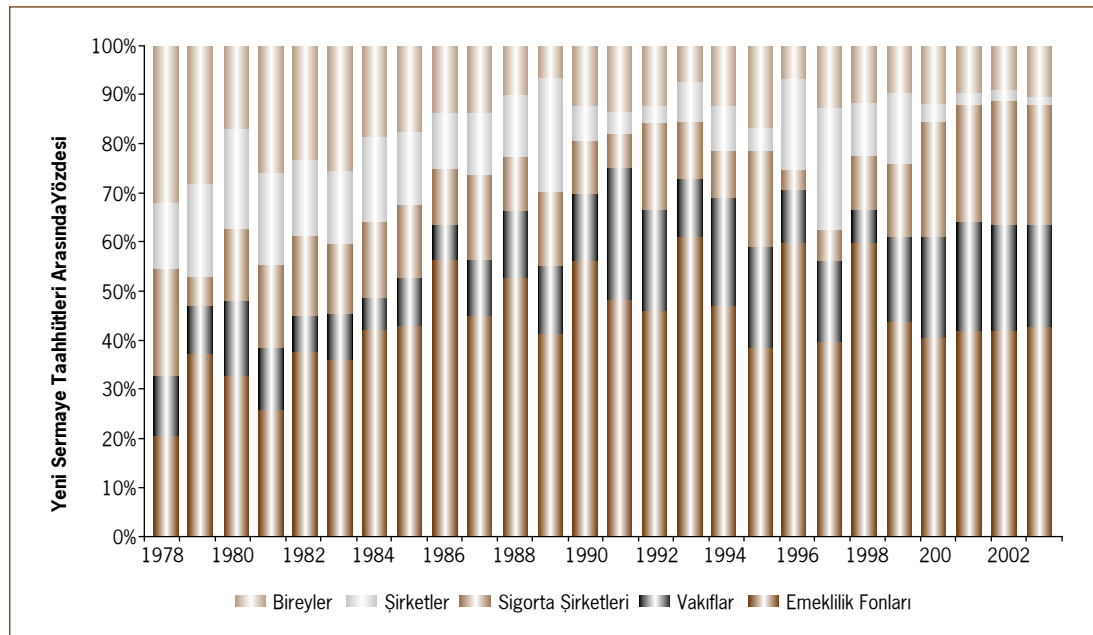
Kaynak: National Venture Capital Association, 2009, www.pwcmoneytree.com

ancak özel sektörün faaliyetleri ile mümkündür. Bu bağlamda özel sektörün kurumsal bir şekilde yeni girişimleri finanse etmesini sağlayan girişim sermayesi ve son zamanlarda daha kurumsal bir yapıya kavuşan melek yatırımcı ağları girişimlerin finansmanı için en iyi imkânları sunmaktadır.

Ülkemizde de girişim sermayelerinin kurumsal yapısı GSYO olarak adlandırılan Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları olarak düzenlenmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından düzenlenen ve denetlenen bu kurumlar yatırım ortaklıkları şeklindedir, borsada işlem görür ve SPK'nın pek de esnek olmayan düzenlemelerine tabidir. Her ne kadar bu statüde az sayıda ortaklık kurulmuşsa da aktif olanlarının sayısı birkaç tane ile sınırlıdır.

Girişim sermayesi kurumlarının düzenlenmesi için bu kavramın, yani *venture capital* şirketlerinin en başarılı olduğu ülkeyi, Amerika Birleşik Devletleri örneğini incelemekte fayda vardır. ABD'deki girişim sermayesi şirketleri de 1960 ve 1970'li yıllarda yatırım ortaklıkları şeklinde yapılandırılmıştı. Ne yazık ki sistemin pek de esnek olmayan yapısı bu fonların başarılı olmasını engellemiştir. Katı düzenlemelere tabi tutulan ortaklıklar, fonlarını istedikleri zamanda istedikleri şekilde kullanma özgürlüğüne sahip değildiler. Girişim faaliyetleri doğası gereği bir sisteme bağlı olmadan, fonları gerektiği zaman, gerektiği şekilde kullanmayı gerektirir. Bu tecrübeden sonra sınırlı sorumlu ortaklıklar (*limited liability partnerships*) olarak yapılandırılan girişim sermayesi fonları grafikte de görülen bugünkü başarıya ulaşmışlardır.

Şekil 6.10. Girişim Sermayesi Fonlarının Sermaye Kaynakları

Kaynak: National Venture Capital Association Yılığ, 2005

Girişim sermayesi fonlarının parasal kaynakları da, melek yatırımcıların aksine, genelde bireysel kaynaklar değil daha çok kurumsal yatırımcılardan oluşmaktadır. Ülkemizde şirketler tarafından girişim sermayesi yatırım ortaklıklarına aktarılacak fonlara vergi avantajları getirilmesi bu konuda atılan çok olumlu bir adımdır. Yalnız, başarılı bir girişim yatırım ortamı oluşturmak için yatırım fonlarının sınırlı sorumlu gibi bir esnekliğe kavuşturulması gerekmektedir. Emeklilik fonları ve sigorta şirketleri gibi uzun vadeli kurumsal yatırımcıların finansal kaynaklarını girişim fonlarında değerlendirmeye teşvik edilmesi de parasal kaynakları yeni girişimlere yönlendirecektir.

Ülkemizde esnek şartlar sunan profesyonel girişim sermayesinin olmaması, yurtdışındaki tecrübeli yatırım firmalarını bu açık pazara çekmiştir. Maalesef, yakın zamanda bazı örneklerde, Türk girişimciler tarafında geliştirilen inovatif fikirlerin yabancı firmalarca finanse edilerek yurtdışında şirketleşmesine tanık olduk. Türkiye'deki sermaye sahiplerinin yatırım fırsatlarını değerlendirmede isteksiz oluşu veya kabul edilemez şartlar öne sürmesi, fikirleri değerlemede ve değerlendirmede daha tecrübeli yabancı firmalara fırsatlar doğurmuştur. Yazılım gibi teknoloji alanındaki birçok yeniliğin ülke sınırları dışına kolayca çıkarılıp şirketleşebilmesi, fikirlerin ve sermayenin sınır tanımadan hareket edebildiği bu zamanda, ülke içindeki fırsatları da kaybetmemize yol açacaktır.

Tabii ABD ve İngiltere gibi ülkelerin yeni şirketleri daha kolay çekmesinin sebepleri sadece parasal kaynakların varlığından ibaret değildir. Bu ülkeler, şirketlere, kuruluşu sırasında ve gelişime ulaştığında satış veya halka arz yoluyla harmanlanması için daha geniş imkânlar sunmaktadır. Finansal piyasaların gelişmiş olması girişim sermayesi gibi yatırımcıların harmanlama planlarını kolayca hayata geçirmelerine fırsat vermektedir.

Şirket kurmanın kolaylığının yanı sıra şirket iflas ve kapatma işlemlerinin zahmetsiz oluşu da yeni girişimler ve bunların dış kaynaklar tarafından finansmanı için önemlidir. Hem kredi veren kuruluşlar, hem de hisse alarak ortak olan girişim sermayesi gibi yapılar, gerektiğinde kolay bir yasal prosedürle şirketin iflasını sonuçlandırmayı isterler. Yenilikçi girişimler için iflas kolaylığı ayrı bir önem arz etmektedir, çünkü bu tip şirketlerin büyük bölümü iflas ile son bulmaktadır.

Maalesef ülkemiz finansal yatırımcıların işlerini kolaylaştıracak bu yasal altyapıdan da yoksundur. Dünya Bankası'nın 2009 yılında yaptığı bir ankete göre, Türkiye 181 ülke arasında yeni bir işletme kurma kolaylığında 43, krediye ulaşma kolaylığında 68, işletmeyi kapatma kolaylığında ise 118. sıradadır.² Bu legal yapı ile ülkemizde yıllarca iflas davalarının sürmesi finansal yatırıma zorlaştıran etkenlerden birisidir.

Kanun yapıcıların iş hayatının en doğal faaliyetleri olan şirket kuruluş ve kapatma faaliyetlerini kolaylaştırmak için yasal altyapıyı değiştirmeleri gerekmektedir.

Yukarıdaki analizlere dayanarak işletmelerin ve yenilikçi girişimlerin finansman kaynaklarına ulaşmalarını kolaylaştıracağını düşündüğümüz önerilerde bulunacağız.

6.3. ÖNERİLER

6.3.1. FİNANSMAN KAYNAKLARI OLUŞTURULMASI

Yukarıda belirtildiği gibi ülkemizdeki sermaye yetersizliği ve finansal sistemin aksaklıkları sürdürülebilir bir büyümenin finansmanını zorlaştırmaktadır. Dış kaynaklı kredilerin maliyetlerinin düşük olması hasebiyle bu krediler uygun bir finansman kaynağıdır. Ancak doğru yatırımlara yönlendirerek büyümeyi destekleyecek şekilde kullanılmalıdırlar. Aşağıdaki öneriler, kredi yoluyla bankacılık sistemine giren kaynakların doğru kullanımına dair önerilerde bulunmaktadır. Burada iç tasarrufların artırılması yoluyla sermaye birikiminin sağlanması üzerinde duracağız.

Yukarıdaki analizlerde ülkemizde özel tasarrufun yeterli seviyede olmadığını belirttik. Hanehalkı tasarruf yüzdelerini artırabilmek için uygulanabilecek politikalara bakan tavsiyeler şöyle sıralanabilir:

- Kişilerin finansal okur-yazarlık seviyesini artıran çalışmalar yapılmalıdır. Tasarrufun önemini ve var olan fırsatları bilmeyen bireyler tüketime yönelmekte ve gelirlerinin de ötesinde harcama yapmaktadırlar. Yatırım hizmetleri de sunan bankaların sosyal sorumluluk çerçevesinde böyle bir eğitim sunması beklenebilir ve devlet bankaları buna öncülük edebilir.
- Kadınların eğitime ve işgücüne katılımına özel önem verilmelidir. Bu hizmet hem bireysel boyutta hem de verimliliği artırarak kurumsal boyutta tasarrufa katkıda bulunabilir.
- Yakın zamanda hayata geçirilen Bireysel Emeklilik Sistemi ve bu programın promosyonu, tasarruf alışkanlığının yerleşmesinde önemli bir pazarlama aracıdır. Bu ürüne ek yeni tasarruf araçları de geliştirilebilir. Çocuklar için güven fonu (*trust fund*), eğitim fonu vs. gibi ürünler vergi avantajlarıyla sunulabilir.
- Mali piyasaların gelişimi için hukuki altyapının tam ve tutarlı olması gerekir. Yakın zamanda yenilenen Sermaye Piyasaları Kanunu önemli bir adımdır. Uygulamada problemlerin analiz edilmesi ve gereken düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Çeşitli finansal ürünlere uygulanan vergi oranlarındaki adaletsizlik giderilmelidir.

Şirketlerin tasarruflarının artırılması ise sağlıklı büyümelerine ve kârlılık oranlarına bağlıdır. Ancak bunun başarılabilmesi işletmelerin büyümeyi finanse edecek doğru sermayeye ulaşmasından geçmektedir. Aşağıda finansmana dair yapılan öneriler bu konuda faydalı olacaktır.

- Girişim sermayesi fonlarına kaynak aktaran şirketlere tanınan vergi muafiyeti doğru bir adımdır. Benzer muafiyetler şirket bazlı emeklilik fonları için de uygulanabilir.

Yüksek tasarruflar tek başına sürdürülebilir büyüme için yeter şart değildir. Aynı zamanda verimliliğin başarılması büyüme konusunda itici güç olacaktır.³ Aşağıdaki finansman kaynaklarının doğru kullanımına dair öneriler, bu verimliliği sağlamayı amaçlamaktadır.

6.3.2. FİRMALAR VE PROJE FİNANSMANI

Uzun yıllarca şirketlerin üstlendikleri çeşitli projeler, özellikle altyapı projeleri ve büyümek için yaptıkları yatırımlar, kendi özkaynakları veya teminat karşılığı ticari bankalardan sağlanan kredilerle finanse edilmiştir. Şirketler dış kaynaklı finansman bulduklarında bile kendi özsermayeleri, kullanılan kredilere teminat sağlamıştır. Bu genel anlayış, borç veren kurumların risklerini kontrol altına almalarına yardımcı olmaktadır. Ama öte yandan şirketlerin borçlanma maliyetlerini ve risklerini yükseltmektedir. Şirket finansmanının bir kolu olan halka arz yoluyla sermaye artırımından yukarıda bahsedilmiştir. Yeni Türk Ticaret Kanunu ile güçlendirilen kurumsal yapılar ve yeni Sermaye Piyasası Kanunu ile şirketlerin halka arzına destek olan hukuki altyapılar hazırlanmıştır. Şirket sahip ve yöneticilerinin çeşitli finansman kaynakları hakkında eğitilmesi ve kanunların tanıtılması, işletmeleri orta vadede halka arza teşvik edecektir. Bu kısımdaki önerilerde, işletmelerin yatırımlarının ve projelerin kredi aracılığıyla finansmanı konusunda tavsiyelerde bulunacağız.

Son 20 yıldır bu katı teminat sisteminin dışında yeni bir yaklaşımla, proje finansmanı adı altında parasal kaynaklara erişim kolaylaşmıştır. Geçmişte istenen katı teminat garantileri yerini sermaye piyasalarına kolay ulaşım ve daha esnek şartlara bırakmıştır. Proje finansmanı ile sunulan yeni yapı, şirketlerin sermaye açıklarını kendi bilançolarına ek yük getirmeden kapatmalarını sağlar. Bu yapı genellikle tek bir proje veya varlığı finanse etmek için kullanılır. Finansman sağlayan kurum, varlığı veya projenin gelirlerini teminat olarak kabul eder. Bu yapı halihazırda ülkemizde de büyük altyapı projelerinde ve Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları (PPP) ile finanse edilen projelerde kullanılmaktadır. Bu sınırlı kullanımın özel girişimleri de içerecek şekilde kapsamının genişletilmesini önermekteyiz.

Proje finansmanı kapsamında şirketler kendi bilanço yapılarını bozmadan, varlıklarını teminat göstererek sınırlandırmadan, sadece üstlendikleri projenin liyakatine göre finansman imkânı bulabilmektedirler. Bu avantajların, özel firmaların krediye ulaşmadaki sorunlarının çözümüne, özellikle ağır teminat şartlarını hafifleterek, katkıda bulunacağı kanaatindeyiz. Bunun da ötesinde firmaların büyümeye yönelik yatırımlarını artıracak ve kendi özsermayelerinin el verdiği ölçeğin ötesinde projeler üstlenmelerini sağlayacak bu yapı, finansman açığı problemini hafifletecek ve verimli bir büyümeyi ateşleyecektir.

Ülkemizde halihazırda devlet eliyle krediye ulaşmada zorluk çeken şirketlere teminat veren Kredi Garanti Fonu (KGF), değerlendirmelerini bankalardan pek de farklı olmayan şekilde varlıklar ve özsermaye üzerinden yapmaktadır. Proje finansmanı imkânı bu yapı dahilinde kullanılırsa da devlet tarafından verilen teminat miktarları artırılarak dolaylı bir fayda sağlanmış olabilir.

Proje finansmanı imkânının ülkemizde sunulması ticari bankaların proje değerlendirme ve risk analizi konusunda birikimleri olmasını gerektirir. Maalesef finansal sektörümüzün gelişmişlik seviyesi şu anda bunu başaracak yeterlilikte değildir. Devlet bankaları bu sektöre girişte öncülük yaparak şirket yatırımlarını değerlendirme ve risk analizi konusunda özel bankalara örnek olabilir. Basel III kriterlerine göre ek sermaye yeterlilik gereksinimleri getirecek olan proje finansmanı, eğer riskler doğru değerlendirilirse, kârlılık oranlarıyla diğer yatırımları geride bırakarak risk getiri oranıyla bankalara yeni iş imkânları açacaktır. Bankalarımızın muhafazakâr risk profillerine rağmen kârlılıktan kayıp vermemeleri, bu durumun uzun vadede süreceğini göstermez. Proje değerlendirme, risk yönetimi ve proje finansmanı alanında know-how geliştirecek bankalar, kendilerine yeni iş alanları açıp bilinçli riskler alarak kârlılık oranlarını artırabilirler.

Halihazırda bireysel kredilerin sunduğu kârlılık, bankaları ticari kredi vermede çekingen davranmaya itmektedir. Finansal sektörün rekabet ortamı ve derinliğini artırmaya yönelik çabalar, kredilerin daha riskli ve kârlı olan ticari müşterilere yönelmesini sağlayabilir. Bu bağlamda özellikle ticari ve yatırım bankacılığı alanında tecrübeli uluslararası kuruluşlara yeni bankacılık lisansları sağlanarak sektör daha da genişletilebilir.

Ticari bankalar ve yatırım bankaları daha sofistike hale geldikçe, ileri finansal ürünlerle “mezzanine” tahviller, hibrit borç ürünleri ve varlığa dayalı menkul kıymetler gibi imkânlar sunarak projeleri ve yeni girişimleri finanse etmenin etkili yollarını bulmalıdırlar. Bu ürünler hem arz tarafındaki bankaların; hem de talep tarafındaki işletmelerin, yeni girişimcilerin ve girişim sermayesi şirketlerinin finansal olarak ileri bilgi sahibi olmalarını gerektirmektedir. Türk finansal sisteminin yakın gelecekte büyümesiyle birlikte bankalarımız bu ürünleri ihtiyacı olan firmalara sunarak, riskin daha etkin dağılımını kontrol edeceklerdir.

Yukarıda sayılan tavsiyeler öncelikle bankaların risk değerlendirme ve yapılandırılmış finans ürünleri konusunda gelişimini gerektirmektedir. Böylece bankalar finansal kaynakların akışında pasif bir hizmet sunucusundan çıkıp, risk ve getirileri değerlendirip sermayeyi etkili kullanan aktif bir oyuncu olacaktır. Bankaların böylece sundukları hizmete katma değer katarak kârlılıklarını da artıracaklarını öngörüyoruz.

6.3.3. BANKACILIĞIN TEMİNATA KREDİ VEREN SİSTEMDEN PROJEYE DE KREDİ VEREN SİSTEME GEÇMESİ

Ülkemizin yeterli sermaye birikimi yoktur. Tasarruf oranlarımız da, büyüme hedeflerimiz için yeterli sermayeyi karşılamaktan uzaktır. Bu durumda, 2023 hedeflerimize ulaşabilmek için, işletmelerin büyümelerinin önündeki engeller ortadan kaldırılmalıdır. Yatırım ortamının iyileştirilmesi için ülkemizde önemli ilerlemeler kaydedilmektedir. Burada, öncelikle, yatırımcın arzu ettiği huzur ve güven ortamının sağlanması elzemdir. Son yıllarda elde edilen siyasi ve mali istikrarla bu durum sağlanmıştır ve “çözüm süreci” ile birlikte çok daha iyi bir noktaya ulaşılacağı öngörülmektedir.

Bunu yanı sıra; kamunun ulaşım altyapısı, lojistik vb. alanlarda kat ettiği mesafeler son derece sevindiricidir. Diğer taraftan; yatırımlar, Yeni Teşvik Sistemi ile yer ve sektör bazında oldukça yerinde bir yaklaşımla teşvik edilmektedir. Ancak, ulaşılacak istenen hedefler göz önüne alındığında ilave yatırımlara ve bu yatırımların önemli bir kısmını gerçekleştirecek özel sektörün yeterli finansmana ihtiyaç duyulmaktadır.

Mevcut bankacılık sisteminde; işletmeler, neredeyse krediye ihtiyacı olmadıklarını ispat ettikleri takdirde ve neredeyse sadece teminata dayalı olarak finansmana erişebilmektedir. Ancak, bu uygulama, ülkemizin büyümesinin motor gücünü oluşturan, özellikle küçük ve orta büyüklükteki ve belirli seviyedeki büyük işletmelerin gelişmelerinin önündeki en büyük engellerden birisidir. Burada, az sayıda bazı büyük hacimli projeler bu konuyu istisnası ve pozitif örnek olarak gösterilebilir. Ancak, ekseriyette işletmelerin finansmana erişimi ülkemizdeki temel sorunlardan biri olarak önümüze çıkmaktadır.

Bankacılık sisteminin, diğer ticari işletmeler gibi, piyasa ekonomisi içinde kâr elde etmesi oldukça doğaldır. Diğer taraftan, 2001 krizinde yaşananlar gibi bir olayın tekrarlanması ve bankacılıkta batan büyük miktarların, hiç de hak etmediği halde, netice olarak, toplumun tüm kesimlerine ödetilmesi de doğru değildir. Bankaların da, birer ticari işletme olarak zarar etmeleri istenmez.

Ancak, mevcut uygulamalardaki gibi, birer ticari işletme oldukları halde, neredeyse hiç risk taşımayan bir konum içinde, tamamen teminata dayalı, üstelik de aşırı

teminatlamayla uygulanan bir yapılanmayla topladığı mevduatı üzerine masraf ve kârını koyarak kredi talep edene verme noktasına gelen sistem, piyasa ekonomisi şartlarında büyümeye fren etkisi yapmaktadır.

Bu noktada, bir taraftan özel sektörün bilanço yapılarındaki şeffaflığı, diğer taraftan bankaların da ticari hayatın risklerini, reel sektörün taşıdığı yükleri esas alan yeni sisteme yönelik yapılanmaya gitmesi, gerek işin doğası gerekse büyümenin önünün açılabilmesi için acilen gereklidir.

Sonuç olarak, gelir-gider dengesi ve nakit akışı doğru biçimlendirilmiş, bilançosunu ortaya şeffafça koyan projelerin, makul teminatlar alınarak kaliteli ve hızlı finansman bulabilmeleri bundan sonra ülkemizin önündeki en önemli gündem maddesidir.

6.3.4. FİNANSE EDİLEBİLİR KAMU PROJELERİ

Kamu projelerinin daha küçük ölçeklerde ihale edilmesi, hem projeleri daha kolay finanse edilebilir hale getirebilir, hem de ihaleleri daha geniş bir yelpazedeki işletmelere açarak kamunun riskini azaltıp küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyüebilmesine yardımcı olacaktır. Bazı projeler hem doğası gereği hem de ölçek ekonomisi dolayısıyla bütün halinde ihale edilebilir. Ancak yapılabildiğinde, milyarlarca dolarlık ihalelerin küçük parçalara bölünerek daha küçük ölçekli işletmelerin de ihalelere dahil olabilmesi, kamunun riskini azaltıp, uzun vadede ülkede finansal kaynakların sınırlı sayıda şirkette kümelenmesini engelleyecektir. Hem daha küçük ölçekli projeler hem özkaynak hem de kredi ile daha kolay ve daha az maliyetle finanse edilebilir.

Hem merkezi hükümetçe, hem de yerel yönetimlerce ihaleye çıkarılan altyapı inşası, hizmet alımı vs. projeler, mümkün olduğunca en küçük bileşenlerine ayrılıp ihale edilmelidir. Ayrıca küçük ölçekli ihalelere büyük ölçekli firmaların girmesine izin verilmemesi değerlendirilebilir. Ölçek bazında bu yapılan bir segmentasyon, bütün ölçekteki işletmelerin kamu kaynakları ile kamu hizmeti sunma fırsatından faydalanmasına ve bu kaynaklarla büyümesine katkıda bulunacaktır. Bu da sermayenin en üstte toplanıp adaletsiz bir saha oluşturmasına engel olacaktır. Benzer bir segmentasyon Amerika Birleşik Devletleri'nde başarılı bir şekilde uygulanmaktadır.

6.3.5. YENİ BİR YAPIYLA GİRİŞİM FİNANSMANI

Oturmuş bir şirket yapısı olan işletmenin proje finansmanı ile ticari bankalardan kredi bulması mümkündür. Fakat yeni girişimlerin kredi ile finansmanı çok daha zordur. Bu riskli uğraşların finansmanı ancak uygun bir risk sermayesi ve hisse paylaşımı ile olur. Yukarıda da değinildiği gibi ülkemizdeki girişim sermayesi yatırım

ortaklığı yapısı yeni girişimlerin gerektirdiği esnekliği sağlamamakta ve sonuç olarak finansman ihtiyacı olan fikirleri bile daha esnek yabancı rakiplerine kaptırmaktadır.

Girişim sermayesinin sınırlı sorumlu gibi esnek bir yapı altında şirketleşmesi için kanuni hazırlık yapılmalıdır. Böylece bu ortaklıklar sınırlı ortaklarda sermaye taahhüdü alıp, yatırım fırsatı oluştuğunda sermayeyi toplayarak değerlendirebilir. Borsada işlem gören bir fon, yatırım yapacak imkânı olmasa da kaynakları elinde bulundurmamak zorundadır.

Yeni şirketlerin kuruluşu veya iflas yoluyla kapanışı işlemleri bir süreç mühendisliği çalışmasıyla kolaylaştırılmalı ve kanuni altyapı buna göre güncellenmelidir. Şirket kurmanın ve iflasın verimsiz bir süreci gerektirdiği ülkemizde girişimlerin şirketleşmesi ve dışarıdan finansal ortak bulması zorlaşmaktadır. Amerikan kanunları şirket kurmayı ve iflası kolaylaştıracak yapı ile yabancıların bile fikirlerini ve finansal birikimlerini bir araya getirecekleri bir ortam oluşturmuştur.

Girişim sermayesi yatırımcıları, sermayenin artık parlak fikirler için küresel ölçekte yarıştığına farkına varmalı ve finansal kaynaklarını, onlardan daha tecrübeli uluslararası oyuncularla aynı şartlarda sunabilmelidir. Bu farkındalık aynı zamanda her yatırımın başarılı olamayacağını da içermeli ve risklerini çeşitlendirerek kontrol altına almaları gerektiğini de bilmeliler.

6.3.6. BANKACILIK SİSTEMİNDE PROJE FİNANSMANININ TEŞVİK EDİLMESİ

Mevcut bankacılık sistemindeki, neredeyse tamamen teminata dayalı finansman modelinden, fizibilitesi ve nakit akışı hazırlanmış projelerin de makul teminatlar karşılığında finansman bulabilmeleri düşünüldüğünde, bankacılık tarafı da, ticari hayatın bir gereği olarak makul risklere ortak edilecektir. Ancak, zaten ticari krediler noktasında talep sıkıntısı olmayan bankacılık sisteminin, bu modele yönlendirilebilmesi için piyasa koşulları içinde önerilen sistemin de teşvik edilmesi gerekebilir. Bu noktada, melek yatırımcılara sermaye sağlayan işletmelerdeki uygulamadan yola çıkarak, proje finansmanının pozitif bir ayrımcılıkla teşvik edilmesi mümkündür.

6.3.7. KAMU BANKALARININ, MEVDUAT BANKACILIĞI KADAR YATIRIM BANKACILIĞI FAALİYETLERİNİN DE AĞIRLIK KAZANMASI

Proje finansmanının yaygın ve makul şekilde uygulamasını sağlamak için sistemi diğer unsurlarla teşvik etmenin yanı sıra, piyasa ekonomisi içinde kamu bankalarının uygun rekabet şartlarıyla yönlendirilmesi de mümkündür.

Devletin asıl görevi ticari kâr elde etmek değildir. Son yıllarda, kamu bankaları yönetim kalitesinin artmasına bağlı olarak, klasikleşmiş görev zararı yazma hastalığından kurtulmakla kalmamış, ciddi şekilde kâr eder konuma gelmiştir. Ancak, kamu bankaları için de asıl olan, elbette zarar etmemektir, ancak önceliği kâr etmek ya da özel sektör bankaları ile kâr yarışı yapmak değildir.

Gelir-gider dengesi ve nakit akışı doğru biçimlendirilmiş, bilançosunu ortaya şeffafça koyan projelerin, makul teminatlar alınarak kaliteli ve hızlı finansman bulabilmeleri gibi ülkemiz için çok önemli ancak şu anda neredeyse uygulanmayan bir sistemi hayata geçirebilmek için kamu bankaları –yine doğru şekilde yönetilmek kaydıyla– kâr optimizasyonuna yönelebilir ve bu konuda öncülük yaparak, piyasa yapıcı ve yönlendirici rol oynayabilirler. Devletin de asli görevlerinden birisi budur.

6.3.8. KAMU-ÖZEL SEKTÖR İŞBİRLİKLERİNİN DAHA FAZLA ETKİN KILINMASI

Ülkemizin, orta ve uzun vadeli büyüme hedeflerini yakalayabilmesi için yeterli sermaye birikimi oluşmasına da katkı sağlamak amacıyla, özel sektörün tek başına girmeyeceği alanlardaki büyük yatırımlar ve altyapı projelerinde daha makul proje büyüklükleriyle, kamu–özel sektör işbirliklerinin etkinlikle yapılması ve önündeki mevzuat engellerinin kaldırılarak sürecin hızlandırılması gereklidir.

6.3.9. BÜYÜK ÖLÇEKLİ PROJELERİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİNDE TABANI GENİŞLETMEK

Diğer taraftan, ülkemizin gurur kaynağı olan ve neredeyse çok kısa zaman dilimlerinde peş peşe ilan edilen ve uygulamaya alınan büyük ölçekli projeler, çok büyük dilimler halinde değil, parçalanarak hayata geçirilerek, ülkemizin bu yatırımları yapabileceği güzide şirketlerinin sayısının artması sağlanmalıdır. Bu strateji gerek refahın adil paylaşımı gerekse büyümeyi alta doğru yayarak, belirli bir teknolojik olgunluğa sahip, ancak bu kadar büyük projeler için yeterli kaynağa henüz sahip olamamış işletmelerin de ekonomiden daha fazla pay almalarının yolunu açabilecektir. Bu durumda, söz konusu işletmelerin de finanse edebileceği yapıların yaygınlaştırılmasıyla, büyümenin, özellikle belirli büyüklükteki projelerde belirli sayıda işletme üzerinden değil, daha dengeli şekilde hayata geçirilmesi sağlanacaktır.

Bunun yanı sıra, yine özellikle büyük ölçekli projelerde, daha fazla yatırımcının proje yapma yeteneğini arttırması, buna bağlı olarak uluslararası arenada söz sahibi olmalarının önünün açılması mümkün olabilecektir. Bu tür ihalelere teklif sunan konsorsiyumlarda bir ortağın iş bitirmesinin yeterli görülmesi ve geniş katılımlı konsorsiyumlara imkân tanınması, refahın yaygınlaştırılmasına hizmet edecektir.

Ayrıca, bu strateji büyümenin sınırlı sayıdaki işletmeye bağlı olmasının getirebileceği risklerin azaltılması ve daha az riskle proje ortaya konulması açısından oldukça önemlidir.

6.3.10. ENERJİ YATIRIMLARINDA ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELERİN DE ÖNÜNÜN AÇILMASI

Ülkemizde, 2023'e kadar enerji yatırımlarının yaklaşık 150 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Enerji açığı krizinin yaşanmaması için öngörülen bu yatırım büyüklüğü, özel sektörün bu yatırımlarda daha fazla rol üstlenmesini gereğini doğurmaktadır. Ancak, bu yatırımlarda orta büyüklükteki işletmeler büyük ölçek engeli ile karşılaşmaktadır.

Örneğin, yakın döneme kadar özellikle enerji dağıtım ve üretim tesisleri özelleştirmelerinde hakim olan anlayışa bağlı olarak, küçük güçteki santraller teker teker satışa çıkartılmış ve piyasaya birçok yeni oyuncu girebilmişti. Yeni yaklaşım ise, orta ve büyük güçteki santralleri birleştirerek birkaç bin MW'lık portföyler oluşturmak ve daha büyük yatırımcıları piyasaya almak şeklindedir. Orta ölçekli yatırımcılarımız için de fırsat eşitliği sağlanması ve buna uygun portföylerin oluşturulması oldukça önemlidir.

6.3.11. BÜYÜK ÖLÇEKLİ PORTFÖY ÖZELLEŞTİRMELERİNDE KADEMELİ UYGULAMA

Büyük ölçekli portföy özelleştirmelerinde, kamunun elindeki hisselerin tamamı blok yöntemle elden çıkarılmaktadır. Bunun yerine, kademeli bir hisse devri opsiyonu da göz önünde bulundurulabilir. O halde, kamu-özel sektör ortaklığı bir müddet daha devam etmiş olacaktır. AB ülkelerindeki büyük özelleştirmelerde de bu şekildeki uygulamalara sıklıkla rastlamak mümkündür.

Yedinci Bölüm

ÖNERİLER

7.1. MAKRO POLİTİKALAR

Bir ekonomide makro boyutta alınan önlemler, piyasaların işleyişini devam ettirmeleri için dengeli ve istikrarlı koşulları sağlamalıdır. Bu bağlamda, makroekonomik istikrarsızlığın yaşanmaması için, uygulanacak para politikası ve mali politikanın önemi büyüktür.

Birçok ekonomik araştırma, uzun süreli büyümenin başarılabilmesinde en önemli faktör olan verimliliğin sağlanmasında, makroekonomik uygulamaların yeterli olmadığını saptamıştır. Bir başka deyişle, iyi bir makroekonomi politikası, büyüme için yeterli şart değildir. Ancak kötü bir makroekonomik politika, ekonomide karamsar sonuçların alınmasına sebep olacağından dolayı, makro politikaların şartlara ve hedeflere uygun bir şekilde düzenlenmesi, başarının ilk şartıdır.

Bu kapsamda, başarılı para ve maliye politikaları, sistemin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, finansal düzenlemeler de, makroekonomik politikanın bir parçası olarak ele alınmalıdır.

7.1.1. BASİRETLİ PARA POLİTİKASI

- **Fiyat İstikrarının Sağlanması**

Para politikasının ana hedefi, fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Fiyat istikrarından kasıt ise, sadece düşük enflasyonu başarmak değil, bunu, ciddi oynaklıklar olmadan, uzun dönemler boyunca gerçekleştirebilmektedir. Türkiye’de uzun yıllar boyunca

beli kırılmamış olan kronik yüksek enflasyon, son 10 yıllık süreçte, başarıyla dize getirilmiş, 2004 yılı itibariyle tek haneli seviyelere düşürülmüştür.

Bununla birlikte, gerçekleşen enflasyon ile hedeflenen enflasyon arasındaki farkın açılması ve bunun olağan hale gelmesi, TCMB'nin kredibilitésini de orta vadede olumsuz etkileyebilir. Bu ise, küresel krizin etkisinin uzadıkça, enflasyon hedeflemesine olan güvenin sarsılacağına işaretçisi olabilir. Bu durumda, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik alternatif stratejilerin aranması da gerekecektir.

• Pro-aktif Role Devam

Ancak kabul etmek gerekir ki, özellikle AB'de yaşanan mali sıkıntılar ve diğer küresel belirsizlikler, şu an için çerçevesi belirgin bir para politikası ortaya koymanın kolay olmadığını göstermektedir. Zira enflasyon hedeflemesindeki sapmalar, sadece Türkiye'ye de özgü değildir. Bu durumda, TMCB'nin, duruma göre şekillenen esnek bir para politikasıyla, pro-aktif rolünü bir müddet daha devam ettirmesi önem taşımaktadır.

7.1.2. İHTİYATLI FİNANSAL REGÜLASYON

TCMB'nin de bir süredir altını çizdiği gibi, makroekonomik dengelerin gözetilmesinde, fiyat istikrarını sağlamak yeterli olmamaktadır. Örneğin, döviz kurundaki yükselme eğilimi veya sürekli değişkenlik gibi durumlar, finansal belirsizliğe yol açarak, iktisadi karar alma sürecini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, bu tür bir belirsizlik, spekülasyon hareketleri de beraberinde getirerek durumu ciddileştirebilmektedir. Öte yandan, kurun yüksek oluşu, bir diğer deyişle, yerli paranın değerinin düşmesi, enflasyonu da tetiklemektedir. Bu ve benzeri sebepler, makroekonomik çerçeve dahilinde, klasik enflasyon hedeflemesinin yanı sıra, finansal istikrarı sağlayacak şartların da oluşturulması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

• Finansal İstikrarın Sağlanması

Bu bağlamda, döviz/TL piyasalarında derinliği (işlem hacmini) artırarak dalgalanmaları azaltmak ve piyasa aktörlerinin daha sağlıklı karar vermelerini sağlamak, ele alınması gereken konulardan biri olmalıdır. Bu amaçla, bankalara munzam karşılık ve ihale öncelikleri gibi avantajlar verilmesi suretiyle belli marjlarda önemli tutarlar için kotasyon vermesini sağlayarak, piyasada oluşacak fiyatların bu marjlar içerisinde gerçekleşmesini sağlamak etkili olacaktır. Özellikle BIST'in dünyanın kabul görmüş saygın borsaları ile işbirliği yapması teşvik edilerek yerli yatırımcılara yabancı piyasalarda işlem yapmanın önü açılmalıdır. Bu sayede BIST içerisinde yer alan firmaların yatırımcı güveni sağlanması açısından temettü vermeye özendirilmesi ya da yıllarca temettü vermemenin önüne geçecek düzenleyici çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, bankaların yurtdışına verdiği döviz depoları için oluşturulan kredi limitlerinin (line) BDDK tarafından sıkı takip edilerek gerektiğinde indirilmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca, kısa vadeli spekülasyon yabancı yatırım fonlarının toplam yabancı sermaye yatırımları içerisindeki payını azaltmaya yönelik faiz indirimi aktif olarak kullanılmalıdır.

• Döviz Pozisyonu Açıklarının Azaltılması

Dışa açık ekonomilerde, sektörlerin, daha da spesifik olarak, şirketlerin, döviz varlıkları ile yükümlülükleri arasındaki fark, değerlendirmelerde önemli bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de reel sektördeki firmaların 2012 yılı itibarıyla net döviz pozisyonları 139,7 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Öte yandan, kısa vadeli net döviz açığı ise 13,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Düşük olmadığı görülen bu kısa vadeli döviz açığı ise, kur üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Bu nedenle, finansal istikrar açısından, açığın orta vadeli finansmanlarla giderilmesine yönelik çalışmalar önem taşımaktadır.

• 7.1.3. DİSİPLİNLİ MALİ POLİTİKA

Ekonomik krize yakalanmamak ve/veya olumsuz etkilenmemek için, basiretli para politikası ve ihtiyatlı finansal politikanın yanı sıra, mali disiplin de uygulanması olmazsa olmaz şartlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Krizden çıkış sonrasında, gerek 2011 gerekse 2012 yıllarında Türkiye ekonomisinin mali disiplinden taviz vermediği veriler ışığında açıkça görülmektedir. Nitekim bütçe açığının milli gelire oranı 2012 senesinde Maastricht Kriteri olan yüzde 3’ün altı olan, yüzde 2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, devletin maliye politikası alanında başarılı olduğu ortadadır. Özellikle de, Yunanistan, İspanya gibi AB ülkeleri halen ekonomik krizle boğuşurken Türkiye’nin mali krizden taviz vermemesi, takdire şayan bir gelişme olarak nitelendirilmelidir. Bundan sonra ise önemli olan mali disiplinin gelecekte de devam ettirilebilmesidir. Zira gelecekte güçlü bir ekonomiye sahip olabilmek için sağlam bir kamu ekonomisine ihtiyaç vardır.

• Para Politikalarıyla Uyum

Mali disiplinin sürdürülebilir olması ise, basiretli para politikaları ile uyumlu maliye politikalarının izlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinin, para ve maliye politikalarının uyum içinde çalışmasını sağlayacak kurumsallaşmalara ihtiyacı bulunmaktadır.

- **Kamu Harcamalarında Etkinlik**

Sağlam bir kamu ekonomisi için bir diğer önemli koşul da, şüphesiz, kamu harcamalarında etkinliğin artırılmasıdır. Kamu harcamalarında etkinliğin artırılması için 5018’le getirilen performans esaslı harcama yönetimine verilen önem artırılmalıdır.

- **Vergi Dışı Ek Gelir Kaynakları**

Yukarıda da bahsedildiği gibi, büyüme için yatırım, yatırım için de tasarruf şarttır. Tasarrufun olmadığı bir ekonomide, sürdürülebilir büyümeden bahsetmek söz konusu olamaz. Zira refah seviyesinin yükseltilmesinde, sürekli borçlanma temel alınamaz. Dolayısıyla, Türkiye ekonomisinde, tasarruf oranının yükseltilmesi esastır. Tasarruflar ise, kamu ve özel olmak üzere iki kaynaktan sağlanmaktadır. Bu bağlamda, maliye politikasının ana gayelerinden biri de, kamu tasarruflarının artırılması olmalıdır. Bu ise, vergiler dışında sağlam ilave gelir kaynakları yaratarak mümkün olacaktır.

- **Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele**

Vergilerin artırılması da, güçlü bir bütçe için en önemli faktörlerdendir. 2011 yılında gerek vergi borçlarının yeniden yapılandırılması, gerekse yüksek ithalat sonucu hasıl olan vergilerin artışı neticesinde, düşük sayılabilecek bir açık veren merkezi yönetim bütçesi, vergi gelirlerinin düşmesiyle 2012 yılında kısmi olarak artmıştır. Fakat vergi gelirlerindeki bu düşüşün ve bütçe açığındaki artışın süreklilik kazanmaması için önlemler alınmalıdır.

İşte bu noktada, vergi hasılatının, sadece içinde bulunulan dönemde değil, uzun vadede olarak yüksek seviyelerde tutulabilmesi için, kayıtdışı ekonomiyle mücadelenin önemli araçlardan biri olarak kullanılmaya devam edilmesi önem taşımaktadır. Kayıtdışıyla mücadelede, denetlemelerin ve teşviklerin yanı sıra, iş ve çalışma hayatına ilişkin mevzuatın basitleştirilmesi ve vergi sisteminin bazı alanlarda yeniden gözden geçirilmesi de ihmal edilmemesi gereken adımların başında gelmektedir. Ücretler üzerindeki işveren yükünün istihdam oranı artan işletmelerde kademeli olarak düşürülmesine yönelik çalışmaların kayıtdışı işgücünü azaltmak yönünde önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Bu husus hem istihdam artışına sebebiyet verecek (özendirici etki nedeniyle) hem maliyetleri düşürecek ve rekabet gücünü artıracak, hem de kayıtdışı ile mücadelede etkin bir yol olacaktır.

- **Geçici Vergi Uygulamasının Kaldırılması**

Enflasyonist dönemlerden kalan bir tedbir olan ve o dönemlerde devletin 16 ay sonra tahsil ettiği vergiden, yüksek enflasyon sebebiyle kaybının önüne geçmeyi amaçlayan geçici vergi uygulamasının günümüzde enflasyonun artık tek hanelerde

seyretmesi ve iniş trendine devam etmesi sonucu, vergi adaletini sağlamak ve işletmelere haksız ön finansman yaptırmamak açısından geçici vergi uygulamasının kaldırılması gereklidir.

Enflasyonun makul seviyelere indiği piyasalarda, işletme sermayelerinin izin verdiği ölçüde satış vadeleri uzamaktadır. Düşük enflasyonun yaşandığı gelişmiş ülke ekonomilerinde uzun satış vadeleri ve borçlanma imkânları bunun somut örnekleridir. Ülkemizde de, tek haneli enflasyon seviyelerinin ve ekonomik istikrarın sağlanmasına paralel olarak, piyasalardaki ortalama satış vadeleri uzamış ve sektörüne göre, ortalama vadeler 10-12 ay seviyelerine kadar çıkmıştır (12 aylık bir ortalama vadenin, sıra tahsilat yönteminde, son tahsilat tarihi 24 ay sonradır).

Ancak, mevcut geçici vergi uygulamasına göre;

- Fiili olarak kazanılmamış bir değer üzerinden nakit olarak iki, üç, hatta sektörüne göre dört defa geçici vergi ödenmektedir. Bu vergi, işletmelerin üzerinde kalan haksız bir ön finansman niteliği taşımaktadır.
- Vergi, yıllık olarak hesaplanan bir değer olmasına rağmen, her bir geçici vergi dönemi ayrı bir dönemmiş gibi algılanarak, bir sonraki geçici vergi döneminde, önceki dönemden daha az kazanç gösterilemezmiş gibi, psikolojik olarak, bir algı baskısı yaşanmaktadır.

Geçici vergi uygulamasının kaldırılması yaklaşımı ile herhangi bir vergi indirimi önerilmemektedir. Kamu otoritesinin 3 yıllık Orta Vadeli Planlarda olduğu gibi gelir planlamasını da yeni koşullara uygun olarak düzenleyebilecek yetkinliğe eriştiği düşünülmektedir.

Geçici vergi uygulamasının devam ettirilmesine bağlı olarak, düşük enflasyon düzeyinde daha düşük kar oranları söz konusu olabilmekte ve bu kar kaybını telafi etmek için işletmeler kayıtdışılığa itilmektedir.

Hakeza, gelirin bir yıllık faaliyetin sonucunda tespit edildiği gerçeğine bağlı olarak adil bir geçici vergileme yöntemi de söz konusu değildir. Dönem içinde hangi yöntem uygulanırsa uygulansın vergilemede adaleti sağlamak mümkün değildir. Bu nedenle, geçici vergi uygulaması yönteminin artık devletin asli gelir toplama usulleri arasında yer almaması yerinde olacaktır.

• Tahsilat Vadesine Uygun KDV Ödemesi

Geçici vergi uygulamasına yönelik yukarıda bahsedilen konular, KDV ödemelerinde yaşanan sorunların ana hatları ile de kesişmektedir. Dolayısıyla, bu hususta da, KDV ödemelerinin tahsilat vadesiyle uyumlu olabilecek bir sisteme bağlanması

doğru olacaktır. Ödeme gücünün tahsilatla doğacağı prensibi mucibince, ödeme gücü henüz oluşmamış mükelleften, KDV ödemesini talep etmek uygun değildir. Bir diğer yanıyla, tahsilat yapılmadan vergiyi doğuran olayın meydana geldiğinin kabul edilmesi, tahsilatın yapılmaması durumunda, önceden ödenen verginin söz konusu mükellef üzerinde kalmasına neden olmaktadır.

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın sahip olduğu gelişmiş altyapı; işletmelerin tüm mali verileri, fon akışları ve diğer kayıtlarına erişim noktasında yeterli olanak sağlamaktadır. Bu durumda, işletmelerin hangi vadede tahsilat yaptığı net bir şekilde hesaplanabilmektedir. Böylece, yapılan tahsilatın vadesine uygun olarak, yeni bir KDV ödemesi sistemi kurgulanabilir.

• **KKDF Uygulamasının Kaldırılması**

Bugün, ülkelerin kredibilite sorunları yaşadığı ve borçlanmada zorlandığı bir süreçte, ülkemiz işletmelerinin kendi kredibilitelerinin karşılığı olarak elde ettikleri vadeli mal ithalatı, yine ülkemiz adına çok olumlu önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Buna karşın, bir gün vadeli ithalatta dahi uygulanan ve başlangıçta CIF bedelin yüzde 3'ü iken, uzun bir süreden beri CIF bedelin yüzde 6'sı olarak tahsil edilen KKDF uygulamasının kaldırılması önerilmektedir.

Bugün işletmelerin, Türkiye'de üretilmeyen ürünler, yatırım malı ve ara malı ithalatında ödediği döviz cinsinden belirlenen bu bedel, çoğu kredi faiziyle dahi kıyaslanamayacak düzeydedir. Öyle ki, uygulanan bu sistem, bazı işletmelerin çeşitli yollarla maliyetten kaçınmasına sebebiyet vermekte ve onları kayıtdışılığa itmektedir. Gerçekten, döviz bazında katlanılmak zorunda kalınan bu vergi oranları, işletmelerin ciddi anlamda zorlukla karşılaşmasına neden olmaktadır.

• **Borsanın Satım Muamelesinde Aktif Olarak Rol Oynamadığı İşlemlerde Tescil Ücreti Talebi**

5174 sayılı Kanununun 32. maddesi "Ticaret Borsası kotasyonuna dahil malların alım veya satımı ile uğraşanlar, buldukları yerin borsasına kaydolmak zorundadırlar. Buna uymayanların kayıtları, borsaca re'sen yapılır ve kendilerine tebliğ edilir" şeklindedir. Görüldüğü üzere kanun hükmü bu kadar açık olmasına rağmen ticaret borsaları ayrımcı bir tavır sergilemektedir. Tescil ücretine tabi olması gereken birçok firmadan hiçbir surette para tahsili yoluna gidilmezken, bir kısmını ise ticaret borsasına üye bile yapmamaktadırlar. Ticaret borsası meclis üyeleri arasında araştırma yapıldığında dahi birçok meclis üyesinden tescil ücreti alınmadığı görülebilecektir. Alınanların ödedikleri ise rakiplerine veya diğer kişilerden alınanlara göre

çok daha düşük niteliktedir. Sonuçta, ticaret borsaları istedikleri firmaları borsaya kaydedip istediklerini kaydetmezken; borsaya kayıtlı firmalardan da istediklerinden tescil ücreti talep edip, istemediklerinden talep etmemektedirler. ticaret borsalarının, Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olan bu keyfi uygulamalarına son verilmesi gerekmektedir.

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve Odalar ve Borsalar Kanunu'nun tescil işlemini düzenleyen 46. Maddesinde bir değişiklik yapılarak madde Anayasaya, eşitlik ilkesine, adalete ve hakkaniyete uygun hale getirilmelidir.

46. Madde (Mevcut Hali)

Borsanın satım muamelesinde aktif olarak rol oynamadığı işlemlerde tescil ücreti talep hakkı olmamalı ve böylece hakkaniyete uygun bir düzenleme olmalıdır. Ayrıca tescil ücreti de nispi olmamalı, herkesten eşit alınması için maktu olarak belirlenmelidir.

Borsaya tabi maddelerin en az miktarları üzerinden yapılan satım muamelelerinin borsalara tescili zorunludur. Elektronik ticaret yoluyla yapılan satışlar da bu madde kapsamındadır.

(...)

Tescil ücreti oranı, malın alım satım değeri üzerinden azami binde ikidir ve bu oranı borsa meclisi belirler. İşlem başına alınacak tescil ücret tavanı, yıllık aidat tavanının yüzde onundan az ve tamamından fazla olamaz. Ürün senedi tescil ücreti oranı ise alım satım değeri üzerinden en çok on binde beştir.

46. Madde (Değişiklik Önerisi)

Borsaya tabi maddelerin en az miktarları üzerinden yapılan satım muamelelerinin borsalara tescili, *borsanın bu satım muamelesinde aktif olarak rol oynaması (satıcının talebi doğrultusunda, Borsa salonunda numuneleri teşhir edilmek ve alıcı ile satıcıyı bir araya getirmek suretiyle satışın gerçekleşmesi) halinde mümkündür.*

(...)

Tescil ücreti oranı, malın alım satım değeri üzerinden azami *binde birdir* ve bu oranı Borsa meclisi belirler. İşlem başına alınacak tescil ücret tavanı, yıllık aidat tavanının yüzde onundan az ve tamamından fazla olamaz. Ürün senedi tescil ücreti oranı ise alım satım değeri üzerinden en çok on binde beştir.

7.2. MİKRO POLİTİKALAR

Piyasalara, bir diğer deyişle, sektörler ve firmalara, kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak rekabetçi güç kazandırma amacıyla dizayn edilen politikalar, mikro politiklardır. Bu politikalar, benimsenecek kalkınma modelinde, üretimden eğitime, işgücünden teknolojiye, birçok dinamiği içinde barındırması hasebiyle, kritik önemi haizdir.

7.2.1. ÜRETİM POLİTİKASI

Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye'nin bundan sonra benimseyeceği büyüme modelinde, ihracat önemli bir yer tutmalıdır. Artması hedeflenen ihracat, gerek ürettiği gelirle, gerekse teknoloji, yatırımlar gibi beraberinde getirdiği pozitif dışsallıklarla, kalkınmaya büyük bir katkıda bulunacaktır.

Türkiye'nin cari işlemler açığının yapısal bir sorun olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Haliyle, para politikası araçları ile açığın kontrol altına alınması sağlansa dahi, problemin çözümü yapısal değişimden geçmektedir.

• İhracata Yönelik Üretim Teşviki

Bu bağlamda, Türkiye'de ihracatın teşvik edilmesi, üretimin ihracatı artırıcı şekilde yapılması en başta gelen koşuldur. Bu nedenle, ihracat teşviklerinin artırılması, düşük maliyetli ihracat finansmanının sağlanması, ihracat gelirlerinden elde edilen vergilerde avantaj sunulması gibi unsurlar, ihracatın daha rekabetçi bir alan haline dönüşmesini sağlayacaktır.

Bunun yanı sıra, ihracatın, daha yüksek bir ivmeyle artması amacıyla, iki farklı perspektifte de çalışmaların devam ettirilmesi gerekmektedir. Bunlardan biri, ürün, diğeri de pazar çeşitliliğidir.

• İhracatta Ürün Çeşitliliği

Ürün çeşitliliğinden kasıt, ihracata yönelik ürünlerin, bundan sonraki dönemde, geleneksel olanlardan farklılık göstererek çeşitlenmeye başlaması, bunun da, özellikle teknoloji ve inovasyon anlamında gerçekleştirilmesidir.

Dolayısıyla, 2013 ve sonrası dönemde dış ticarete yönelik asıl hedef, global pazarlarda rekabet edebilmek ve hatta fark yaratabilmek adına, daha yüksek oranda teknoloji içeren ve katma değer oluşturan, ya da yenilikçi özellikler taşıyan ürünlerin ihraç edilmesi olmalıdır. Bu ise, ayrı bir başlık altında ele alınacak diğer bir mikro politika olan teknoloji politikasının araçlarıyla başarılabilir.

• İhracatta Pazar Çeşitliliği

Pazar çeşitliliği de, ihracat hacminin artırılmasında, şüphesiz önemli bir faktördür. Uzun yıllar boyunca Türkiye'nin ihracat pastasının, yaklaşık olarak yarısına sahip olan Avrupa ülkelerinin payı, global kriz ve sonrasında devam eden bunalımlar nedeniyle giderek düşmektedir. Dolayısıyla, yüzde 40 seviyesinin altına düşen bu orana rağmen, ihracatın yine de artış göstermesi, alternatif pazarlarda gösterilen başarıya bağlıdır. Bir başka deyişle, son yıllarda, Türk işadamlarının Avrupa dışındaki pazarlara yönelmesi olumlu sonuç vermiş ve en önemli ihracat partneri olan bölgenin sıkıntılı bir döneminde imdada yetişmiştir. Öyleyse, küresel belirsizliğin hâkim olduğu böyle bir çağda, bundan sonraki dönemlerde de ihracatın sağlam bir duruş sergilemesi için, nüfuz edilen pazarlardaki başarının sürekliliği sağlanmalı, ayrıca yeni pazar arayışlarına devam edilmelidir.

Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerle, bilhassa çevre ülkelerle, ticaret bloku oluşturulması, yayılma sürecinin önemli bir parçasını oluşturmalıdır. Buna paralel olarak, sınır ülkelerle ticaret güçlendirilmeli, özellikle sınırlarda yapılan alışverişlerin TL cinsinden yapılması gündeme alınmalıdır.

Ayrıca, Eximbank'ın, pazar ve ürün çeşitlendirme ve markalaşma önceliklerine göre piyasa koşullarında yeniden yapılandırılması, ihracatın teşviki açısından üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Yabancı fuarlara katılacak firmalara mutlaka ülkenin yerel dilinden ve özellikle ticaret dili olan İngilizceden tercümanlık hizmeti verilmelidir. Bunun için çok dille eğitim yapan üniversite öğrencilerinden yararlanılabilir. Bu husus hem öğrencilerin gerçek bir ticaret ortamı yaşamalarına ve ek bir gelir elde etmelerine imkân tanıyacak, hem de iş hayatına girene kadar atıl olan bir kapasiteden yararlanma imkânı tanıyacaktır. Firmalar açısından ise iletişim sorunu çözülmüş olacaktır.

• İthalattaki Yapısal Sorunların Çözümü

Bilindiği gibi, Türkiye, kaynaklarının zengin olmaması nedeniyle, üretimde, özellikle ara malları anlamında, dışarıya bağımlıdır. Bu nedenle de, büyümenin yukarı yönlü hareket ettiği dönemlerde, üretimle birlikte ithalat da tırmanmaktadır. Dolayısıyla, cari açık sorununun temelini oluşturan ithalat, Türkiye ekonomisinin yapısal bir problemidir. Oysa amaç, cari açık getirmeyen bir büyüme sağlayabilmektedir. Bu minvalde, minimum açık vererek maksimum büyüme sağlayabilmek için, ihracat hızını artırırken, ithalatın düşmesini sağlamak da, politikanın bir diğer ayağı olmalıdır.

2011 dış ticaret verileri incelendiğinde, toplam ithalat içerisinde en büyük payın, yüzde 25,4 ile mineral yakıtlar ve yağlar faslına ait olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle, enerji ihtiyacı, ithalat problemimizin en büyük kaynağını oluşturmaktadır. Petrol ve doğalgaz gibi kaynakların, Türkiye'deki kıtlığı bilinmekle birlikte, bunlardan elde edilen ürünlerin ithalattaki payı da yadsınamayacak seviyededir. Dolayısıyla, en azından bu ürünlerin yerli üretimini yapmak amacıyla, rafineri sayısının artırılmasında büyük fayda mülahaza edilmektedir. Bununla birlikte, alternatif enerji üretimiyle ilgili çalışmaların hız kazanması gerekmektedir. Bu konuyla ilgili önerilere, sektörel öneriler çerçevesinde daha detaylı yer verilecektir.

Bunun yanı sıra, diğer önemli ithalat kalemleri, sırasıyla, makine ve kazanlar, demir-çelik, motorlu kara taşıtları, elektrikli makine ve cihazlardır. Bir kısmı teknolojik ilerlemeyi şart kılan bu ürünlerin de, ithal ikameci bir mantık çerçevesinde ve göreceli üstünlük koşulu dahilinde, üretim stratejisi içerisinde öncelikli olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) programı, bu konuyla ilgili önemli bir adım olmakla birlikte, uygulamada kamu faktörünün eksik kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, programın bütünsel ve işlevsel olabilmesi amacıyla, GİTES'in kamu ayağının oluşturulması da ihmal edilmemelidir.

Yine bu bağlamda, orta ve uzun vadede Türkiye ekonomisinin, emek yoğun tüketici malları üreten bir yapıdan bilgi yoğun malların üretimine doğru kaydırılması, üretim politikasının temel hedeflerinden olmalıdır.

• Yerli Üretim İçin Yerli Malı Kullanımı Teşviki

6 Eylül 2011 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve kamu kurum ve kuruluşlarınca gerçekleştirilecek mal alımlarına ilişkin uygulamalarda öncelikli olarak Türkiye'de üretilen ürünlerin tercih edilmesini sağlayan yerli malı kullanımına dair genelge son derece önemli ve yerinde bir adım olarak kaydedilmiştir. Nitekim, özellikle Uzakdoğu'dan gelen mallarla kamu ihalelerinde rekabet etmek neredeyse mümkün değildir. Böyle bir ortamda, yerli malı kullanımına ilişkin zorlama, Uzakdoğu'dan gelen malların yaygın olarak bulunduğu bazı sektörlerde haksız rekabetin de önünü kesecektir. Aynı zamanda, yabancı sermayeyi Türkiye'de üretime sevk edebilecek bu yaklaşımın, özellikle belediyelerde ve kamu kurumlarında uygulanmasının, etkin bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir.

7.2.2. TEKNOLOJİ POLİTİKASI

Teknoloji, kalkınmanın kendisini beslemesi ve kazanılanların kalıcı olması için en önemli araçlardan biri olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda, ciddi bir teknoloji politikasının uygulamaya sokulması, yatırımın verimliliğini arttıracığından ve katma

değeri yüksek ihraç malı üretimi sağlayacağından, cari açık artışına yol açmadan ekonomik büyümenin sağlanmasını mümkün kılacaktır.

• Ar-Ge Desteklerinin Etkinliği

Buradan yola çıkarak, Ar-Ge yatırım desteklerinin arttırılmasının ve stratejik bir planlama çerçevesinde basamaklar halinde gerçekleştirilmesinin ne denli önemli olduğu dile getirilebilir. Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik alınan bazı tedbirler halihazırda yürürlüğe koyulmuş durumdadır. KOSGEB'in Ar-Ge, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programları, Tematik Proje Destek Programları, TÜ-BİTAK Ar-Ge destekleri, bunlara örnek olarak gösterilebilir. Nisan 2012'de açıklanan teşvik programı da, bu anlamda çözüme yönelik atılmış uzun vadeli önemli bir adımdır. Şirketlere, bu ve benzeri araçların sunulmasına devam edilmelidir.

Mevcut durumda, desteklerin bir bölümü, rasyonel bir fayda-maliyet analizi yapılmadan, geri dönüşü belirsiz olan ya da uzun zaman alacak olan projelere veya sektörlere aktarılmaktadır. Bu bağlamda, kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve rekabet gücünün bir an evvel artırılması amacıyla, desteklerin, özellikle, göreceli üstünlük sağlanabilecek ve hızlı sonuç alınacak alanlarda, daha yoğun bir şekilde sunulması akılcı bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca teşvikler, Ar-Ge sürecini hızlı ve etkin kılmak amacıyla, hak ediş usulü yerine, ön ödemeli modelle verilmelidir.

Bununla birlikte, sağlanan teşvik ve destekler, sadece araştırma ve geliştirme aşamasında sınırlı kalmamalı, elde edilen sonuçların boşa gitmemesi ve ortaya çıkan ürünlerden istifade edilebilmesi için, ticarileştirme başta olmak üzere pazarlama gibi süreçlerde de devam etmelidir. Nitekim ticarileştirilemeyen araştırma-geliştirme çalışmaları ekonomide bir değer oluşturmamaktadır.

Elbette, sunulan desteklerin ne ölçüde bir fayda getirdiğini tespit etmek, yani ölçmek de gerekmektedir. Bu sebeple, teşviklerin etkinliğinin değerlendirilmesine yönelik olarak, performans göstergeleri modeli geliştirilmelidir. Performans göstergesi olarak teknoloji teşviki olan firmanın aldığı teşvik ile sağladığı uluslararası patent ve/veya alınan teşvik ile ihracata sağladığı katkı gibi bir ölçümleme kullanılabilir. Buna göre teşvik almasına karşılık patent üretememiş ya da ihracata katkı sağlayamamış firmalardan bu teşvikler alınarak, kaynakların boşa heba edilmesi önlenmiş olur.

• Teknolojik Altyapının Geliştirilmesi

Teknoparkların fiziki altyapıları güçlendirilmeli, bu parklar, kümelenmiş bilim-teknoloji-üretim parkları haline dönüştürülmelidir. Ayrıca, buralardaki mevcut çalışma ve yönetim şartları yeniden düzenlenmelidir. Bu merkezlerde, eğitim ve

danışmanlık hizmetleri de geliştirilmelidir. Oluşturulacak bu yeni nesil teknoparkların, özel sektör eliyle veya kamu-özel sektör işbirliği çatısı altında, kurulması ideal olacaktır. Bu nedenle, parkların yönetiminin özel sektöre verilmesiyle ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması, teknolojik gelişim konusunda daha hızlı yol alınmasında önemli rol oynayacaktır.

Öte yandan, kuluçka merkezlerinin sayısı artırılmalıdır. Bu bağlamda, kuluçka merkezlerinin kurulum masraflarının, teşvikler kapsamına dahil edilmesi düşünülmelidir. Bununla birlikte, üniversite-sanayi işbirlikleri geliştirilerek daha verimli sonuçlar almak amacıyla, pilot üniversitelerde geniş çaplı laboratuvarlar kurulmalıdır.

• Endüstriyel Tasarımının Desteklenmesi ve Teknoloji Avcıları Modeli

Küresel rekabette daha güçlü daha etkin olmak için sermayenin üretime katkısını mümkün olabildiğince artırmak gerekmektedir. Ekonomik büyümenin ve ürüne katma değer vermenin yolu ise teknoloji ve tasarımdan geçmektedir. Bu sebeple, KOBİ'lerin yeni iş ve istihdam alanları yaratan yenilikçi teknoloji, zekâ ürünleri ve endüstriyel tasarım çalışmaları teknik ve mali olarak desteklenmelidir. KOSGEB, Kalkınma Ajansları, Patent Enstitüsü tarafından bu destekler geliştirilmeli ve etkinliğinin ölçülebildiği bir süreç yönetimi ile sunulmalıdır.

Bu denetimlerin yanı sıra “teknoloji avcıları” geliştirilmelidir. Anadolu'nun birçok yerinde, ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmiş birçok yenilikçi ürün bilgisizlikten ve imkânsızlıktan gün yüzüne çıkamamaktadır. KOBİ'lerin geliştirdikleri bu tip yenilikçi yaklaşımları ortaya çıkaracak bir model kurularak tüm kalkınma ajansları tarafından koordinasyonu yapılmalıdır.

7.2.3. İSTİHDAM POLİTİKASI

Türkiye'de işsizlik problemi, uzun süre varlığını muhafaza etmiş, 2001 sonrasında gelen yüksek büyümeye rağmen, son yıllara kadar durağan bir seyir izlemiştir. Bir başka deyişle, global krize kadar, istihdam dostu bir büyüme gözlenmemiştir. Ancak, yapılan belli başlı reformların da etkisiyle, 2010 ve 2011 yıllarında, iktisadi faaliyetteki artış, istihdam piyasalarına da yansımış ve işsizlikte gözle görülür bir gerileme sağlamıştır. Bu doğrultuda, işsizlik oranı, 2011 yılında tek haneye inmiş ve 2012 yılında yüzde 9,2 olarak bunu devam etme başarısı göstermiştir.

Bununla birlikte, işsizliğin daha da düşük seviyelere düşürülmesinin yanı sıra, işgücüne katılımın artırılması ve istihdam piyasalarında verimlilik ve kaliteden verilen ödün konusunda çalışmaların yapılması, önümüzdeki dönemde izlenecek istihdam stratejisinin ana hatlarını oluşturmalıdır.

• İşgücüne Katılım Oranının Yükseltilmesi

İstihdam piyasalarının değerlendirilmesinde kullanılan önemli göstergelerden biri de işgücüne katılım oranıdır. İşgücüne katılım oranı, çalışan ya da iş arayan kişilerin, çalışma çağındaki nüfusa oranı olarak hesaplanmaktadır. Türkiye’de, işgücüne katılım oranı, geçmiş senelere nazaran bir iyileşme göstermiş olmakla birlikte, halen oldukça düşük bir seviyede seyretmektedir. Nitekim 2012 yılında, oran, yüzde 50 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, toplumumuzda çalışabilecek yaştaki bireylerin yarısı, bir işte çalışmakta ya da iş aramaktadır.

Oysaki gelişmiş ülkelerdeki emek piyasalarına bakıldığında, bu oranın yüzde 70-80 civarlarında seyrettiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de işgücüne katılım oldukça düşük oranlardadır ve bu da, potansiyel emeğin atıl kalması anlamına gelmektedir.

Türkiye’de bu durumun dinamiklerine bakıldığında, cinsiyet ayrımının ana sebep olduğu gözlenmektedir. Nitekim 2012 yılında, erkeklerde işgücüne katılım oranı yüzde 71 iken, bu, kadınlarda ancak yüzde 29,5 seviyesinde kalmıştır. Bu nedenle, kadınların iş piyasaları içinde yer almamayı büyük ölçüde tercih etmesinin, Türkiye’de emeğin atıl kalması probleminin temelinde yer aldığı açıkça ortadadır.

Bu analizin sonucu olarak, kadınların işgücü piyasalarına girmeleri için cesaretlendirilmeleri ve teşvik edilmeleri büyük önem taşımaktadır. Konunun, uzun vadeli çözüm getirecek bir ayağını, kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması oluşturmaktadır. Bu noktada, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve farkındalığın oluşturulması çalışmalarına devam edilmelidir. Kısa vadeli çözüm olarak bağımsız yönetim kurulu üyeliklerinde öncelik kadınlara tanındıktan sonra, erkeklerin istihdam edilmesi ile sağlanabilir. Kadınların mutlaka şirket yönetim kurullarına alınması teşvik edilmelidir. Bu sayede yönetim kurullarında yer alacak kadınlar hem cinslerinin istihdamı konusunda daha etkin çalışacaklardır.

Sorunun bir diğer ayağı da, kadınların çalışma hayatında yer almasıyla ilgili toplumsal kültürün henüz tam olarak yerleşmemiş olmasıdır. Bu minvalde, kadınların, farklı yetenekleri ve üretkenlikleriyle, ekonomiye sağlayacakları katkıya dair sosyal bilinçlendirme faaliyetleri ihmal edilmemelidir.

Bunun yanı sıra, işyerlerinde kadın çalışanlara yapılabilen ve kadınların iş piyasalarından uzaklaşmasına sebep olan ayrımcılıkla ilgili de önlemlerin alınması gerekmektedir. Yine bununla bağlantılı olarak, işverenlerin kadın istihdamını öncelikli düşünmesi için, ilgili teşvikler geliştirilebilir.

Öte yandan, uzun süre iş bulamamaktan mütevellit olarak cesareti kırılmış ve işgücü piyasasından kendini çekmiş olan bireyleri de yeniden geri kazanmak amacıyla, teşvik edici çalışmalar yapılması faydalı olacaktır.

• İşgücü Piyasalarındaki Katılıkların Giderilmesi

İşsizliğin var olmasına, yani mevcut beşeri kapasitenin tam olarak kullanılamamasına sebep olan bir unsur da, işgücü piyasalarında görülen katılıklardır. Bir başka deyişle, işçi çalıştırma konusundaki kurallar ve maliyetler, özellikle işverenlerin, yeni istihdam konusunda cesaretini kırmakta ve rekabetçi bir piyasa oluşmasına engel olmaktadır. Bu nedenle, istihdama ilişkin kanunların yeniden gözden geçirilerek, mevcut yapının esnek bir hale getirilmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Bu bağlamda, işverenler için en büyük sorunlardan biri, ücret dışı istihdam maliyetlerinin yüksek oluşudur. Bu yüzden, sosyal güvenlik prim yükleri ve vergi yüklerinin indirgenmesi, istihdamın artması yönünde bir etki sağlayacaktır. Özellikle yeni teşvik mekanizmasındaki avantajlar bu kapsamda genişletilebilir. Ayrıca, SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) primlerini düzenli olarak ödeyen işverenlere, genel teşvik mahiyetinde bir indirim verilebilir.

İstihdamı olumsuz yönde etkileyen bir diğer unsur, işten çıkarma maliyetlerinin, yüksek meblağlarda olmasıdır. İşverenler, bu nedenle, bir çalışanı işe alma aşamasında iki kere düşünmek durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla, işten çıkarma maliyeti hususunda, çalışanların da haklarını zedelemeyecek bir şekilde, bir çözüme ulaşılması kaçınılmazdır. Yine bu bağlamda, kıdem tazminatlarının, gider olarak yazılması şirketler için önemli bir teşvik olacaktır.

Türkiye'deki işgücü piyasalarında mevcut olan bir diğer katılık da, çalışma saatlerine ilişkindir. Özellikle iktisadi faaliyetin daralma gösterdiği dönemlerde de önemli bir katkı sağladığı bilinen ve cari durumda da hatırı sayılır bir işgücünden yararlanılmasını sağlayacak olan "yarı zamanlı" çalışmayla ilgili şartların düzenlenmesi ve bu sistemin yaygınlaşması gerekmektedir. Ayrıca, benzer faydaları olduğu bilinen esnek zamanlı çalışma ile ilgili yapılandırmanın devreye sokulması da önemlidir.

• İşgücü Verimliliğinin Artırılması

Üretimin arka planında rol oynayan en önemli aktör, yapılan üretimin ne denli etkin olduğuna işaret eden toplam faktör verimliliğidir. Faktörlerden kasıt ise, sermaye, işgücü ve teknolojidir. Bu bağlamda, işgücü açısından değerlendirildiğinde, çalışanların, saat başı ne kadar ürün ürettiklerinin yanı sıra, ne ölçüde verimli oldukları da kritik önem taşımaktadır. Global verimlilik endekslerine bakıldığında, ne yazık ki, Türkiye'deki işgücü piyasalarında verimliliğin düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir.

Verimliliği ve kaliteyi sağlamanın temel yolu ise, şüphesiz, öncelikli olarak, eğitimden geçmektedir. Ayrı bir mikro politika olarak, aşağıda ele alınacak olan eğitim stratejisinin yanı sıra, işletmeler bazında da, verimli ve kaliteli mal ve hizmet üretimi için yönlendirmeler, teşvikler ve denetlemeler yapılmalıdır.

7.2.4. EĞİTİM POLİTİKASI

Yukarıda da belirtildiği gibi, rekabetçi bir piyasaya sahip olmak için teknolojik gelişimin yanı sıra beşeri sermayenin de kaliteli ve üretken olması gerekmektedir. Bu nedenle, nitelikli bir emek gücü oluşturmanın ana koşulu eğitimidir. Bir ülkenin kalkınması bir piramit olarak görülecek olursa, bu piramidin tabanında, üzerindeki katmanları büyük ölçüde etkileyecek olan eğitimin yer aldığı varsayılabilir.

• Eğitimin, Düşündürmeye Yönelik Olması

Türk eğitim sistemi, bugüne kadar zaman zaman değişiklikler geçirmesine rağmen genel çerçevesi itibariyle, ezberci ve yarıştıracı bir yapıya sahip olmuştur. Son 7 senede tedricen yenilenen ilkokul, ortaokul ve lise müfredatları yapılandırıcı bir yaklaşımla araştıran, üreten, aile katılımını içeren bir yapıya kavuşturulmuştur. Fakat arzu edilen değişimin sağlanabilmesi için eğitimin en önemli parametrelerinden birisi olan öğretmen yetiştirme politikalarının da eş zamanlı olarak yenilenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Gerek ilk öğretimin gerekse orta öğretiminin temel amacının Anadolu liselerine ve üniversitelere öğrenci hazırlamak olmadığına tüm kamuoyunca kabul edilmesi gerekmektedir. Başarının ölçüsünün SBS ve LYS olarak algılanması sonucunda 1. sınıftan itibaren başarıyı ölçen tek ölçüğün çoktan seçmeli testler olması değişen müfredatın ruhuna taban tabana zıttır. Dolayısıyla düşünen, araştıran ve sorgulayan bir toplum ve sonucunda daha verimli ve dinamik bir ekonomi için eğitim sisteminde nisbi değişikliklerin yerine orta ve uzun vadeli politikaların belirlenmesi ve eğitimin tüm sacayaklarını kapsayacak şekilde (müfredat, donanım, öğretmen yetiştirme, hizmet içi eğitim, kültür ve sanat eğitimi vb.) yeniden kurgulanması elzem hale gelmiştir.

• Eğitimin, Çok Yönlü ve Sürekli Olması

Çok yönlü düşünebilen, gerek toplumsal gerekse iş dünyasıyla ilgili gelişmelere geniş bir pencereden bakabilen vizyoner bireylerin yetiştirilmesi, gelişmiş bir ülke olma yönünde atılacak önemli adımlardan biridir. Bu nedenle öğrencilerin, özellikle yüksek öğrenim kademesinde, disiplinler arası bir eğitim programına tabi tutulması üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Öte yandan, eğitimin ilk kademelerinden itibaren, gençlerin sadece akademik alanda değil, sosyal ve sanatsal faaliyetlerde de kendilerini geliştirmelerini esas alan bir sistem geliştirilmelidir. Bunun yanı sıra, kendini sürekli geliştiren bir topluma kavuşmak için, yaşam boyu eğitim programları yoğunlaştırılmalı, teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

• **Eğitimin, Piyasa İhtiyaçlarına Uyum Sağlaması**

Sanayi sektörümüz hızla gelişirken birçok alt sektörde teknik eleman ihtiyacı giderek artmaktadır. Dolayısıyla, ara eleman yetiştiren mesleki okulların imaj ve içerik olarak yenilenerek daha çok öğrenci çekmesi, ivedilikle ele alınması gereken konulardan biridir. Yine bu bağlamda, mesleki eğitim kurumlarında görev yapan yönetici ve eğitimcilerin niteliğini artıracak stratejilerin belirlenmesi ve toplumsal denetim mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

Bununla birlikte, ekonomik gelişmenin ve dolayısıyla sektörlerdeki büyümenin, verimlilikle doğrudan ilişkisi olduğu göz önüne alındığında, “verimlilik” konseptinin ne anlama geldiği ve nasıl bir önem taşıdığı da eğitimin erken dönemlerinden itibaren zihinlere yerleştirilmelidir.

Mesleki eğitim politika ve uygulamalarının oluşturulması ve yönlendirilmesinde, yetki ve sorumlulukların paylaşılmasında, kamunun rolü yeniden gözden geçirilerek, ilgili tarafların karar alma süreçlerine etkin şekilde katılacağı özgün mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir.

Mesleki eğitim kurumlarında görev yapan yönetici ve eğitimcilerin niteliğini artıracak stratejilerin belirlenmesi ve toplumsal denetim mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Mesleki eğitim kurumları ile ilgili model ve uygulamalar ağırlıklı olarak diğer ülkelerden uyarlanmakta ve buralardaki mevzuatlar esas alınarak kurumsallaştırılmaktadır. Türkiye'nin çağcıl ve yerel ihtiyaçlarına uygun, özgün ve milli mesleki eğitim modelleri geliştirilmelidir.

İlkokul, ortaokul ve meslek eğitiminde Hayat Boyu Öğrenme rehberlik ve danışmanlık hizmetleri güçlendirilmelidir. Ortaokul ve lise dönemlerinde öğrencilerin iş dünyasıyla mesleki eğitimin tanınmasını kolaylaştıracak ve öğrencilerin hayata adapte olmasını sağlayacak tüm eğitim araç ve gereçleri çeşitlendirilerek yenilenmelidir.

Fatih projesinin bir fırsata dönüşmesi sağlanmalı, projenin esas ayağının donanım değil içerik olduğunun farkındalığı ile çocukların yaratıcılıklarını destekleyen, zekâlarını geliştiren, yerelden evrensele, edebiyattan tüm bilim dallarına gelişen teknolojinin son versiyonlarını kapsayan içerik hazırlıklarına gerekli yatırım yapılmalıdır.

7.2.5. YATIRIM POLİTİKASI

Gerek özel gerekse kamu sektörü tarafından gerçekleştirilen yatırımlar, büyümenin en önemli faktörleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, özellikle uzun vadeli olan yabancı kaynaklı direk yatırımları, ülkeye çekmek için de çalışmalar hızlandırılmalıdır.

• Yatırım Ortamının İyileştirilmesi

Politika belirsizliklerinin giderilmesi ve yatırımcıların risk almasını engelleyecek düzenlemelere gidilmesi, yatırımları artırma koşullarının başında gelmektedir.

Öte yandan, yatırımcılara sağlanacak belli mali avantajlar da yatırımları cazip kılmak açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda, kamu-özel sektör işbirliğiyle gerçekleştirilen büyük projelerden belli kriterleri sağlayanlara, KDV ödemesi ile ilgili kolaylık ya da esneklikler getirilmesi, özel sektörün bu tür önemli yatırımlara daha çok yönelmesini sağlayacaktır.

Bununla birlikte, yatırımın önündeki mevzuatla ilgili mevcut engellerin kaldırılması aciliyet taşımaktadır. Bu minvalde, gerek yerli gerekse yabancı yatırımcıların cesaretini kıran düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Bu, bilhassa hukuki ve vergisel alanlardaki uygulamalar çerçevesinde ele alınmalı, bürokrasi azaltılmalıdır.

Buna paralel olarak, özellikle yenilikçi ürün ve hizmetlerle ilgili araştırma, geliştirme, ticarileştirme ve yatırım gibi faaliyetler için fikri mülkiyet hakları sisteminin geliştirilmesi ve girişimcilere bu konuda güven aşılması şarttır.

• Etkin Tanıtım Yapılması

Yatırım ortamının iyileştirilmesinin yanı sıra, yabancı yatırımcıları çekebilmek amacıyla, ülke ve sektör tanıtımlarının etkin bir şekilde yapılması gerekmektedir. Kaynakları ve ekonomisi Türkiye'den daha zayıf olan ülkeler dahi, iyi ve çekici bir tanıtımla, yatırımcı çekebilmektedirler. Türkiye'nin şu anda mevcut olan tanıtım etkinlikleri ise içerik açısından yetersiz kalmakta ve dikkat çekmemektedir. Bu bağlamda, tanıtım konusuna da özel bir önem atfedilerek, yeni bir yaklaşım içerisine girilmesi elzemdir. Bu konuyla ilgili olarak, Türkiye'deki iç pazarın güçlü olduğu vurgusu yapılması, en çarpıcı noktalardan biri olacaktır.

Öte yandan, yabancı sermaye çekmede kalkınma ajansları ile Yatırım Destekleme Ajansı'nın uzun vadeli bir vizyona dayalı strateji eşliğinde çok daha performans odaklı olarak devreye sokulması gerekmektedir.

• Altyapının Geliştirilmesi

2023 vizyonu çerçevesinde ve hatta daha da sonraki dönem için, kendine büyük kalkınma hedefleri belirlemiş Türkiye'nin, gerek milli gelir gerekse ihracat anlamında arzu edilen rakamlara ulaşabilmesi için elzem olan faktörlerden biri de, bu amaçlara hizmet edecek güçlü bir altyapıya sahip olmaktır.

Bu çerçevede, özellikle ihracatı destekleme amacıyla, ülke çapında, güçlü bir lojistik sistemi kurulmalıdır. Bu, büyüyen Türkiye'nin en büyük eksiklerinden biridir. Bu yüzden, taşımacılığın daha kolay, hızlı ve etkin bir şekilde yapılabilmesi için, demiryolu ağlarının birbirine bağlanması hususu bir an önce değerlendirilmelidir. Kısaca, raylı sistemlerin tüm ülkede yayılması önem taşımaktadır. Ayrıca, hava lojistik merkezi kurulması da ayrı bir proje olarak ele alınmalıdır.

Yine bu kapsamda, daha etkin bir taşımacılık sistemi için, taşımacılık maliyetlerinin aşağı yönlü hareket etmesini sağlayacak bir strateji oluşturulmalıdır.

• Kurumların Modernleşmesi ve Etkinleşmesi

Kurumlar, bir ülkenin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. İktisat tarihinde birçok az gelişmiş ülke, hızlı kalkınmak amacıyla, gelişmiş ülkelerin benimsediği ekonomi politikalarını uygulamış, ancak bekledikleri başarıyı elde edememişlerdir. Bunun başlıca nedeni ise, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kurumsal yapı farklılıkları olmuştur. Nitekim kurumların politikaları uygularken sergiledikleri başarı, verimlilik farklılıkları yaratmıştır ve yaratmaktadır.

Bu bağlamda, kısa vadede büyüme yaratacak birçok politikanın yanı sıra, orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir büyüme sağlayacak kurumsal gelişim de, stratejik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, kaliteli, modern ve etkin kurumların oluşturulmasına yönelik kültürel bir transformasyon için gerekli şartlar bir an önce sağlanmalıdır. Bununla birlikte, özellikle teknoloji gibi stratejik alanlarda, ilgili kurumlar arası eşgüdüm ve uyum yaratılması için çalışmalar yapılmalıdır.

• Bölgesel Gelişime Önem Verilmesi

Türkiye'de belli bölgeler, birçok altyapı ve sermaye eksikliğinin yanı sıra, düşük işçi kalitesi ve verimliliği nedeniyle az gelişmişlik göstermektedirler. Bu bölgelerde yatırımları desteklemek, hem üretimin hem de istihdamın artmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, bölgesel vergi avantajları ve yatırım teşvikleri, faydası ispatlanmış bir sistem olarak, orta vadede de devam ettirilmelidir. Bu bölgelerde, ayrıca, okullaşma oranlarının artırılması ve temel eğitimde fırsat eşitliği sağlanması önem arz etmektedir.

Bununla birlikte, bu bölgelerdeki yoksulluğu azaltmak amacıyla, mikro finans uygulamalarının yaygınlaştırılması, değerlendirilmesi gereken bir çözüm enstrümanı olacaktır. Nitekim bu sayede işsiz nüfus ve özellikle kadınlar, bölge ekonomisine kazandırılacaktır. Bu bağlamda, özellikle az gelişmiş bölgelerde, mikro kredi şubelerinin açılması, bölgesel kalkınma açısından önemli faydalar getirecektir.

• **Özel Ekonomik Bölgelerin Desteklenmesi ve Hayata Geçirilmesi**

Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB), devletin firmalara sunduğu imkânların kalitesini arttırmak amacıyla tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bir model olarak bilinmektedir. Firmaların performansı için içerisinde buldukları firma ağının önemi ise, hiçbir zaman yadsınamaz. Bu sebeple, özel ekonomik bölgelerin kurulması, belirli sektör ve firma gruplarında, performansın daha etkin kılınabilmesini sağlamaktadır. Söz konusu bölgelerin geliştirilmesi sürecinde kamu-özel sektör işbirliği (PPP) yaklaşımı ön planda tutulmalı, bölge yönetimi özel sektör tarafından yapılırken, kamu idaresi de etkin bir biçimde denetimi sağlamalı bu sayede denge mekanizması etkin bir biçimde tesis edilmelidir.

Ayrıca bu bölgelerde sadece sanayi üretimi değil, ticaret faaliyetleri de hedeflenmeli, aynı zamanda sadece ihracat değil iç piyasa da göz önünde bulunacak şekilde, bölgenin barındıracağı sektörler bir strateji çerçevesinde belirlenmelidir. Burada en önemli nokta, etkin düzenleyici çerçevenin ve dünya genelinde kabul gören düzenleyici kuralların bu bölgelerde uygulanmasıdır.

• **KOSGEB Destekleri Ödemelerinin Belli Bir Takvime Bağlanması**

KOSGEB'in son yıllarda büyük bir etkinlik kazandığı ve birçok farklı program kapsamında KOBİ'lere kaynak aktardığı görülmektedir. Önceleri sadece imalat sanayi KOBİ'lerine destek veren KOSGEB'in bugün inşaat, enerji, ticaret, turizm, haberleşme, lojistik, hizmet gibi sektörlerle de destek vermesi, kaynakların çok daha fazla sayıda işletmeye ulaşması adına oldukça önemli bir adım olmuştur. Ancak, kurumun hedef kitlesinin neredeyse yedi kat arttığı bir durumda, desteklerin dağıtımı ve uygulamasında sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Özellikle projesi kabul edilmiş ve destek almaya hak kazanmış işletmelerin alacakları desteklerin makul bir zaman diliminde ödenmesi hususu, proje finansmanı sözleşmesinde yer almalı, böylece destek kullanıcı firma hangi dönemlerde ne kadar destek alacağını bilmeli, bu sürelerle de riayet edilmelidir.

- **Kamunun Büyük Projelerinin İhale Süreçlerini Yürütebilecek Bir Merkez İhdas Edilmesi**

Türkiye’de birçok altyapı proje stoku birikmiş durumdadır. Hemen hemen tüm Bakanlıkların dünya ölçeğinde büyük yatırımları gerektiren projeleri sunduğu bir dönem yaşanmaktadır. Ancak, bu seviyede büyük projelerin şartname süreçlerinin, ihale süreçlerinin, finansman süreçlerinin ve uygulama süreçlerinin her biri başlı başına uzmanlık gerektiren alanlardır. Hedeflenen yapıların zamanında ve uygun maliyetli bir şekilde tamamlanabilmesi tüm bu süreçlerin doğru bir şekilde yürütülmesi ile mümkün olacaktır. Büyük projelerin ihalelerinde yaşanan sıkıntılardan hareketle, alt ve üst yapı ihalelerinden sorumlu olacak merkezi bir ihale birimi ihdas edilmeli, şartnameden imzaya kadar uzanan süreci bu merkez yürütmelidir. Bu sayede, projelerden elde edilen tecrübe bir havuzda toplanacak ve bu konuda kamu kısa zamanda kendisini geliştirecektir. Bunun yanı sıra, ihaleye ilişkin süreçlerin daha şeffaf, paylaşılabilir ve hesap verilebilir bir şekilde yürütülmesi de sağlanmış olacaktır.

- **KOBİ’lere Yönelik Finansman Derinliğinin Genişletilmesi**

Türkiye’de bütün küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) neredeyse bir numaralı problemi, uygun vadeli ve maliyetli finansmana erişimdir. Özellikle Avrupa Birliği bölgesinde yaşanan belirsizliklerin üst seviyeye ulaştığı bir dönemde bankaların da kredi iştahlarının azaldığı ve reel ekonominin bel kemiği olan KOBİ’lere yönelik kredilerde de gözle görülür bir yavaşlama yaşanmaktadır. Ancak, 5 Nisan 2012 günü açıklanan ve 8 Haziran 2012 günü de kamuoyuyla detayları paylaşılan Yeni Teşvik Kanunu’nun beklenen etkiyi yapabilmesi ve yatırımları hızlandırabilmesi için yatırımcının farklı enstrümanlarla desteklenmesi önemlidir. Ekonomimiz için oldukça önemli bir dönemeçten geçildiği böylesi bir dönemde, bankaların, özellikle, yeni kanunun yarattığı fırsatlardan yararlanacak yatırımcılara kredi vermesi sağlanmalıdır.

- **Girişim Sermayesi Modelinin Bankalarca Kullanılması**

Yatırım ve girişim hedefiyle projesi bulunan girişimcilerin desteklenmesi modeli olan girişim sermayesi modelinin bankalar tarafından aktif olarak uygulanması gerekmektedir. Proje sahibinin, kaynak sağlayanlara kredi geri ödemesi ve sermaye kârlılığını hesaplayabildikleri bir nakit akışını sunabilmesi halinde, projeye finansman kaynağı alması sağlanmalıdır.

- **Bürokrasinin Yürütmenin Yerini Alması Önlenmelidir**

Her bir bakanlık özelinde bürokrasi envanteri yapılarak, alınması talep edilen belge başına bağlı kurumlarda yapılması gereken işlemler listesi çıkarılmalıdır. Bu sayede

gereksiz ve tekrarlanan faaliyetler ortadan kaldırılarak yatırımcı ve girişimcinin önü açılmalıdır. Bürokratik yapının güçlü olması yatırım amacıyla çeşitli faaliyetlere girişen ya da girişmek isteyen her boydan yatırımcının yılmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle özellikle kurumlar arası yazışmaların elektronik ortamda yapılarak hız kazanılması, yapılan yazışmaların birer örneğinin elektronik imza sahibi kişi ve kuruluşlara da eş zamanlı gönderilmesi, işlemlerin takip yükü ile zaman maliyetini en aza indirecektir.

7.2.6. TASARRUF POLİTİKASI

• Yurtiçi Tasarrufların Artırılması

Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi, genel olarak, bir ekonomide, herhangi bir sınıktan olmaktan finanse edilebiliyorsa, cari işlemlerin açık veriyor olmasının bir öneminin olmadığı söylenebilir. Fakat bu bakış açısı, kısa dönem için doğru olmakla birlikte, orta ve uzun dönemde geçerli bir yaklaşım değildir. Bilhassa, sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği, esnek kur rejiminin geçerli olduğu ve küreselleşmenin hızla ekonomik hayatı yeniden şekillendirdiği günümüz dünyasında, bu yaklaşım oldukça sakıncalı sonuçlara yol açacaktır. Zira günümüzde artık, finans hesabının cari işlemler hesabını finans mı ettiği yoksa cari işlemler açığına mı yol açtığı tartışılır bir hale gelmiştir. Özellikle, gelişmekte olan ülkeler için, finans hesabının, döviz kurunun değerlendirilmesine yol açtığı için, cari işlemler açığına yol açtığı yönünde bulgulara da rastlanmaktadır.

Bu bağlamda, cari açık problemiyle ilgili alınacak birincil öneme haiz önlemlerden biri de, yurtiçi tasarrufların artırılmasıdır. Zira Türkiye’de tasarruf oranı oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmekte ve yatırımları karşılayamamaktadır. Bu da, dış finansman ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Tasarrufların, kamu kesiminde, vergi dışı yollarla artırılmaya çalışılmasının yanı sıra, özel kesimde de özendirilmesi gerekmektedir. Son dönemlerde özel tasarrufların düşüş göstermesinin nedenlerinden biri, kısa vadeli kredi imkânlarının bolluğu olarak sayılabilir. Dolayısıyla, tüketimi tetikleyip tasarrufları azaltan kolay ulaşılabilir kredi fırsatları sunan bu sistemin düzenlenmesi gerektiği ortadadır. Yine bu bağlamda, tasarruf faizleriyle kredi faizleri arasındaki kâr marjının makul bir seviyede ayarlanması ve bir düzenlemeye tabi tutulması faydalı olacaktır.

Bunun yanı sıra, tüketimi cazip hale getiren bir finansal yapı yerine, yatırım araçlarının sayısının artırılması ve finansal sisteme olan güveni arttırmaya yönelik çabaların çoğaltılması gerekmektedir. Bu çalışmalar, ayrıca, Türkiye’de halk arasında gayrimenkule yönelik olan yatırım felsefesinin değiştirilmesi yönünde de hizmet etmelidir.

7.3. MEZO (SEKTÖREL) POLİTİKA ÖNERİLERİ

7.3.1. BASIM, YAYIN, AMBALAJ VE REKLAM SEKTÖRÜ

- **Denetim Sisteminin Geliştirilmesi**

Haksız rekabeti besleyen kalitesiz üretimin önünü almanın en önemli yolu sektör içi denetim sistemlerinin geliştirilmesidir. Ticaret ve sanayi odaları ile STK'lara ciddi oranda görev düşmektedir. Haksız fiiller içerisinde bulunan firmaların engellenmesi için yukarıdaki kurumlara yaptırım gücü sağlanmalıdır.

- **Sektörün Finansmana Ulaşım İmkânlarının Arttırılması**

Sektörde bulunan KOBİ ve diğer firmalara; rekabetçi fiyatlara ulaşabilmeleri için ucuz finansmana ulaşmalarını sağlayacak imkânlar yaratılmalıdır. Banka ve finans kuruluşlarının etkin bir şekilde sektördeki kuruluşlara katkı vermesi sağlanmalıdır.

- **Sektör İçi Bilgilendirmenin Arttırılması**

Sektör içerisinde fazla arz ile etkin üretimin önündeki engellerin kaldırılması için üretici firmalara sektörler hakkında yaygın ve etkili bilgilendirme yapılmalıdır. Piyasaya yeni girecek firmaların açık olan sektörlere yönlendirilmesi ve böylece üretim faktörlerinin etkin ve dengeli olarak dağıtılması sağlanmalıdır.

- **Nitelikli Eleman İhtiyacının Giderilmesi**

Sektör içi eğitimle ile sektör öncesi ara personel yetiştirmeye yönelik eğitimler üzerinde ciddi projeler üretilmeli. Meslek yüksek okulu, meslek liseleri gibi eğitim kurumları yaygınlaştırılmalı. Mesleğin itibarını yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılarak gençler için bu sektör cazip hale getirilmelidir.

- **Hammadde Temininin Sürdürülebilirliğinin Artması**

Sektörümüzün kullandığı hammaddelerin üretimi konusunda yurtiçi üretim seviyesi çok düşüktür. Nerdeyse yok denecek kadar azdır. Bu konuda hem profesyonel üretim modelleri yakından incelenerek hem de uygun üretim maliyetleri ile arz yapılması konusunda acilen çalışmalar yapılmalı. Bu tür çalışmalara teşvik ve destek sağlanmalıdır. Hammaddesi ağaca dayanan kâğıt gibi spesifik bir alanda geri dönüşüm teknolojilerinin hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.

- **İthalat-İhracat ve Vergi Rejiminin Düzenlenmesi**

İthalat ve ihracatta firmaların yaşadıkları sıkıntıları gidermek için bu konuda birbirinden farklı ve çeşitli düzenlemelerin bir çatı altında toplanması ve firmaların

sorunlarını giderici şekilde yeni düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Farklı kurumlar tarafından oluşturulmuş düzenlemelerin tek bünyede toplanması zorunludur. Ülkemize üretilme kabiliyeti olan ürünlerin (örneğin: ajanda, defter ve kırtasiye ürünleri gibi) ithalatında yerli üreticiyi koruyucu gümrük mevzuatının hayata geçirilmesi birinci öncelik olmalıdır.

- **Hurda Teşviki**

Teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılabilmesi için bu sektörde yer alan firmalara hurda teşviki sağlanmalıdır. Bu teşviklerle ilgili ve kolaylaştırıcı mevzuat hakkında etkin olarak bilgi sağlanmalıdır.

- **Sektör Standartlarının Oluşturulması**

Nitelikli üretim yapabilmek için sektör standartlarının acilen belirlenerek hayata geçirilmesi zaruridir. Bu amaç doğrultusunda sektörün mensupları arasında ilişki etkin olarak tesis edilmeli; nitelikli ve rekabetçi üretim yapabilmek sektörün standartları acilen oluşturulmalıdır.

- **Örgütlü Sektör Yapısının Oluşturulması**

Dağınık bir yapı sergileyen sektör bir an önce örgütlü bir yapıya kavuşturulmalıdır. Toplumsal tabanın tam olarak oluşturularak, bu kurumların hem toplum içerisinde etkinliğinin artırılması hem de mesleğin itibarının yükseltilmesi sağlanmalıdır.

7.3.2. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ SEKTÖRÜ

- **Yerli Üretimin Teşvik Edilmesi**

Türkiye, cep telefonu ve bilgisayar başta olmak üzere, birçok bilgi ve iletişim teknolojisi ürününü yurtdışından ithal etmekte ve toplumun bu ürünlere olan yüksek talebi nedeniyle de, bu ürünler, ithalatta önemli bir yer tutmaktadır. Cari açığı körükleyen bu durumu kontrol altına alabilmek için, Türkiye’de de bu ürünlerin bir kısmının üretilmesiyle ilgili hamleler yapılmalıdır. Gözönünde bulundurulması gereken nokta, montajda yerli katma değer çok düşük olması ve dünyada da küçük marjlarla yapılmakta olduğudur. BT donanımında iç pazarın hâlâ göreceli olarak, dünyadaki pazar büyüklüğü ile karşılaştırıldığında, küçük olması sebebi ile üretim şansı çok düşüktür. Ancak iletişim donanımında akıllı telefonlar konusunda iç pazarın büyüklüğü önemlidir ve burada bir açılım olabilir.

Türkiye bilişim sektörünün bu konudaki en büyük açmazlarından biri şüphesiz yeterli Ar-Ge kültürünün sektöre sirayet etmemiş olmasıdır. Özel sektöre ciddi maliyet yükü bindiren Ar-Ge çalışmalarına verilen destek yapısı, mevcut durumda ileriye dönük pozitif bir etki sağlayamamaktadır.

• **Yazılımın Stratejik Sektör Kabul Edilmesi**

Bilişim yazılımı, gerek sanayi gerekse hizmetler alanındaki birçok sektörde kullanıldığı için, sektörler arası bir role sahiptir. Dolayısıyla, ekonominin genelinde böylesine kritik bir etkiye sahip yazılım sektörünün, stratejik sektör olarak kabul edilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin ithalatçı ülke statüsünden çıkması için yerli firmalara sahip çıkılmalıdır.

• **Kamunun Özel Sektöre Desteği**

Kamu kuruluşlarının bilişim sektörüyle ilgili ihtiyaçlarını, yerli firmalardan karşılamaya çalışması, Türkiye'de sektörün gelişimini destekleyecek eylem planının en önemli parçalarından biri olacaktır. Bu bağlamda, kamu sektörü, bilişim alanında özel sektörle, rekabetçi değil, birbirini bütünleyici yönde bir tutum sergilemelidir.

Kamunun iç kaynak kullanarak çözümler üretmesi yerel yazılım şirketlerinin yeterince büyümemesinde önemli bir etkidir. Kamuda sağlanan e-hizmetlerde Türkiye 2005 yılında dünyada 47. iken 2012'de 83. sıraya gerilemiştir. Projelerin sadece dörtte biri zamanında bitirilebilmektedir. Demek ki burada yanlış giden bir şey vardır. Kamunun yerli yazılım şirketleri lehine pozitif ayrımcılık yapması gerekmektedir.

• **KOBİ'lerin Desteklenmesi**

Özellikle çok büyük ihaleler şeklinde gerçekleşen kamu alımları KOBİ ölçeğinde faaliyet gösteren birçok firmamızı kapsam dışında tutmaktadır. KOBİ'lerimizin varlığını sürdürmesinde kamu alımları yaygın ve destekleyici şekilde olmalıdır. Özellikle bilişim sektörünün kendine has dinamikleri ve daha yeni gelişen bir sektör olması göz önünde bulundurularak ihale kanunları uygunlaştırılmalıdır. Gelişimini tamamlamış ve uluslararası rekabete cevap verebilen sektörlerle uygulanan mal ve hizmet alım politikaları ile aynı kuralların uygulandığı ihale kanunları sebebiyle henüz gelişmekte olan bilişim sektörünün önü kapatılmaktadır.

• **Kamu-Özel Sektör Stratejik İşbirliği**

Kamu bilişim taleplerinde doğrudan nihai bir bilişim ürününe ihtiyaç duyulacağı gibi, devletin de diğer devletlere göre rekabetçi avantaj sağlamasına yardım edecek yeni teknolojilere duyulacak ihtiyaç da göz ardı edilmemelidir. Halihazırda pazarı oluşmuş ve dünya pazarında yer edinmiş, stratejik önemi olmayan teknolojik ürünleri üretmeye çalışmak ticari anlamda birçok şirket için anlamlı gelmeyecektir. Ancak Türkiye için stratejik öneme sahip ve üzerine yatırım yapılması gereken bilişim alanında birçok yatırıma ihtiyaç duyulduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Birçok dünya bilişim devinin ve hatta ülkelerin iştahını kabartmış olan Fatih projesindeki yazılım altyapısının ve sistem altyapısının yerli olması şüphesiz farklı ülkelere yaygınlaştırılması planlanan bu sistemin devlet için yönetilebilir olmasının da altyapısını sağlayacaktır.

Aynı şekilde yerli insansız uçakların yazılımlarının yerli olması, bilgi gizliliğinin üst seviyede olduğu kamu kurumlarında yerli işletim sistemlerinin kullanılması bu konunun ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Burada kamunun bilişim sektörü ile ilişkisinin çerçevesi doğru belirlenmeli ve sektörde standartları yüksek yeni oyuncuların dahil edilmesinin altyapısı oluşturulmalıdır.

• **Kamunun Yerli Firmalara Güvensizliğinin Giderilmesi**

Türkiye'deki mevcut durum analiz edildiğinde kamu kurum ve kuruluşlarında yabancıya olan güven ve yerli firmalara olan güvensizlik itici gücün yabancılar lehine çevrilmesine sebep olmaktadır. Burada kamu kurumlarının yerli firmalar ile yaşamış oldukları bazı kötü tecrübelerin olması yabancı firmalarla yaşanan benzer problemlerin göz ardı edilmesine sebep olmamalıdır. Kamu kurumlarında yabancı firmalar ile yaşanan sıkıntılara gösterilen hoşgörü yerli firmaya gösterilsin beklentisi sektörü rehavete götürecektir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere kamu bu konuda sorunların düzeltilmesi hususunda itici rol üstlenmeli ve oluşturulan bilişim çözümlerinin başarılı bir değer halinde sonuçlanabilmesi için gerekli olan sabır, bilgi paylaşımı ve yapıcı rolünü gösterebilmelidir.

• **İstihdam Sorunu ve Teknoloji Eğitiminin Yaygınlaşması**

Sektörün istihdama pozitif katkısının açığa çıkarılması, hem bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün hem de ekonominin genelinde bilgi toplumu perspektifiyle ihtiyaç duyulan insan kaynakları ihtiyacının karşılanması için büyük önem arz etmektedir. Sektörün önündeki en büyük problemlerden biri olarak gözüken istihdam ve sektöre özel bir istihdam politikasının olmaması büyük eksikliklerdir. İstihdam politikalarında ve kanunlarında BT sektörü ayrı bir başlık altında değerlendirilmeli ve sunabileceği pozitif katkı gözönünde bulundurularak özel değerlemeye tabi tutulmalıdır.

Bireylere, teknolojinin toplumsal sistemle olan ilişkisini göstermek için yapılacak çalışmalar, kalkınma yolunda atılacak adımlardan biridir. Teknoloji okur-yazarlığını artırmak olarak tanımlanan bu faaliyetlere erken eğitim kademelerinde başlanması önem taşımaktadır. Bu kapsamda, okullarda bilgi teknolojileri sınıfları açma yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Ayrıca, bilişim alanında sertifika programlarının yaygınlaştırılmasını kolaylaştıracak altyapı düzenlemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Yüksek öğrenim düzeyinde ise,

her ülkenin olduğu gibi, Türkiye'nin de kalkınmasında büyük rol oynayacak bilgi teknolojileri mühendisliğinin üzerinde durulmalıdır.

7.3.3. DAYANIKLI TÜKETİM VE MOBİLYA SEKTÖRÜ

• Nitelikli Personel İstihdamı

Sektörde alanında uzmanlaşmış, teknik bilgisi olan, donanımlı personel ihtiyacı çoktur. Bu sorununun çözümü için, sektördeki kuruluşlar ya da bu kuruluşların insan kaynakları departmanları ile sektöre personel hazırlayan meslek okulları arasında yakın bir iletişim olmalıdır. Kuruluşlar ile okullar, sorunları istişare ederek daha nitelikli personel yetiştirmeye yönelik çözümler üretmelidir. Mobilya üretiminde, satışında, lojistiğinde ve montajında çalışacak personeller için sektör temsilcileri ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmiş eğitimler zorunlu hale getirilmeli; firmalarda sözkonusu eğitimleri almamış kişiler çalıştırılmamalıdır. Sektörün dernekleri ve Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak olarak yürütülecek, eğitim ve seminer faaliyetleri düzenlenmeli ve bu faaliyetler devamlılık taşınmalıdır.

• Mobilya Lojistik Sorunu

Öncelikle uzun mesafe mobilya lojistiği için demiryolu kullanımı teşvik edilmelidir. Mobilyaların uzun mesafelerdeki tüketicilere hasarsız ulaştırılması için profesyonel mobilya lojistik eğitimi almış, bu konuda sertifikalı özel mobilya lojistik firmaları olmalıdır.

• Spot Mobilyacılık ve Gayri Resmi Ticaretin Engellenmesi

Sektörün başlıca sorunlarından bir diğeri gayri resmi ticarettir ve son yıllarda hızla arttığı görülmektedir. Kayıtdışı ve haksız rekabetten dolayı resmi kayıtları olan birçok firma fiyat konusunda bu firmalarla rekabet edememektedir. Bu firmalar KDV'nin yüksekliğini dile getirmektedirler. Alış ve satış KDV oranları arasındaki farkın kaldırılmasıyla bu sorun ortadan kalkacaktır.

• Markalaşma, Kalite İmaj Sorunları

Sektördeki firmalar kurumsallaşmaya teşvik edilmeli, ancak bu süreçte mobilya sektöründe deneyimli uzman markalaştırma profesyonelleri yetiştirilmelidir.

• Patentli Ürünlerin Kopyalanması

Patent ihlallerinde derhal müdahale mekanizması kurulmalıdır. Tasarımcı firmalara bu süreçlerin uzunluğunda dolayı ihbardan çekinmemelidir. Ürün, tasarım kopyalama durumlarında firmaların yeni Ar-Ge motivasyonları düşmektedir. Ayrıca, mo-

bilya sektöründe, özgün olmayan yurtdışından esinlenen tasarımların yoğunlukla kullanıldığı bilinmektedir. Bu eksikliği gidermek için, daha işin başında meslek liselerindeki mobilya tasarım bölümlerine ağırlık verilmeli, varolan tasarım eğitime yenilikçi fikirler dahil edilmelidir. Öğrencilerin gerçekten özgün tasarımlar yapabilmeleri için daha geniş imkânlar sağlanmalıdır.

7.3.4. ENERJİ VE ÇEVRE SEKTÖRÜ

• Öngörülebilirliğin Arttırılması ve Haksız Rekabetin Önüne Geçilmesi

Bilindiği üzere, tüketim fazlası elektriğin, dağıtım şirketleri aracılığı ile YEKDM çerçevesinde 10 yıl boyunca alım garantisi bulunmaktadır. 10 yıl sonrasında ne olacağının belirsizliği yatırımcılar için önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bu konuda şimdiden ve ivedi bir planın hazırlanması gerekmektedir.

LÜY başvurularını alan bazı elektrik dağıtım şirketlerinin, bünyesindeki farklı şirketler üzerinden, kendi LÜY projelerini geliştirdiği duyuları alınmaktadır. Bu durumun haksız rekabete yol açma riski söz konusudur.

• Yerli Sanayinin Desteklenmesi

Yerli ve yenilenebilir enerji alanlarındaki sektörel yerli sanayinin gelişmesi desteklenmeli, bu alandaki girişimciler ile yerli üretime yönelik teşvik ve destek mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu sayede çok yeni iş alanları ve alt-hizmet sektörleri ile yerel istihdam imkânları doğacaktır.

Bilindiği üzere ülkemizin başta lojistik ve jeopolitik olmak üzere birçok avantajı mevcuttur. Özeldede yerli ve yenilenebilir enerji alanında ülkemizin sektörel merkez olması yolunda projeler geliştirilmelidir. Konjonktür olarak komşu ve bölge ülkelerdeki pazarlara açılma fırsatı mevcuttur. Bu sayede çok yeni ihracat imkânları doğacaktır.

Derin kuyu su pompaları ile tarımsal sulama olmak üzere, elektrik tüketimindeki kayıp ve kaçağa karşı, yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı bir çözüm yolu olarak geliştirilmelidir. Bu amaçla bilgi, farkındalık ve pozitif ayrımcılık da dahil destek mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşları ile işbirlikleri ve projeler geliştirilmelidir.

Uzakdoğu menşeli solar sistem bileşenlerinin ülkeye girişi kontrol altına alınmalıdır. İthalatta eksiksiz olarak orijinal üretici bilgileri, üretim tarihi, seri no, barkod, fabrika test raporu, kalite, standart, sertifika, garanti, satış sonrası teknik destek vb. hususlar tüketici lehine güvenceye alınmalıdır. OEM ve/veya fason üretim sektörel malların ülkeye girişine/ithalatına izin verilmemelidir.

- **Bürokrasinin Azaltılması ve Sektörde İşlevselliğin Arttırılması**

LÜY dahilindeki başvuruların ilk yapıldığı yerel elektrik dağıtım şirketlerinden, hızlı ve çözüm odaklı geri dönüşler sağlanmasında fayda olacaktır. Bürokrasi asgariye indirilmelidir.

Yerel elektrik dağıtım şirketlerinden bağlantı için olur alan projeler onay için Ankara TEDAŞ Genel Müdürlüğü'ne gitmek durumundadır. Yoğunluğun ve bürokrasinin azaltılması ile zaman kazanmak amacıyla, onay ve kabul işlemleri bölgelerdeki yerel TEDAŞ Müdürlüklerince yapılabilir.

Lisanssız elektrik üretim tesisleri YEK Kanununa ekli cetvelde öngörülen kullanılacak ekipman başına yerli aksam destek bedeli mekanizması işlevsel hale getirilmelidir.

Üretim ve tüketimin farklı yerde olması durumunda hem üretimin tamamı üzerinden, hem de tüketimin tamamı üzerinden iletim bedeli ile kayıp kaçak bedeli vb. mükerrer alınması bu tip uygulamaların önünü tıkamakta, ekonomik olarak dezavantaj oluşturmaktadır.

- **Bilgi Kirliliğinin Önüne Geçilmesi**

Başta nükleer enerji olmak üzere, bilgi kirliliği ve dezenformasyona karşı etkin yöntemler geliştirilmelidir. Kamudan bağımsız ama çözüm odaklı ve yapıcı destek veren sivil toplum kuruluşları mutlaka desteklenmelidir. Yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik sektörel ücretsiz eğitim, seminer vb. ile yapıcı bilgilendirme çalışmaları arttırılmalıdır.

Güncel gelişmeler periyodik olarak, ilgili kamu kurumları ve sektörel sivil toplum kuruluşları tarafından istişare edilmelidir. Bu amaçla çalışma grupları oluşturulmalı, deneyim, görüş ve öneriler karşılıklı değerlendirilmelidir. Gelişmeler ilk elden kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Bu sayede zamanında ve doğru bilgi akışı sağlanarak, kullanıcı ve yatırımcı için uygun ortam sağlanacaktır.

- **“İzole Sistemler”de Mevzuat Değişikliği**

“İletim ve dağıtım sistemiyle bağlantı tesis etmeyen üretim tesisleri lisans alma yükümlülüğünden muaftır” maddesinin “iletim ve dağıtım sistemine bağlı bir tüketim tesisi için kurulacak yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan bir üretim tesisi, tüketim tesisi iletim ve dağıtım sistemi ile bağlantılı olsa dahi, üretilen elektriğin tüketim tesisinde dahili kullanılacağından yani hiçbir şekilde şebekeye geri verilmeyeceğinin taahhüt edilmesi koşuluyla, trafo bazlı kısıtlamaya tabi olma koşulu aranmaz” ile değiştirilmesi uygun olacaktır.

Herhangi bir güç sınırlamasına tabi tutulmadan kurulabilecek bu sistemlerin “izole sistem” sayılarak, trafo bazlı kısıtlamaya tabi olma koşulu aranmaması, yatırımları hızlandırıcı etki yapacaktır. Ayrıca üretim tesisinin şebeke ile alışverişi olmayacağı için şebekeye herhangi bir etkisi de olmayacaktır.

• Enerji Borsası’nın Kurulması

Türkiye enerji piyasasında birçok değişimin zeminini hazırlayacaktır. Yatırımcıların gelecekle ilgili daha kolay strateji belirlemesine imkân verecek olan Enerji Borsası sayesinde, Türkiye’de özelleştirmelerle başlayan liberalleşme süreci şeffaf ve likit bir piyasanın kurulmasıyla tamamlanacaktır. Borsa ve serbest ticaretin yapıldığı bir pazar yapısı, doğru fiyat sinyallerini vereceği için uzun dönemli planlamaları daha hesaplanabilir hale getirecektir. Bununla birlikte; bu yapı, likiditeyi ve yatırımları da olumlu yönde etkileyecektir. En önemlisi, doğru fiyatın oluşmasını sağlayacak ve tüm katılımcıların eşit koşullarda rekabet etmesini sağlayacaktır.

Enerji sektörünün en önemli ülkelerinin yanı başında hatta merkezinde olan Türkiye, “finans merkezi İstanbul”da faaliyette olacak Enerji Borsası sayesinde petrol, doğalgaz, elektrik gibi ürünleri alıp satabilecektir.

• 6446 Sayılı Yeni Elektrik Piyasası Kanununda Yatırımları Yavaşlatacak Unsurlar

Teminatların yüksekliği:

Kanunun 5’inci maddesinin (7) numaralı bendinde “üretim lisansı başvurusunda bulunan tüzel kişiden, önlisans yükümlülüklerinin yerine getirilmesini müteakiben üretim tesisinin lisansında belirlenen inşaat süresi içerisinde kurulmaması halinde irat kaydedilmek üzere, kurulmak istenen üretim tesisinin niteliğine ve büyüklüğüne göre yatırım tutarının yüzde onunu geçmemek üzere teminat mektubu alınır” hükmü ile önemli büyüklüklerde teminat mektubu öngörülmektedir. Yatırımın yüzde 10’u mertebesindeki teminat mektubu, henüz yatırıma başlamamış bir yatırımcının varlıklarının bir kısmının teminat süresi boyunca hareketsiz kalmasına yol açacak ve yatırım kabiliyetini azaltacaktır.

Kanun maddesi teminat tutarının belirlenmesinde EPDK’yı yetkili kılmaktadır. Önlisans döneminde gerekli izin, ruhsat, onay vb. işlemlerin önemli harcamalarla tesis edilmiş olması, lisans için gereken teminatın yüksek tutulmasına da gerek bırakmamaktadır. EPDK’nın ikincil mevzuatta (lisans yönetmeliği) yapacağı düzenlemede bu durumu göz önüne alması ve teminat tutarını makul oranda belirlemesi yeterli olacaktır.

Önlisans döneminde dolaylı hisse devir yasağı:

Kanunun 6'ncı maddesinin (3) numaralı bendinde "lisans alınıncaya kadar veraset ve iflas nedenleri dışında önlisans sahibi tüzel kişinin ortaklık yapısının doğrudan veya dolaylı olarak değişmesi, hisselerinin devri veya hisselerin devri sonucunu doğuracak iş ve işlemlerin yapılması veya kurum tarafından belirlenen yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda önlisans iptal edilir" hükmü ile örneğin başka sektörlerde faaliyet gösteren köklü ve güçlü ana kuruluşların ve/veya ortaklarının, doğrudan ya da dolaylı şirket kurarak önlisans başvurusu yapmaları halinde, sözkonusu ana şirketlerin hisse yapılarında herhangi bir değişiklik halinde önlisans iptal edileceğinden, lisans alınana kadar geçecek asgari 2 yıl boyunca ana şirketlerin hisse hareketleri kilitlenecektir.

Kanun maddesi, başvuruların sağlam ve güçlü kuruluşlar tarafından yapılmasını ve ön lisans döneminde ticarete konu edilmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Ancak bu yasa, sadece ön lisansa konu olan şirket için değil, aynı zamanda, "dolaylı" ifadesi ile şirketin gerçek ve tüzel kişi ortaklarına ve ortakların ortaklarına ve uzayıp giden bir şekilde çok katlı ortakların tamamına kadar geçerli olmaktadır.

Elektrik enerjisi sektöründe yatırım yapanların çok önemli bir bölümü eski, köklü ve enerji dışında da birçok alanda faaliyet gösteren kuruluşlardır. Dolaylı hisse devir yasağı ile bu şirketlerin dolaylı olarak enerji dışı iştiraklerinde de hisse hareketleri yasaklanmaktadır. Bu ise iş hayatının dinamik unsurlarından biri olan gerek grup içi ve gerekse grup dışı hisse devirlerini ön lisans dönemi boyunca en az 2 yıl engellemektedir.

EPDK'nın yapacağı ikincil mevzuat düzenlemesinde (lisans yönetmeliği) aynı gruba ait şirketler ve bunların gerçek/tüzel kişi ortaklarının birbirleri arasında yapacakları hisse devir işlemlerinin yasaktan muaf tutulması halinde, gerçek yatırımcının enerji dışı şirketleri/hissedarları arasındaki hisse devrine yönelik hareket kabiliyeti bir ön lisans başvurusundan dolayı kısıtlanmamış olacaktır.

- **Doğalgaz Piyasası Kanunu (DGP) ile Sözkonusu Kaynak Çeşitlendirmesi ve Kaynak Ülkelerin Rekabetini Sağlayacak Önlemler Alınması**

BOTAŞ, mevcut sözleşme ve müşterileri ile sınırlanmalıdır. Böylece artan talep mevcut sözleşme ülkeleri dışındaki ülkelere yapılacak tedarik ile karşılanmalıdır. Bunun için BOTAŞ'ın sözleşme yaptığı ülkeler haricindeki ülkelere yapılacak LNG ve boru gazı ithalatı serbest bırakılmalıdır.

- **Doğalgaz Ticaret Piyasası Kurulması**

Ülkemizin gaz arz güvenliğini sağlayabilecek en önemli kaynak olan ve uluslararası piyasalardan temini serbestçe ve kolayca yapılabilen LNG halinde gaz girişinin serbestçe yapılabilmesi için; mevcut özel sektör LNG terminallerinin tarife, üçüncü taraf erişimi gibi düzenlemeleri serbest hale getirilerek tam kapasite çalışmasının önündeki engeller kaldırılmalı ve böylece yeni LNG terminalleri yatırımlarının da önü açılmalıdır. Bu çalışmalara ek olarak bir doğalgaz ticaret piyasası (elektrikteki dengeleme piyasasının benzeri) oluşturularak ihtiyaç fazlası ve yetersiz gaz hallerinin yönetilmesi sağlanmalıdır.

- **Yeni Doğalgaz Depolama Yatırımları Yapılması**

Doğalgaz piyasasında kurulacak bir dengeleme piyasası sisteminin olmazsa olmazı depolama altyapısının varlığıdır. BOTAŞ'ın işletmesinde bulunan TPAO doğalgaz depolama tesisi ülkenin tek depolama tesisi olup, Kanunda öngörülen yüzde 10'luk doğalgaz depolama kapasitesinin oldukça altındadır. Doğalgaz depolama sisteminin yeni depolama yatırımları ile hızlı bir şekilde oluşturulması için uzun ve zahmetli bir süreç ile önemli finansman gücü gerektiren depolama yatırımları, 6. bölge yatırım teşviklerinden faydalanacak şekilde teşvik mevzuatına tabi tutulmalıdır. Tarife ve üçüncü taraf erişimi hususunda, talep eden yatırımcının tarife ve üçüncü taraf erişimine konu edilmesi yönünde düzenleme yapılmalıdır.

7.3.5. GIDA VE TARIM SEKTÖRÜ

- **İsrafın Önlenmesi ve Verimliliğin Arttırılması**

Ülke genelinde başlatılacak eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleriyle, israf ve verimsizliğin önüne geçilmelidir. Ürettiğimiz sebze ve meyvenin değişik şekillerde çöpe giden yüzde 25 oranındaki miktarın parasal değeri 20 milyar liradır. Bu rakama toprak, su, enerji, emek, ambalaj, lojistik maliyetlerini de eklediğinizde korkunç rakamlarla karşılaşılacaktır.

Kirlenmemiş su ve ekonomik olarak sulanabilir toprak varlığımızın kıymeti çok büyüktür. Bununla birlikte, su ve toprak kaynaklarımız her geçen gün zehirlenmektedir. Petrol türevi bir ürün olarak, milyonlarca dolarlık bir israfın yanında, su ve toprak kaynaklarımızı zehirleyen atık ambalaj (naylon poşet) kullanımı birçok ülkede olduğu gibi geri dönüşümlü ambalaja dönüştürülmeli, bez poşet kullanımına geçilmelidir.

Gıda güvenliğinin sağlanması, ekolojik dengenin korunması ve çevresel koşulların iyileştirilmesi ile verimlilik düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Gıda, tarım ve hayvancılık alanlarının tamamında, üretimden ambalaja, lojistikten pazarlamaya her alanda teknolojik faaliyetler, bilişim faaliyetleri yoğun olarak teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Yine bu alanlarda nano teknoloji ve biyoteknoloji faaliyetlerine hız verilmelidir.

- **Tarım ve Gıda Lobisi**

Jeopolitik konumumuz itibariyle birçok ülkeye ve yakın pazarlara gıda ve tarım ürünleri satabilme imkânlarımız mevcuttur. Buna rağmen, etkin bir tarım ve gıda lobimizin olmayışı büyük eksikliklerdir. Dünyada üretimde söz sahibi olunan ürünlerde (fındık, incir, kayısı, üzüm vb.) katma değeri yüksek ürünlerle pazar hâkimiyeti oluşturulmalıdır.

- **Toprak ve Su Kullanımında Reformist Çalışmaların Arttırılması**

Önümüzdeki yıllarda gıda fiyatlarının dünya genelinde yüzde 10 ile yüzde 40 oranlarında artacağı göz önüne alındığında bunun yine küresel bağlamda sosyal, ekonomik ve siyasi yansımalarının olacağı kesindir. Bu nedenle gıda ve tarım konularında birtakım endişelerin olması da gayet normal olacaktır. Bir taraftan tüm dünyada gıdaya olan talep hızla artarken bir taraftan da küresel anlamda önümüzdeki 10 yılda tarımsal üretimin yüzde 1,5 oranlarında gerileyeceği tahminleri yapılmaktadır.

Bu nedenle, modern teknolojilere dayalı olarak; toprak ve su kullanımında yapılacak reformist çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Arazilerin parçalı ve işletmelerin küçük ölçekli oluşunun önüne geçilmelidir. Arazi toplulaştırmalarına hız verilmeli, tarım arazilerinde sanayi ve iskâna yönelik yapılaşma önlenmelidir.

7.3.6. İNŞAAT SEKTÖRÜ

- **Yetkinlik Belgesi Sisteminin Etkin Uygulanması**

Kamu ihalelerindeki yanlış rekabet sistematüğinden kaynaklanan kalitesiz yapılar, özellikle depremlerde büyük maddi hasarlara ve can kayıplarına yol açmaktadır. Bu durumun, ülkemize ödettiği ağır faturanın yanı sıra söz konusu yanlış rekabet sisteminin ötürü kaliteli yüklenici firmaların piyasadan çekilmek zorunda kalmalarını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu durum firmaların uzun süredir inşaat sektöründe faaliyet göstermeyle ilgili herhangi bir şartı sağlama zorunluluğu bulunmamasından dolayı meydana gelmiştir.

Bu bağlamda, 2012 başında devreye giren ve müteahhitlerin yetkinlik belgesi, ustaların da şeffik belgesi almasını gerektiren düzenleme oldukça sevindiricidir. Bundan sonra yapılması gereken, bu önemli hamlenin uygulamadaki takibinin etkin bir şekilde yapılması olmalıdır. Ancak bu sayede, Türkiye, daha sağlıklı ve kaliteli yapılara kavuşacaktır.

- **Nitelikli Eleman Yetiştirilmesi**

Diğer birçok sektör gibi, inşaat sektöründe de büyük ihtiyaç duyulan ara eleman açığının kapatılması için, meslek liselerinde inşaat ile ilgili mevcut bölümlerin daha tercih edilebilir bir şekilde iyi yönde revize edilmesi etkili bir çözüm olacaktır.

- **Teminat Mektubu Sorununun Giderilmesi**

Yurtdışında müteahhitlik hizmeti veren Türk firmaları, birçok ihaleyi kazanmalarına rağmen, teminat mektubu temin edemediklerinden dolayı, sözleşmeleri gerçekleştirilememektedirler. Bu firmaların, başarı gösterebilecekleri yabancı pazarlarda etkinliklerini artırmak için desteklenmeleri önemlidir. Bu bağlamda, yönetmelikte, oran indirimine gidilmesi konusu, sektörün global anlamda genişlemesi açısından ciddi bir şekilde ele alınmalıdır. Ayrıca son zamanlarda hükümetin yaptığı ikili sözleşmeler ile bu konuda önemli mesafeler kat edilmeye başlanmıştır.

- **Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerinin Desteklenmesi**

Türk inşaat sektörü, engin bilgi ve tecrübesiyle, adım attığı birçok ülkede başarılı projelere imza atmakta ve giderek büyümektedir. Bununla birlikte, girişimci ruha sahip inşaat firmalarının, politik risk taşıyan veya az gelişmiş ülkelerde de yoğun bir şekilde faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Bu nedenle, yatırım uğruna risk alan bu firmaların, devlet tarafından korunması ve desteklenmesi oldukça anlamlı olacaktır. Bu bağlamda, bu şirketleri risklere karşı koruma altına alacak bir sigorta sisteminin dizayn edilmesi düşünülmeli gereken hususlar arasında yer almaktadır.

- **Kentsel Dönüşüm Kanununun Uygulanması**

6306 Sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu ile özellikle İstanbul'da nitelikli konut ihtiyacının giderilmesi için artık boş arazi kalmayan yerlerde de eski hasarlı binaların yıkılıp yeniden sağlam ve konforlu binalara dönüştürülmesi konusunda özellikle devletin sağladığı kira yardımı, kredi faizi indirimi, KDV muafiyeti gibi ekonomik anlamda olumlu hususların da reel anlamda uygulanıyor olması, gerek kamunun gerekse özel sektörün yakın takibinde olmalı ve bu Kanun ile ekonomide lokomotif bir sektör olan inşaatın artan bir ivmeyle katma değerli getiriler sağlayacağı düşünülmektedir.

7.3.7. LOJİSTİK SEKTÖRÜ

- **Kamu-Özel Sektör İşbirliğinin Arttırılması**

Ülke ekonomisinin en büyük ve stratejik destekçilerinden olan lojistik sektörünün artan küresel rekabete karşı daha dayanıklı kılınması için ulaştırma ve lojistik sektöründe de kamu-özel sektör işbirliği ve etkileşimi önem taşımaktadır.

- **Sektörün Kapasitesinin Geliştirilmesi**

2023 hedefleri kapsamında, 500 milyar dolar olarak hedeflenen ihracatı ve toplamda 1,2 trilyon dolara ulaşması beklenen dış ticareti taşıyacak olan lojistik sektörünün bu gelişmelere yanıt verebilecek bir kapasite gelişimine sahne olması gerekmektedir.

Bu bağlamda, fiziksel kapasitenin yanında, mevzuat ve uygulamalar alanında da lojistiğin tüm paydaşlarının ciddi bir eşgüdüm ve uyum içinde çalışmalar yürütebileceği ortamlar oluşturulmalıdır.

7.3.8. OTOMOTİV SEKTÖRÜ

- **Altyapı Eksikliklerinin Giderilmesi**

Sektör kendi kalite ve yeterlilik standartlarını oluşturmalıdır. Bu alanda gerekli olan test ve homogalasyon merkezleri kurulmalıdır. Ana sanayi ve yan sanayide kendi marka ürünlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konularda özel sektör yetersiz kalmaktadır. Kamu etkin bir şekilde sektörde yönlendirici konumda olmalıdır.

- **Araç Edinmenin Kolaylaştırılması**

Ekonomik ölçekte optimum kapasitede üretim yapılması için sektörde yüksek katma değer sağlayan alt gruplar, yerli yan sanayi üreticileri global şirketler karşısında korunmalıdır. Küresel ortak tedarikçilerle çalışma yaklaşımı yerli üreticileri global markaların taşeronu haline getirmektedir.

- **Markalaşmanın Yönlendirilmesi**

Türkiye otomotiv sektöründe markalaşma noktasında oldukça geri durumdadır. Sadece araç üretimi değil yedek parça üretiminde de patentli, markalı ve katma değeri yüksek ürün geliştirmeye önem verilmelidir. İhracat yapılan ülkelerde de marka ve tasarım tescilleri için yönlendirme yapılmalıdır.

- **Tasarım ve Üretim Merkezi Olma Hedefi**

Türkiye'yi bir tasarım ve üretim merkezi haline getirmek sektör için ana hedef olmalıdır. Bunun için, tasarım ve ürün geliştirme şirketlerinin teşvik edilmesi ve üretim öncesi tüm safhalarda yerleşmenin ön planda olması gerekmektedir.

7.3.9. SAĞLIK SEKTÖRÜ

- **Özel Sektörün Teşvik Edilmesi**

Özel sağlık sektörü, oluşturduğu istihdam, uluslararası standartlardaki tesisler ve sağlık turizmi ile cari açığın kapatılması adına oluşturduğu potansiyel ve avantajlar ile ülkemiz için çok kıymetli bir değerdir. Sektörde çalışan hekimler ve hemşireler de, branşlarında Türk tıbbı ve sağlık bilimi adına ciddi başarılar göstermektedir. Bu nedenle, özel sağlık sektörüne verilen önemin artırılması gerekmektedir. Ayrıca özel sektör sahip olduğu yetişmiş eleman ve ileri teknoloji ile yurtdışından hasta kabul etmektedir, bu hizmetin devamlılığı için cihazların her 5-7 yılda bir değişmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, hastanelerin kaliteli sağlık hizmeti üretimini zayıflatacak seviyeye inen mevcut Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamındaki fiyatların arttırılarak ya da alternatif finans yöntemleri sunularak, sektörün hizmet kalitesinden ödün vermemesi sağlanmalıdır.

- **Sağlık Hizmet Sunucuları**

Özel hastanelerin en büyük sıkıntılarından biri yardımcı sağlık personeli (hemşire, sağlık memuru, ebe vb.) teminindeki güçlüklerdir. Özel hastaneler tarafından temin edilebilen yardımcı sağlık personeli özenli bir şekilde değişik branşlarda (ameliyathane hemşiresi, yoğun bakım hemşiresi, yeni doğan hemşiresi vb.) yetiştirilirken, Sağlık Bakanlığı tarafından yılın değişik aylarında gerçekleştirilen tayinler nedeniyle, kamu sektörüne transfer olmaları özel hastaneleri zor duruma düşürmektedir.

Kaliteli sağlık hizmeti için her ne kadar son teknoloji cihazlar ve çok fonksiyonlu binalara ihtiyaç duyulsa da hekimler ve yardımcı sağlık çalışanları kaliteli hizmetin olmazsa olmazıdır. Bu sebeple sağlık çalışanlarının işlerini daha iyi yapabilmesi adına yüksek motivasyona ve güvenlik hissine ihtiyaç vardır. Hizmet alanın hakları olduğu gibi hizmet verenin de hakları olduğu unutulmamalıdır. Bu bilinci oluşturmak adına kamu spotu oluşturulmalı, hekimlik ve yardımcı sağlık personeli mesleği özendirilmelidir.

- **Sağlık Harcamalarının Azaltılması**

Sağlık harcamalarının dengede tutulabilmesi için halkımız, reklam mecralarında, sağlık hizmetlerinden etkin yararlanma ve bilinçli ilaç kullanımı konusunda aydın-

latılmalıdır. Ayrıca, kamu-özel sektör işbirliğiyle, sağlık hizmet sunucuları ve sağlık personeli gereksiz harcamaların engellenmesi konusunda duyarlı hale getirilmelidir.

• Yerli Üretim Teşviki ve Sağlık Vadisi

Ülkemizde, ilaç ve tıbbi cihaz ithali ihmal edilmeyecek seviyelerde gerçekleşmektedir. Stratejik ürün olarak kabul edilen ilaç ve tıbbi cihazlar ülkemizde üretimi için kısa vadede yerli üreticinin yurtdışından satın alacağı know-how teşvik kapsamına alınmalı, bunların yerli üretimi desteklenerek, bu alanda yatırımın güçlendirilmesi için ortak girişimlerin yanı sıra kamu-özel sektör işbirlikleri teşvik edilmelidir. Hatta bu konuda, Türkiye'nin bölgesel üretim üssü olması için çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda, atılacak en önemli adım daha önce İstanbul'da kurulması düşünülen sağlık vadisinin ivedilikle hayata geçirilmesi olacaktır.

Yerli tıbbi cihaz üretiminde ara malı üzerindeki KDV oranı yüzde 18 iken, bitmiş ürünlerde bu oran yüzde 8'dir. KDV oranlarındaki farktan kaynaklanan durum, işletmelerin üretim yönlü finansmanını güçleştirmektedir. Buna bağlı olarak, ucuz ithalat yoluyla ülkemize kalitesiz tıbbi cihazlar girmektedir.

• Sektörde İnovasyon ve Teknolojinin Hâkim Kılınması

Türkiye sağlık sektörü, gerek nüfus artışı gerekse sağlık sigortası kapsamının yaygınlaştırılması sonucu giderek artan sağlık hizmet talebinin yanı sıra, coğrafi açıdan dünya pazarlarına yakınlığı açısından da, yenilikçi ürün ve hizmetler için önemli bir talep kaynağıdır. Bu nedenle, sektörde inovasyon için, tıp, biyomedikal, nanoteknoloji, elektronik, mekanik, fizik, malzeme ve yazılım mühendisliği alanlarında deneyim sahibi insan gücüne ihtiyaç vardır. Bu minvalde, ihtiyaç duyulan insan gücünün tespiti için sektörel bilgi ve yetkinlik değerlendirmesi yapılmalı, lisans ve lisansüstü eğitim ve müfredat planlaması bu doğrultuda yapılandırılmalı ve tersine beyin göçü teşvik edilmelidir.

• Yerli Cihaz Alımlarının Teşviki

Her ne kadar kanunda pozitif ayrımcılık yapılsada kamu hastaneleri ihale kanundaki en ucuz fiyat uygulaması yerli ürünlerin diğer ürünlerle rekabetini engellemektedir. Ayrıca ülke çapında tıbbi cihaz envanteri çıkartılmalı yüksek maliyetli cihazların alımında nüfus yoğunluğu, ulaşım kolaylığı vb. parametrelere bakılmalıdır

• Tıbbi Cihaz Sektörünün Tekelleşme Tehlikesinden Korunması

Kamunun, çerçeve sözleşmeler kapsamında gerçekleştirdiği ihaleler düzenlemesi ve sağlık kentleri ve hastane birliklerinin oluşması ile tıbbi cihaz temininde merkezi toplu alımların gündeme gelmesi, uluslararası dev şirketlerin önemli aktör olarak

ön plana çıktığı bir piyasada, tekelleşme endişelerini ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda, toplu alım ihalelerinde yerli üretici, distribütör ve bayilerin dışlanmaması ve piyasada bir tekelleşme oluşmaması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

- **Ağız ve Diş Sağlığı Mağduriyetinin Giderilmesi**

Devlet hastanelerinde ağız ve diş sağlığı hizmet alımı için aylarca sıra bekleyen ya da tedavisini erteleleyen hastaların diş tedavilerinde gecikmeden ötürü yaşadığı mağduriyet ortadadır. Durum böyleyken, açılan yüksek donanımlı özel ağız ve diş sağlığı merkezleri, poliklinikleri ve 12.000 muayenehanenin, bu kapsam dışında bırakılması ciddi kaynak israfı oluşturmaktadır. Bu nedenle, diş tedavi hizmet alımı, özel kurumlara sevsiz olarak açılarak, yaşanan mağduriyetlerin önüne geçilmesi, devletin sağlık politikalarında tam bir istikrar sağlayacaktır.

- **Eczacıların Desteklenmesi**

Ülkemizde eczacılık hizmetlerinin verimli şekilde yürütülmesi için bilhassa serbest eczanelere destek verilmesi, varlıklarının sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi gerekmektedir. Devletin, eczacılar lehine yapacağı en mühim yasal düzenleme, eczacıların ‘ilaç danışmanı’ statüsünün tescillenmesidir.

7.3.10. TEKSTİL SEKTÖRÜ

- **E-Ticaret Altyapısının Oluşturulması**

E-Ticaret, global tekstil ve konfeksiyon ticaretindeki en önemli gelişmelerden biri, pazar ve ürün farklılığı gözetmeksizin ticaretin global genişlikte e-ortama taşınmasıdır. Bu nedenle Türkiye, başta tekstil ve konfeksiyon ihracatındaki mevcut konumunu korumak üzere, global hedeflerine bağlı olarak e-ticaret altyapısını oluşturmalıdır. Altyapının oluşturulması üç tarafı ilgilendirmektedir: Kamunun altyapı hizmetleri, sektörel işbirliği ile oluşturulacak ortaklıklar ve sektör politikaları ile işletmelerin e-ortam uygulamalarıdır.

- **KOBİ'lerin Desteklenmesi**

KOBİ'lerin ortak koleksiyon hazırlamalarını, satın almalarını, pazarlamalarını ve hatta dağıtım kanallarına sahip olmalarını sağlayabilecek organizasyon modellerinin yaygınlaştırılması faaliyetleri desteklenmelidir. Kobi'lerin eğitim seviyesinin yeterli olmaması nedeniyle KOSGEB gibi destekleyici kurumlarda çalışan uzmanların bu konuyla ilgili somut modeller üreterek KOBİ sahiplerinin anlayacağı dille bu modelleri uygun toplantılarda anlatmalıdır. Proje hazırlama KOBİ'lere değil, KOSGEB uzmanlarına ait bir görev olmalıdır.

• Üretim Merkezlerinin Oluşturulması

Konfeksiyon sanayinin emek-yoğun yapısı nedeniyle şu anda en yoğun olarak bulunduğu ve Türkiye’de işçiliğin en pahalı olduğu İstanbul’da mevcudiyetini orta ve uzun vadede sürdürebilmesi çok zordur. Bu nedenle konfeksiyon sanayisinde emek-yoğun dikim ve dikim sonrası işlemlerin 5084 sayılı Kanun kapsamında teşvik alan illere kaydırılmasında fayda vardır.

Ayrıca, primer tekstil sanayisini tüm Anadolu’ya yaymaya çalışmak yerine, İstanbul dışındaki mevcut tekstil üretim merkezlerinin, bilinçli bir şekilde kümelere dönüştürülmesinin teşvik edilmesidir.

• Modernizasyon ve Yenileme Yatırımlarının Teşvik Edilmesi

Kaliteli yeni ürün tipleri geliştirilip, üretim ve verimliliği artıran, esneklik kazandıran, küçük partileri işleyebilen, özel niş ürünleri üreten, başta yüksek performanslı teknik tekstiller olmak üzere bilgi yoğun ürünleri üreten, enerji, su, kimyasal madde ve hammadde kullanımında tasarruf, geri kazanım ve tekrar kullanım sağlayan, çevre dostu üretimi destekleyen, Ar-Ge, Ar-Ge ve yenilikçilik yeteneklerini geliştiren, yeniden yapılanma, yerleşim, yurtiçi ve yurtdışı şirket evlilikleri sonucu gerekli olacak modernizasyon ve yenileme yatırımları teşvik edilmelidir.

Türkiye’de genç sayılabilecek ve yeterli kapasitede bir dokuma parkı mevcuttur. Dolayısıyla mevcut dokuma parkının modernizasyonu ve yenilenmesi sırasında, mevcut kapasitenin daha etkin kullanımını, özel ve karmaşık dokumaları üretebilme yeteneği kazanılmasını sağlayıcı yatırımlara öncelik tanınmalıdır.

• İnsan Gücünün Arttırılması

Sektörün eğitilmiş insan gücünü oluşturma üzerinde yoğunlaşmalıdır. Personel eğitimi için sektörel dernek, kurum ve kuruluşların da içinde olduğu ve KOSGEB ile TARGEV gibi kuruluşların desteği ve öncülüğünde oluşturulan organizasyonla çalışan personelin eğitimi düzeyinde çalışmaların başlatılması gerekmektedir. Deri sektörünün teknik eleman ihtiyacının karşılanması için Milli Eğitim sistemi içinde lise düzeyinde, daha ziyade konfeksiyon ve ayakkabıcılık üzerinde, nihai ürün tasarım ve üretimi bazında ve bireysel yetenek ve nitelikleri geliştirme yönünde eğitim gerçekleştirilmelidir. Deri üretim teknolojisi üzerinde yapılacak eğitimin külfetli, zahmetli ve pahalı olmasından dolayı ve yoğun uygulamalı ve geri beslemeli yapılmasının gerekliliğinden dolayı bu husus lise eğitimi içinde yer almamalıdır.

• Pamuk Ekim Alanının Artırılması

Türkiye’de pamuk ekim alanlarının artırılması ve rekoltenin istenilen evsafa ve miktarda sağlanabilmesi için gerekli destekleme politikalarının oluşturularak, ekim öncesinde ilan edilmesi gerekmektedir. Özellikle Ege pamuğunda ve seçilmiş iyi kalite Güneydoğu Anadolu pamuklarında mevcut üretim tarzı (elle hasat, çapa ile yabancı ot mücadelesi) kontrollü ve bilinçli bir şekilde sürdürülmelidir. Bu pamukların makine ile hasadından kaçınılmalıdır. Elle pamuk toplama sırasında kontaminasyonu önleyecek ve rollergin çırçırılamanın bilinçli bir şekilde yapılmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır.

• Deri ve Deri Ürünleri Sektörünün İyileştirilmesi

Deri sektörünün global hedefine ulaşmasında, AB’ye katılım süreci önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Bu hedefe ulaşabilmek için en önemli koşullardan biri ulusal ve uluslararası haksız rekabetin önlenmesi ve kayıtlı ekonominin sektörel bazda işlerlik kazanmasıdır. Buna uygun olarak deri organize sanayi bölgeleri Avrupa Birliği’nin başta çevre olmak üzere ilgili kriterlerine uygun üretim koşullarını temin etmesi dolayısıyla, deri üretilen bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesi ve girdi maliyet yapılarında denge oluşturulması gereklidir.

Çevre ve sosyal maliyetler açısından oluşan haksız rekabetin giderilmesini sağlamak için arıtma tesisi olan organize sanayi bölgelerindeki firmaların karşılaştıkları ilave maliyetlerde enerji, su vb. yapılacak indirimlerle OSB’lere taşınması teşvik edilmelidir.

Mevcut durumda deri sektörü katı atıklarının depolama alanlarının yetersizliğinin yanı sıra katı atık bertaraf tesislerindeki doluluk oranı en az bir yıl sonrasına kabul tarihi verilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle sektöre özel “Katı Atık Bertaraf ve Depo Tesisi” kurulması için Çevre Bakanlığı, AB fonları gibi kaynaklarla sektöre destek verilmelidir. Kapsamlı bir yatırım maliyeti ihtiyacı nedeniyle sektörün bunu özkaynaklarıyla gerçekleştirmesi bugünkü ekonomik koşullar altında pek mümkün gözükmemektedir.

Türk deri ürünleri üretiminde kullanılan büyükbaş ve küçükbaş ham derilerin büyük bir bölümü ithalatla karşılanmaktadır. Bu nedenle hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvan varlığımızı ve başta ham deri olmak üzere elde edilen hayvansal ürünlerin kalitesini geliştirmeye yönelik kapsamlı bir hayvancılık politikası benimsenmelidir.

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
Sütlüce M. İmrahor C. No: 28 34445 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: +90 212 222 04 06 (PBX) Faks: +90 212 210 50 82
www.musiad.org.tr • musiad@musiad.org.tr

